

Sanna Soikkeli

LAPSEN PERHE ERON JÄLKEEN

**Kasvatustieteen
pro gradu -tutkielma
Syyslukukausi 2012
Kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto**

TIIVISTELMÄ

Soikkeli, Sanna. LAPSEN PERHE ERON JÄLKEEN Kasvatustieteen pro gradu -työ. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden laitos, 2012. 143 sivua. Julkaisematon.

Avioerojen yleistymisen seurauksena moni suomalainen lapsi kokee vanhempiensa avioeron ja sitä seuraavat perhesuhteisiin liittyvät muutokset jo hyvinkin varhain eläen keskellä moninaisia perhesuhteita. Tämän pro gradu -tutkielman lähtökohtana oli tutkia vanhempiensa eron kokeneiden lasten perhesuhteita sekä lasten kokemuksia vanhempien erosta. Tarkoituksena oli selvittää, kuinka lapset käsitteellistävät oman eron jälkeisen perheensä, millaisina nämä perhesuhteet lasten kertomana ilmenevät sekä miten vanhempien ero on vaikuttanut lapsen elämään ja perhesuhteisiin. Aikaisempi lapsiin kohdistunut avioerotutkimus on kiinnittänyt huomionsa enemmän avioeron kielteisiin seurauksiin kuin lasten omiin kertomuksiin avioeron jälkeisestä perhe-elämästä. Tämä tutkimus paikantuu kriittisen lapsuustutkimuksen kentälle ja tutkimuksen taustalla on ajatus lapsesta osaavana, oman elämänsä tulkitsijana.

Tutkimuksen aineisto koostuu yhteensä kymmenen 7–15-vuotiaan suomalaisen, vanhempiensa eron kokeneen ja yhden vanhemman perheessä elävän lapsen teema-haastattelusta. Haastatteluiden lisäksi lasten perhesuhteita ja vanhempien eron jälkeisiä muutoksia tarkasteltiin sosiaalisten verkostokarttojen ja aikajanojen avulla. Laadullinen haastatteluaineisto analysoitiin teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä luokittelua ja teemoittelua apuna käyttäen.

Tässä tutkimuksessa lapset rakensivat oman eron jälkeisen perheensä hyvin moninaisesti ja yksilöllisin keinoin. Biologiset vanhemmat ja usein myös biologiset sisarukset olivat osa lasten perheverkostoja. Toisten lasten perheisiin lukeutuivat myös uusperheenjäsenet, ja osa oli mieltänyt jopa isovanhempansa, muut sukulaiset tai lemmikit osaksi perhettään. Verkostokarttoja analysoimalla löydettiin kaksi lasten perhekäsitysten taustalla vaikuttavaa tulkintakehystä: biologisia sidoksia korostava perhetulkinta ja joustava perhetulkinta. Lasten kertomusten mukaan vanhempien ero oli monesti surullinen kokemus ja ikävintä olivat vanhempien väliset ristiriidat. Tulosten perusteella vanhempien eroa seuraavilla muutoksilla voi kuitenkin olla kielteisten kokemusten ja muutosten lisäksi myös myönteisiä seurauksia lapsen elämään.

Avainsanat: *lapset, perhesuhde, vanhempi-lapsisuhde, sisarussuhde, avioero, yhden vanhemman perhe*

SISÄLTÖ

JOHDANTO.....	5
2 NYKYPERHEIDEN MONIMUOTOISUUS JA ERON NORMALISOITUMINEN.....	8
2.1 Perheteoriat: funktionalismista kriittiseen perhetutkimukseen.....	8
2.2 Perheen muutokset elettyinä käytäntöinä.....	12
2.3 Eron jälkeiset perhemuodot.....	15
2.3.1 Yhden vanhemman perhe ja uusperhe.....	16
2.3.2 Huoltajuus- ja asumisjärjestelyt sekä tapaamisoikeus.....	18
2.3.3 Lapsen etu eroprosessissa.....	19
2.3.4 Erovanhemmuuden ulottuvuudet.....	21
3 VANHEMPIEN ERO LAPSEN PERHESUHTEIDEN MUOVAAJANA.....	23
3.1 Ongelmalähtöinen ja voimavara­lähtöinen avioerotutkimus.....	23
3.2 Lapsen sopeutuminen avioeron jälkeiseen perhe-elämään.....	26
3.3 Eron jälkeiset perhesuhteet lapsen tulkitsemana.....	30
3.4 Lapsen eron jälkeinen suhde biologisiin vanhempiinsa.....	32
3.5 Lapsen suhtautuminen uusvanhempiin ja vanhempien uusiin kumppaneihin.....	37
3.6 Biologiset sisarusket, sisaruspuolet ja uussisarukset.....	40
3.7 Isovanhemmat ja lemmikit osana lapsen perhettä.....	43
4 TUTKIMUKSEN TARKOITUS.....	45
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	47
5.1 Lapsen ääni, toimijuus ja tulkinta lapsuustutkimuksen kentällä.....	47
5.2 Aineisto ja tutkittavat.....	50
5.3 Aineistonkeruumenetelmät.....	53
5.3.1 Lasten teemahaastattelut.....	53
5.3.2 Verkostokartta ja aikajana.....	57
5.4 Teoriaohjaava sisällönanalyysi.....	60
5.5 Tutkimuksen eettiset kysymykset.....	64
6 PERHESUHTEET LASTEN KERTOMANA.....	68
6.1 Lasten yksilölliset tulkin­nat perhesuhteistaan.....	68
6.2 Biologiset vanhemmat läsnä lasten verkostokartoissa.....	70

6.2.1	Tärkeät äidit – yhdessä puuhastelua, luottamusta, välittämistä ja riitoja	71
6.2.2	Lasten moninaiset isäsuhteet: yhteisestä toiminnasta vähäiseen vuorovaikutukseen.....	73
6.3	Kuuluvatko vanhempien uudet kumppanit lapsen perheeseen?.....	77
6.3.1	”Sitten varmaan se isän uus naisystävä [kuuluu perheeseen]”.....	77
6.3.2	Kielteissävytteistä puhetta ”äitien miehistä”	78
6.4	Suhteet sisaruksiin – arjen jakamista ja yhteistä elämänhistoriaa.....	79
6.4.1	Biologiset sisarukset – yhdessä puuhastelua ja kinastelua.....	80
6.4.2	”Ne on puoliveljiä, tai ei ne oikeestaan puoliveljiäkään oo, ne on niinkun perhettä”	84
6.5	Isovanhemmat, muut sukulaiset ja lemmikit osana lapsen perhettä	87
6.6	”...ku tuntee, että välitetään ja sillee. Nii se on niinku ihanaa.”.....	90
7	LAPSEN KÄSITYS OMASTA PERHEESTÄÄN	93
7.1	Biologinen perhe on ”ykkönen”.....	95
7.2	Joustava käsitys omasta perheestä	97
7.3	Lasten erilaiset tavat käsittää oma, eron jälkeinen perheensä.....	101
7.4	Ydinperheen ympärille rakentuva tulevaisuuden perhe.....	103
8	VANHEMPIEN ERO LASTEN ELÄMÄN AIKAJANALLA.....	107
8.1	”En mää sillain muista mitään, mutta mää muistan, kun mää olin hirveen surullinen”	108
8.2	Elämää eroperheen lapsena kahdessa kodissa ja eroa seuranneet muutokset	111
8.3	”[Toivon], että mun isän ja äitin välit paranis”	114
9	TULOSTEN YHTEENVETO JA POHDINTA	116
9.1	Lasten monitahoiset perhesuhteet	116
9.2	Lasten biologisia sidoksia korostavat ja joustavat perhetulkinnat	121
9.3	Vanhempien eroa seuranneet kielteiset ja myönteiset muutokset.....	123
9.4	Tutkimuksen luotettavuuden arviointi	126
9.5	Jatkotutkimusehdotuksia.....	129
	LÄHTEET	131
	LIITTEET.....	140
	Liite 1. Lasten teemahaastattelurunko.....	140
	Liite 2. Taulukko lasten perhesuhteiden sijoittumisesta verkostokartan läheisyystasaille.....	142
	Liite 3. Esimerkkianalyysi lasten toiveista oman perheen suhteen.....	143

JOHDANTO

Ne on puoliveljiä, tai ei ne oikeestaan puoliveljiäkään oo, ne on niinkun perhettä. (Aino, 12 vuotta)

Ainon tavoin monet suomalaiset lapset elävät tänä päivänä erilaisissa perheissä ja monenlaisten perhesuhteiden ympäröiminä. Muun muassa lisääntyneiden avioerojen myötä perhemuodot ovat viime vuosikymmenten aikana moninaistuneet ja samalla ydinperheen rinnalla uudet perhemuodot, kuten yhden vanhemman perheet ja uusperheet ovat yleistyneet. Perhemuotojen moninaistuessa ja perhesuhteiden muovautuessa kasvavana huolenaiheena ovat perheiden lapset ja heidän hyvinvointinsa. Vuosittaisten avioerojen korkea määrä tarkoittaa eittämättä myös sitä, että yhä useampi suomalainen lapsi kokee vanhempiensa eron – usein jo ennen varhaisnuoruuttaan (Nurmi ym. 2006).

Perhemuotojen moninaistumiseen liittyvät muutokset perheissä ovat viime vuosina olleet laaja-alaisen kiinnostuksen ja keskustelun kohteena (Rönkä ja Kinnunen 2002, 4–5). Vahva länsimaissa vaikuttava kulttuurinen uskomus vanhempien erosta uhkana ”oikeanlaiselle” ja onnelliselle lapsuudelle (Smart 2003) on kasvattanut ongelmalähtöisen avioerotutkimuksen määrää. Tämän seurauksena tutkimukset vanhempien eron vaikutuksista lasten kasvulle ja kehitykselle ovat pitkälti keskittyneet avioeron kielteisten vaikutusten tarkasteluun sen sijaan, että huomiota olisi kiinnitetty lasten omiin kertomuksiin avioeron jälkeisestä perhe-elämästä. Tämän lisäksi johtopäätöksiä lasten hyvinvoinnin suhteen on tehty usein lasten vanhempien kertomusten

kautta (Moxnes 2003; Smart, Neale & Wade 2001; Smart 2003), ja lasten omia merkityksenantoja ja näkökulmia on tutkittu suhteellisen vähän. 1990-luvulla sosiologinen lapsuustutkimus otti askeleen lapsilähtöisempiin tutkimustapoihin ja -menetelmiin, jonka jälkeen vanhempien eroa on tarkasteltu uudesta näkökulmasta (Flowerdew & Neale 2003; Kelly 2003). Uutta voimavaraalähtöistä näkökulmaa hyödyntäneiden tuoreempien tutkimusten perusteella lapset näyttäisivät omien kertomustensa perusteella voivan hyvin ja selviävän tästä heidän elämänsä mullistavasta muutoksesta (Hetherington 2003; Kelly 2003; Pulkkinen 2002, 18). Lisäksi lasten kertomukset omista perhe- ja läheissuhteistaan ovat niin myönteisten kuin kielteistenkin kertomustyyppien sävyttämiä ja yksilöllisten kokemusten muovaamia (Allatt 1996; Bridges, Roe, Dunn & O'Connor 2007; Kelly 2003; Moxnes 2003; Ritala-Koskinen 2001; Smart 2006).

Vanhemmilla ja lapsilla eroa seuraavat niin muuttuneiden perheolosuhteiden omaksuminen osaksi omaa elämää kuin myös perhe- ja läheissuhteiden aktiivinen uudelleenmäärittely ja -neuvottelu. Sosiaalisten suhteiden tutkimuksen tärkeys korostuu usein muuttuvissa ja monitahoisissa perhetilanteissa. Lisäksi läheis- ja perhesuhteet ovat tärkeässä asemassa lasten emotionaalisen turvallisuuden tuottajina. Tässä tutkimuksessa lapsen läheissuhteilla tarkoitetaan lapsen välittömään ympäristöön kuuluvia läheisimpiä ihmissuhteita. Bronfenbrennerin neljästä kontekstuaalisesta systeemistä läheissuhteet sijoittuvat mikrotasolle, johon sisältyy lapsen lähiympäristö ihmissuhteineen (Greig, Taylor & MacKay 2007). Lasten sosiaalinen maailma pitää sisällään laajan läheissuhteiden verkoston (Furman & Buhrmester 1985), ja lapsen elämämpiireihin kytkeytyvistä ihmissuhteista perhesuhteiden sanotaan olevan muita ihmissuhteita kiinteämpiä (Rönkä & Kinnunen 2002, 7). Lisäksi mielenkiinto lasten läheissuhteita kohtaan on laajentunut pitämään sisällään vanhempi-lapsisuhteen lisäksi myös muut perhesuhteet (Dunn 1993, 1), kuten sisarus- ja muut sukulaissuhteet (Furman & Buhrmester 1985). Läheis- ja perhesuhteita tarkastellessa tärkeää on kuitenkin huomata yksilöiden väliset erot ihmissuhteiden muodostajina ja ihmissuhteissa toimijoina (Dunn 1993, 2).

Lasten käsitys omasta perheestään erilaisten elämänmuutosten seurauksena usein muuttuu. Käsityksiä tarkastelemalla voidaan tehdä päätelmiä siitä, kuinka perheet lasten näkökulmasta uudelleenmuotoutuvat vanhempien eron jälkeen tai uusperheiden

muodostumisen seurauksena (Rigg & Pryor 2007). Kysymys siitä, kuka kuuluu perheeseen, tulee ajankohtaiseksi etenkin silloin, kun lapsen elämään astuu uusia ihmisiä (Smart ym. 2001, 49) ja kun perheen yksiselitteinen hahmottaminen vaikeutuu (Jallinoja 2000, 187). Lisäksi näkemys jokaisen ihmisen oikeudesta määrittellä oma perheensä *itse* on tullut entistä merkittävämmäksi. Oman perheen käsitteellistämisen mahdollisuus moninkertaistaa erilaiset perheen rakentamisen tavat, kun rakkaus, kiintymys ja keskinäinen kanssakäynti perheenmuodostuksen kriteereinä kasvavat. (Jallinoja 2000, 196–197.) Myös Silva ja Smart (1999, 7) painottavat perheen läheissuhteiden subjektiivista merkityksenantoa aikana, jolloin perheenjäsenten välistä suhdetta ei määritä vain veriside tai asuminen samassa kotitaloudessa. Perheeseen voidaan tällaisin kriteerein liittää kuuluvaksi myös vanhempien ja sisarusten lisäksi muut sukulaiset, ystävät ja jopa lemmikit (Jallinoja 2000, 196; Moore & Beazley 1996, 68). Sosiaalisina toimijoina yksilöt siis määrittävät oman sosiaalisen maailmansa ja siihen kuuluvan perheensä oman elämänkulun ja elämänmuutosten kautta (Finch 2007).

Tutkimukseni paikantuu kriittisen lapsuustutkimuksen kentälle ja pohjautuu Ritala-Koskisen (2001) sanoin ajatukseen lapsesta osaavana, oman elämänsä, kokemustensa ja ajatustensa tulkitsijana. Kriittinen lapsuustutkimus kiinnittää huomionsa lapsiin sijoittamatta heitä liiaksi jonkin muun teeman, kuten perheen sisään. (Ritala-Koskinen 2001, 44.) Eläminen tietynlaisessa perheessä ei esimerkiksi tuota automaattisesti tietynlaista lapsuutta, vaan lapset rakentavat aktiivisesti jokapäiväistä elämäänsä suhteessa aikuisten maailmaan (Moore, Sixsmith & Knowles 1996, 3). Alanen (2009) puhuu lapsuudentutkimuksen metodologiasta, jota on hänen mukaansa kehitettävä systemaattisesti lapsilähtöisemmäksi. Tämä onnistuu lapsilähtöisyyden ohjatessa niin tutkimuskysymysten valintaa kuin myös aineiston keruumenetelmää ja analyysiä sekä tutkimusetiikkaa. (Alanen 2009.) Näistä lähtökohdista rakentuu myös oma tutkimukseni, ja tässä tutkimuksessa lapsille annetaan mahdollisuus kertoa ajatuksistaan ja kokemuksistaan omalla äänellään. Tärkeää on päästä tutkimaan lasten omia kokemuksia ja maailmaa lapsuuden näkökulmasta.

2 NYKYPERHEIDEN MONIMUOTOISUUS JA ERON NORMALISOITUMINEN

Tänä päivänä perheet näyttäytyvät meille monimuotoisina ja perhesuhteiltaan monenlaisina ihmisten ryhmittyminä. Nykyperheiden monimuotoisuuden takia niitä on mahdotonta sijoittaa yhden ja kaikenkattavan perheen käsitteen alle. Lisäksi perheen rakenteen dynaaminen luonne tekee sen yksiselitteisen kuvaamisen vähintäänkin haastavaksi. Perheen määrittäminen onkin yksi teollistuneen yhteiskunnan keskeisistä poliittisista puheenaiheista, ja nykyään käytävät epistemologiset ja moraaliset väittelyt siitä, mikä perhe oikeastaan on (Silva & Smart 1999, 1) osoittavat käsitteiden ja määritelmien laajan kirjon, joiden avulla perhettä yritetään määritellä. Tässä luvussa tarkastelen kuinka perhetutkimus ja perheihanteet ovat toisen maailmansodan jälkeen länsimaissa muuttuneet. Tämän jälkeen vaihdan näkökulmaa ja kuvailen, kuinka nämä muutokset ovat näkyneet käytännön tasolla perheissä ja perheiden elämässä luoden uudenlaista perheiden muuttuvuutta ja moninaisuutta.

2.1 Perheteoriat: funktionalismista kriittiseen perhetutkimukseen

Niin perheet kuin perheihanteetkin muovautuvat yhteiskunnallisten ja taloudellisten muutosten mukana (Gittins 1986, 3), ja nämä muutokset ovat herättäneet uudenlaista kiinnostusta etenkin sosiologisen perhetutkimuksen piirissä (Smart & Neale 1999, 4).

Sosiologinen perhetutkimus alkoi saada 1950–60-luvuilla, pienperheen kulta-ajaksikin kutsuttuna aikana, uudenlaista huomiota, kun amerikkalaisen sosiologin Talcott Parsonsin ajatusten pohjalta syntynyt *funktionalistinen perhekäsitys* sai jalansijaa ihanteellisen perheen peruspilarina. Teorian mukaan ”luonnollinen” perhe oli patriarkaalisten ihanteiden mukainen, universaali sosiaalinen instituutio. Ihanteellinen perhe nähtiin yksityisenä, avioituneen heteroparin ja heidän lastensa muodostamana kokonaisuutena, ydinperheenä, jossa miesten, naisten ja lasten väliset valtasuhteet oli tarkasti määritelty. Mies oli perheen elättäjä ja ehdoton pää, naiset ja usein myös lapset taas täysin riippuvaisia miehistä. Perheen tärkeimpänä tehtävänä nähtiin yhteiskunnan tarpeiden täyttäminen, eli lisääntyminen ja lasten sosiaalistaminen yhteiskunnan kansalaisiksi. (DeGenova, Stinnett & Stinnett 2011; Gittins 1986.) Ajan ihanteiden mukaan pienperheen olosuhteet vahvoine sukupuolirooleineen olivat otollisimmat lasten sosiaalistamisen kannalta. Tuohon aikaan vanhempien ero nähtiin myös ehdottomaksi riskitekijäksi lapsen ”normaalille” kehitykselle ja kasvulle.

Perhetutkimusta kohtaan toisen maailmansodan aikana kasvanut mielenkiinto hieman laantui 1970–80-luvuilla, kun marxismi sekä talous-, politiikka- ja yhteiskunta-ilmiiöihin keskittyvä tutkimus herätti laajaa kiinnostusta sosiologian alalla. Sosiologinen perhetutkimus kuitenkin palasi takaisin tutkijoiden kiinnostuksen kohteeksi 1980–90-lukujen vaihteessa. Tällöin funktionalistisen ja tarkkarajaisen perheteorian haastoi *yksilöllistymiskeskustelun* ilmestyminen sosiologisen perhetutkimuksen kentälle (Jallinoja 2000, 187). Muun muassa Ulrich Beck ja Elizabeth Beck-Gernsheim sekä Anthony Giddens korostivat perheiden olevan passiivisten yhteiskunnallisten rakenteiden sijaan uudelleenmuotoutuvia, intiimien ihmissuhteiden muodostamia kokonaisuuksia (Silva & Smart 1999, 2). Uuden, yksilöllistymiskeskustelun tavoitteena oli tuoda vaihtoehtoiset perhemuodot näkyviksi ja hyväksyttäväksi (Jallinoja 2000, 187) ja sivuuttaa monet patriarkaalista elämää ohjanneet säännöt ja rajoitukset (Beck & Beck-Gernsheim 1995, 92). Yksilöllistymisen myötä niin perhesuhteiden neuvoteltavuus kuin perheellistymiseen liittyvät valinnanmahdollisuudet ovat yleistyneet (Irwin 1999, 32). Tämä ilmenee esimerkiksi ihmisten mahdollisuutena valita elävätkö he yksin vai parisuhteessa, perustavatko kenties perheen, asuvatko avoliitossa vai astuvatko yhdessä kumppanin kanssa avioliittoon (Cherlin 2005).

Yksilöllistymisteesin herättämä ajattelutapa yksilöllisten valintojen ylikorostumisesta (May 2011, 6) sekä perhesuhteiden merkityksen katoamisesta yksilöiden elämänkulussa sai 1990-luvulla aikaan kriittistä keskustelua sosiologisen tutkimuksen piirissä. Kriittisimmät puheenvuorot jopa korostivat länsimaisissa perheissä yksilöllistymisen seurauksena tapahtuvien muutosten johtavan perinteisen perheen hajoamiseen (Irwin 1999, 32). Toisille perheen uudelleenmäärittelyn aika kuitenkin näyttäytyi ennemminkin perheen kehitykseen olennaisesti kuuluvana, myönteisenä asiana (Corsaro 2005, 83). Jälkimmäiseen joukkoon kuuluvat brittiläiset perhesosiologit Janet Finch, David Morgan ja Carol Smart. Nämä perheikäytäntöjä ja perhesuhteiden merkittävyyttä korostavat sosiologit eivät täysin murra yksilöllistymiskeskustelun tai perinteisen perheteorian suuntaviivauksia, vaan osittain mukailevat, osittain kritisoivat niiden tapaa lähestyä ja määritellä perhettä. He tähdentävät kuitenkin, että perhemuotojen moninaistuminen sekä perhesuhteiden uudelleenneuvottelu eivät peitä alleen niitä välittämisen ja sitoutumisen arvoja, jotka pitävät perheenjäsenet kiinni toisissaan (Silva & Smart 1999, 7). Esimerkiksi Morgan (1996, 198) korostaa, etteivät nykyperheiden kehitysuuntaukset, kuten kohonneet avioerotilastot tai uusperheiden määrän kasvu merkitse perheikäytäntöjen hajoamista tai katoamista. Hänen mukaansa tämän päivän perheitä kuvaavat tilastot ja perheistä käytävät väittelyt ovat osa suurempaa yhteiskunnallista seuranta- ja arviointia.

Morganin (1996; 2011) ajatus perheestä tekemisestä (engl. *doing family*) irtautuu funktionalistisesta systeeminäkökulmasta, joka tarkastelee perhettä perinteisesti vain olemassa olevana, passiivisena rakenteena (engl. *being family*). Hänen mukaansa perheet siis *ovat* mitä perheet *tekevät* (Morgan 1996). Finchin (2007) mukaan Morganin perheikäytännöistä puhuttaessa perheiden muuttuvuus, moninaisuus ja monitahoisuus korostuvat, ja nämä käsitteet tarjoavat loistavan pohjan perhetutkijoille perhekäsitteen analysoimiseksi. Perheikäytännöt rakentuvat perheen arkipäivän toiminnassa sekä vuorovaikutuksessa ja suhteissa perheenjäsenten rakentaessa niitä niin kognitiivisesti kuin myös emotionaalisesti (Morgan 1996, 189–193).

Emootioiden tai tunteiden käsitteet omaksuttiin melko myöhään osaksi sosiologista tutkimusta, vaikka ne ovat tärkeässä asemassa jokapäiväisessä perhe-elämässä. Itse asiassa emootiot ovat Morganin (2011) mukaan perheikäytäntöjen ydinaluetta, ja

vain muutamat perhe-elämän osa-alueet sijoittuvat tunteiltaan neutraalille maaperälle. (Morgan 2011, 110–111.) Perhepsykologinen tieteenala on kohdistanut kiinnostuksensa juuri tunteiden välittymiseen ja ajankäyttöön perheen kontekstissa sekä perheiden arkeen. Tutkimuksen lähtökohtana on huomioida eri perheenjäsenten erilaiset näkökulmat, ja tuoda esiin jokaisen perheenjäsenen oma ääni ja toimijuus. (Rönkä & Kinnunen 2002, 5–6.) Perhepsykologinen tutkimus on keskittynyt tarkastelemaan perhettä dynaamisena ja vastavuoroisena systeeminä, eli mielenkiinto kiinnittyy usein perheessä ajan kanssa tapahtuvaan muutokseen ja kehittymiseen sekä perheenjäsenten väliseen vuorovaikutukseen (Rönkä & Kinnunen 2002, 6–7). Perhesysteemin sisällä muodostuvien alasysteemien, eli perheenjäsenten, välisen vuorovaikutuksen tarkastelu mahdollistaa perheiden sisäisten suhteiden tutkimisen (DeGenova ym. 2011, 31). Perhesuhteet eivät kuitenkaan ole vain yksilöiden välisiä yksityisiä suhteita, vaan ne ovat samalla yhteiskunnan sääntelemiä ja kulttuuristen odotusten muovaamia (Sevón & Notko 2008, 18).

Riitta Jallinoja (2006) kirjoittaa vuosituhannen vaihteessa tapahtuneesta suomalaisen perheen politisoitumisesta ja perheen saamasta mediajulkisuudesta, joka syntyi vastalauseena yksilöllistymiskeskustelun esiin nostamille näkemyksille. Vaikka erilaiset perheen ongelmat nousivat uutisoinnin keskiöön, kertoo Jallinoja kirjoitusten olleen kuitenkin sävyltään perhemyönteisiä. Perhe nousi aiempaa innokkaamman kiinnostuksen kohteeksi yhteiskunnallisten toimijoiden silmissä, ja yksilöllistymisen ”tuhoaman” perheen oli aika nousta takaisin. Tätä perhemyönteisyyttä Jallinoja kutsuu *familismiksi*, jonka päämääränä oli perheiden yhteisöllisyyden vahvistaminen ja heikenneiden perhesidosten korjaaminen. 2000-luvulla perhesuhteisiin liittyvä mielenkiinto onkin kytkeytynyt yksilöllistymiskeskustelun ja relationaalisuuden väliseen kahtiajakoon. (Jallinoja 2006.) Paajanen (2007) esimerkiksi huomauttaa, että vaikka perheen pelättäisiinkin häviävän ja perhesuhteiden löystyvän, ovat perhe ja perhesuhteet edelleen merkittävä osa ihmisten elämää.

2.2 Perheen muutokset elettyinä käytäntöinä

Tämän päivän länsimaisissa yhteiskunnissa rakkaus, romantiikka, seksuaalinen viehäytys ja kumppanuus ovat saaneet enemmän painoarvoa ihmisten motiiveina avioitumiselle (Gittins 1986). Giddensin (1991) mukaan nykyiset parisuhteet kestävätkin niin kauan kuin kumppanit kokevat avioliiton tyydyttäväksi. Tällaisista suhteista hän puhuu ”puhtaina suhteina” (engl. *pure relationships*). (Giddens 1991, 89.) Nyky-yhteiskunnassa yksilöiden ei tarvitse omaksua valmiiksi annettua tai esimerkiksi yhteiskuntaluokan määrittelemää identiteettiä. Sen sijaan jokaisella on vapaus valita itseään parhaiten kuvaava elämäntyyli monine valintoineen. (Beck-Gernsheim 2002; May 2011, 6.) Toisaalta Beck-Gernsheimin (2002) sanoin nyky-yksilöt on samalla pakotettuja suunnittelemaan tulevaisuutensa, kun elämä kohtalon sijaan on täynnä omien päätösten kautta rakentuvia mahdollisuuksia. Valinnanmahdollisuudesta tai -pakosta on tullut yksi modernin elämän normatiivisista vaatimuksista, joka ilmenee ihmisten jokapäiväisessä toiminnassa. (Beck-Gernsheim 2002, 44–48.)

Avioliittoa ei pidetä enää entiseen tapaan sosiaalisena normina tai edellytyksenä lasten hankkimiselle, ja yksilöllistymisen myötä avoliitot kuten myös ”sinkkuelämä” ovat tulleet avioliiton rinnalle jäädäkseen (Miettinen ja Rotkirch 2008, 26). Mutta vaikka avioliitto onkin saanut vierelleen vaihtoehtoisia yhdessä elämisen muotoja ja vaikka moni avioliitto tänä päivänä päättyy eroon (Miettinen & Rotkirch 2008, 3), on se kuitenkin edelleen suosittu valinta useiden pariin kesken (Cherlin 2005; Gittins 1986, 73). Lisäksi tänä päivänä monet parit totuttelevat elämään mahdollisen tulevan puolisonsa kanssa avoliitossa ennen avioitumista – tai eroa. Beck-Gernsheimin (2002, 50) mukaan tämä avioliiton kokeiluvaihe voi selittää viime vuosina kasvaneet trendit, kuten avioitumisiän kohoamisen tai yhä useamman lapsen syntymisen avioliiton sijaan avoliittoon.

Moni lapsi – usein etenkin perheen ensimmäinen lapsi – syntyy tänä päivänä avoliitossa eläville vanhemmille (Jokinen & Kuronen 2011, 19). Avopariin ja näiden lasten muodostamien perheiden määrä onkin jatkuvassa kasvussa (Jokinen & Kuronen 2011, 19), ja Suomen Tilastokeskuksen tietojen mukaan kahdessakymmenessä vuodessa tällaisten perheiden osuus on maassamme lähestulkoon kaksinkertaistunut (SVT 2011a).

Lisäksi nyky-Suomessa arviolta 7–8 prosenttia lapsista syntyy yhden vanhemman perheeseen (Haataja 2009, 49). Nykyisin perheet myös perustetaan myöhemmin kuin ennen (Jokinen & Kuronen 2011, 15; Miettinen & Rotkirch 2008, 34). 1970-luvun Suomessa äidit synnyttivät ensimmäisen lapsensa keskimäärin 23-vuotiaana (Miettinen & Rotkirch 2008, 34), kun nykyisin ensimmäisen lapsensa synnyttävä äiti on keskimäärin noin 28-vuotias (SVT 2011c). Eurooppalaisessa kontekstissa lasten hankkimisen lykkääntyminen johtuu muun muassa siitä, että aikaisempiin sukupolviin verrattuna nykynuoret opiskelevat kauemmin. Samalla naisten halu löytää työpaikka ennen äidiksi ryhtymistä on vahvistunut, jolloin perheen perustaminen väkisinkin siirtyy myöhempään ajankohtaan. (OECD 2011, 93.) Työn onkin nykyaikana arveltu olevan yksi syy siirtää lasten hankintaa myöhäisempään ajankohtaan (Kinnunen & Mauno 2002, 104).

Länsimaissa avioidutaan nykyisin keskimäärin vanhempina kuin ennen ja samalla lasten hankkimista usein lykätään myöhemmälle iälle. Tämä ilmenee esimerkiksi yli 35-vuotiaiden ensisynnyttäjien määrän kasvuna. (Miettinen & Rotkirch 2008, 34; Silva & Smart 1999, 3.) Yksi yksilöllistymisen aikaansaama ja moderniin yhteiskuntaan kuuluva ilmiö on perheen perustamisen suunnitelmallisuus (Beck-Gernsheim 2002; Irwin 1999, 31). Nykyisin parit ja yksilöt voivatkin valita, haluavatko lapsia ja samalla suunnitella sopivaa ajankohtaa lasten syntymälle (Miettinen & Rotkirch 2008). Tämän päivän länsimaissa monet usein esimerkiksi kouluttautuvat ammattiin ennen mahdollista vakiintumista ja perheen perustamista (Jallinoja 2000, 63–66). Suunnitelmallisuuden mahdollistavat muun muassa tehokkaat ehkäisymenetelmät ja niiden käytön yleistyminen. Lisäksi nykyaikana ei-toivottujen raskauksien keskeyttäminen on monissa maissa mahdollista, joskaan ei kaikkien mielestä aina moraalisesti hyväksyttävää. Vanhemmaksi tuloa ja lasten hankintaa pohditaan tämän päivän läntisissä yhteiskunnissa omien elämäntavoitteiden, kuten parisuhteen, koulutuksen ja työn kautta, ja usein vanhemmaksi ryhtyminen on monelle henkilökohtainen päätös. (Miettinen & Rotkirch 2008.)

Perhe- ja työelämän yhteensovittaminen on keskeinen haaste nykyvanhemmille (Rönkä & Kinnunen 2002, 4–5). Vaikka työn ja perheen yhdistämisen problematiikka koskettaa molempia sukupuolia, on näiden yhteensovittamisen vaikeus useimmiten liitetty naisiin (Kinnunen & Mauno 2002, 103). Syynä tähän on esimerkiksi naisten

miehiä aktiivisempi rooli työn ja perhe-elämän yhteensovittajina sekä äitien asema perheiden tunnekeskuksina (Kinnunen & Mauno 2002, 111). Naisten osallistuessa työntekoon he myös kantavat yhä edelleen suurimman vastuun perhesuhteiden ylläpitämisestä ja hoivasta (Sevón & Notko 2008, 20). Jo kauan on ollut nähtävissä merkkejä siitä, että vaikka nainen olisi yhtä korkeasti koulutettu kuin miehensä, odotetaan hänen silti selviytyvän itsenäisesti myös kotitöiden enemmistöstä ja lastenhoidosta (Beck & Beck-Gernsheim 1995, 22; Blaskó & Herche 2010, 41; Fetterolf & Eagly 2011). Useimmiten juuri äidit huolehtivat perheenjäsenten hyvinvoinnista sekä kuuntelevat ja tukevat läheisiään surujen ja huolien keskellä.

Äidit ovat kautta aikojen olleet perheissä lasten ensisijaisia hoivaajia, ja isyys on sitä vastoin nähty enemmänkin vapaaehtoisena tai toissijaisena vanhemmuutena. Yksi vanhemmuuden muutoksista koskeekin isien asemaa perheissä, kun nykyisin miesten odotetaan osallistuvan aktiivisesti niin kotitöihin kuin myös lastensa kasvatukseen ja hoivaamiseen. (Gittins 1986.) Yksilöllistymisen aikaansaamia näkyviä muutoksia ovat olleet sukupuolten työnjako- ja roolimutokset niin yhteiskunnan kuin perheenkin tasolla. Esimerkiksi vielä 1950-luvulla miesten tärkeimpänä tehtävänä oli tuoda rahaa perheelle kodin ulkopuolelta äidin hoitaessa kodin askareet ja suhteet. Suomalaisten naisten aktiivinen osallistuminen työelämään on lisännyt heidän haluaan siirtää vastuuta kodista ja lapsista enemmän myös isille. Tänä päivänä miehillä onkin aikaisempaa paremmat mahdollisuudet toteuttaa monipuolista isyyttä perheessä. (Huttunen 2001.)

Vaikka mahdollisuus monitahoisemman isyyden rakentamiselle on vahvistunut viimeisimpien vuosikymmenten aikana, Beck & Beck-Gernsheim (1995, 20) huomauttavat, ettei muutosta isyyden saralla ole juurikaan tapahtunut kotitöiden tai lasten hoitamisen osalta. Tätä väitettä tukee myös Blaskón ja Herchen (2010) tekemä tutkimus kotitöiden jakautumisesta naisten ja miesten kesken eurooppalaisissa perheissä. Vaikka ilmiötä on suhteellisen haastavaa tutkia, toteavat Blaskó ja Herche, ettei kotitöiden ja lastenhoidon perinteinen työnjako ole muuttunut viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Joskus miehet saattavat jopa ajatella sukupuolten välisen tasa-arvon sopivan yhteen perinteisen työnjaon kanssa (Beck & Beck-Gernsheim 1995, 22).

Mykkänen ja Huttunen (2008) sekä Smart (2011b) puhuvat nyky-isien halusta osallistua vastasyntyneen lapsensa hoitoon ja aktiiviseen vuorovaikutukseen. Arjen

todellisuus voi kuitenkin monesti tulla miesten halujen ja toiminnan väliin, kun isien voi olla vaikea vähentää työtuntejaan perheajan lisäämiseksi (Smart 2011b, 43). Toisinaan isät voivat tuntea jopa kateutta äidin ja lapsen välisen kiinteän suhteen takia. Äiti taas voi osaltaan vaikuttaa isän ja lapsen suhteen kehittymiseen omalla toiminnallaan *portinvartijana* joko tukien isän ja lapsen välistä kiintymystä tai vastaavasti kuin sulkien isän tarpeettomana äiti-lapsisuhteen ulkopuolelle (Mykkänen & Huttunen 2008; ks. myös Allen & Hawkins 1999). Toisaalta mies voi kokea äidin roolin isän ja lapsen välisen suhteen vaikuttajana ylikorostuneena etenkin silloin, jos mies tuntee olevansa neuvoton oman paikkansa suhteen uutena isänä (Mykkänen & Huttunen 2008). Avioerojen yleistyminen on kuitenkin saanut länsimaiset isät ymmärtämään, että läheisen suhteen luominen omaan lapseen voi estää isä-lapsisuhteen etääntymisen, jos suhde lasten äitiin päättyisi eroon (Smart 2011b, 43).

Niin perheet kuin myös perheen käsite ovat käyneet läpi monia muutoksia viimeisten vuosisatojen ja etenkin vuosikymmenten aikana, ja dynaamisena ihmissuhteiden kokonaisuutena perhe tulee muuttumaan edelleen. Huolimatta perheiden moninaistumisesta ja niiden läpikäymistä muutoksista Paajanen (2007) kertoo perheen olevan edelleen ihmisille tärkeä osa elämää, ja suomalaisille perhe merkitsee ennen kaikkea läheisyyttä, vastuun jakamista ja henkistä tukea. Perheen muuttuvuudesta huolimatta se merkitsee monelle myös pysyvyyttä ja jatkuvuutta elämässä. (Paajanen 2007, 24.) Perheen merkitys ei siis ole suomalaisten silmissä laskenut, vaan suhtautuminen perheeseen on nykyaikana joustavampaa kuin ennen (Broberg 2010, 11). Vaikka moni kokeekin perheessään eron ja sitä seuraavat muutokset, ovat koti ja perhe-elämä meille suomalaisille yhä edelleen keskeisimpiä elämänalueita (Kinnunen & Mauno 2002, 99).

2.3 Eron jälkeiset perhemuodot

Sukupuolten välisen tasa-arvon kehittyminen, naisten lisääntynyt kouluttautuminen sekä siirtyminen palkkatyöhön miesten rinnalle ovat muokanneet perheiden sisäisiä valtasuhteita ja horjuttaneet perinteisen, patriarkaalisen perheen ihannekuvaa (Gittins 1986, 24; Jokinen & Kuronen 2011, 18). Samalla ne ovat luoneet uudenlaista perheiden monimuotoisuutta, joka näkyy esimerkiksi kasvavana uusperheiden, yhden vanhemman

perheiden ja yksinasuvien määränä (Irwin 1999, 33). Perinteisiä avioliittoja pitivät koossa ulkoiset pakotteet, kuten avioliittolupaus sekä avioliiton ulkopuolista seksiä ja avioeroa vastustava voimakas sosiaalinen normisto (May 2011, 6). Kun perinteisen perhemallin mielikuvat ja roolimallit eivät enää ohjaa nyky-yksilöiden valintoja ja perheiden elämää, erilaisten elämäntyylien ja perhemuotojen kirjo avartuu (Beck-Gernsheim 2002, 50). Kun ennen esimerkiksi avioeroa pidettiin huolestuttavana sosiaalisena ongelmana, tänä päivänä se ymmärretään (ainakin sosiologien keskuudessa) ennemmin yhdeksi elämänmuutokseksi tai siirtymäksi muiden joukossa. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna eron voidaan ajatella ”normalisoituneen”. (Smart 2011b, 44.)

Erosta aiheutuvien uhkakuvien maalailun sijaan kriittinen perhetutkimus on alkanut analysoida perhemuotojen moninaistumista. 1980-luvun jälkeen Suomessa on ollut havaittavissa niin ideologinen kuin juridinenkin muutos eron jälkeiseen vanhemmuuteen liittyen. (Kuronen 2003, 103–104.) Vanhemmuuden ei katsota katoavan eron myötä vaan äidit ja isät ovat vanhempia eron jälkeenkin. Eron jälkeen vanhempien tulee kuitenkin neuvotella uudet ja muuttuneet vanhemmuuden roolit ja muodot (Beck & Beck-Gernsheim 1995, 148), joista käytetään nimityksiä lähi- ja etävanhempi sekä yksinhuoltaja ja elatusvelvollinen (Kuronen & Hokkanen 2008, 27). Vanhempien on myös tärkeää selvittää itselleen, miten ero tulee vaikuttamaan perheen päivittäiseen vuorovaikutukseen ja perheenjäsenten väliseen kanssakäymiseen (Beck & Beck-Gernsheim 1995, 148). Broberg (2010, 11) huomauttaa, että uusperheissä menneisyyden suhteilla on perheen toimivuuden kannalta tärkeä rooli. Uusperheen voidaankin ajatella rakentuvan uudelleenrakentumisen edellytyksenä perheenjäsenten tulee hyväksyä vuorovaikutussuhteisiin liittyvät muutokset (Broberg 2010, 22).

2.3.1 Yhden vanhemman perhe ja uusperhe

Tässä tutkimuksessa vanhempien eroa keskitytään tarkastelemaan yhtenä perhe-elämän muutoksena. Eroaminen¹ on tänä päivänä yleinen ilmiö, ja osaltaan avioerojen lisääntymisen seurauksena myös uusperheiden ja yhden vanhemman perheiden määrät nousevat. Suomen Tilastokeskuksen tietojen mukaan Suomessa avioeroon päätyi vuonna 2011 lähes neljätoistatuhatta paria, mikä on lähestulkoon puolet samana vuonna

¹ Erolla tarkoitan niin avio- ja avoeroja kuin myös asumuseroja.

solmituista 28 408 avioliitosta. Rekisteröidyistä parisuhteista taas noin joka neljäs päättyi eroon. (SVT 2011b.) Samana vuonna lapsiperheitä oli Suomessa yhteensä lähes 581 000. Tästä määrästä yhden vanhemman perheiden osuus oli noin kaksikymmentä prosenttia ja uusperheiden osuus vastaavasti 9,1 %. (SVT 2011a.)

Eron jälkeisistä yksivanhempaisista perheistä puhuttaessa kuulee usein käytettävän nimityksiä yhden vanhemman perhe tai yksinhuoltajaperhe, ja usein näitä kahta käytetään rinnakkaisina käsitteinä. Tilastokeskus kuitenkin selventää, että:

[a]iemmin [yhden vanhemman perheistä] käytettiin nimitystä yksinhuoltajaperheet, mutta yhteiskunnan muutosten ja huoltajuusnäkökohtien vuoksi tilastossa on siirrytty puhumaan yhden vanhemman perheistä. Esimerkiksi yhteishuoltajuutta ei pystytä ottamaan tilastossa huomioon. (Pietiläinen & Nikander 2011.)

Yhden vanhemman perheen käsitteellä viitataan siis huoltomuodosta riippumatta perheisiin, joissa lapsi asuu pääasiassa toisen vanhempansa luona. Tilastollisesti lapsi voi asua vain toisen vanhempansa luona, olivat vanhemmat sitten sopineet yhteishuoltajuudesta tai yksinhuoltajuudesta (Suomalainen lapsi 2007, 48). Suomessa yhden vanhemman perheistä äiti ja lapset muodostivat vuonna 2011 noin 86,5 % ja vastaavasti isät lapsineen noin 13,5 % (SVT 2011a).

Uusperheitä ja yhden vanhemman perheitä yhdistävät usein vanhempien läpikäymä ero, mutta uusperheissä elävät lapset ovat kokeneet eron lisäksi vanhemman uuden puolison mukanaan tuomat muutokset (Broberg 2010, 12). Tilastokeskuksen mukaan uusperhe on perhe, jossa ”on alle 18-vuotias vain toisen puolison lapsi” ja jossa ”perheen kaikki lapset eivät ole puolisoitten yhteisiä” (SVT 2011a). Uusperhe muodostuu siis silloin, kun puoliset tuovat yhteiseen kotiin mukanaan alaikäisiä lapsia aikaisemmasta suhteesta (Suomalainen lapsi 2007). Tällöin lapsen elämään usein astuu äiti- tai isäpuolen lisäksi myös uussisaruksia.

Vaikka jaottelu yhden vanhemman perheisiin ja uusperheisiin tuntuu selkeältä, voi lapsi esimerkiksi asua joka toinen viikko kahdestaan äitinsä kanssa ja osan kuukaudesta isänsä uusperheen luona. Pelkkä tilastollinen katsaus lapsen viralliseen asuinpaikkaan ei siis kerro koko totuutta lapsen perhesuhteista tai perheenjäsenten välisestä vuorovaikutuksesta perhesuhdeverkoston sisällä. Tilastollisen perhetyypittelyn lisäksi onkin aina hyvä selvittää myös, millaisista huoltajuus-, tapaamis- ja asumisjärjestelyistä lapsen vanhemmat ovat sopineet. Toisaalta juridisten huoltajuussopimusten

ja -järjestelyjen merkitys lasten kannalta tarkasteltuna ei kenties ole yhtä oleellista kuin se, miten tapaamis- ja asumisjärjestelyistä on sovittu.

2.3.2 Huoltajuus- ja asumisjärjestelyt sekä tapaamisoikeus

Usein eron jälkeen vanhemmat joutuvat tekemään päätöksiä lapsen huoltomuodon, asuinpaikan ja tapaamisjärjestelyiden suhteen, kun eronneet vanhemmat muuttavat eri osoitteisiin (Santala 2009, 137). Haatajan (2009, 47) mukaan ”elatus- ja huoltajavelvollisuudet muodostavat yhä monimutkaisempia verkostoja useiden eri perheiden ja perhetyyppien välillä”. Vaikka Suomessa suurin osa yhden vanhemman perheissä elävistä lapsista asuu virallisesti äitinsä luona (SVT 2011a), saattaa osa näistä lapsista silti elää tasapuolisesti molempien vanhempiansa luona (Suomalainen lapsi 2007). Lapsella voi lisäksi olla kaksi huoltajaa, vaikka lapsi asuisi eron jälkeen virallisesti vain toisen vanhempansa luona.

Yksinhuoltaja on nimensä mukaisesti lapsen ainoa huoltaja. Forssénin, Haatajan ja Hakovirran (2009, 11) mukaan yksinhuoltajan käsite ”pitää sisällään eri syistä yksinhuoltajiksi päätyneet vanhemmat eli aviottomat äidit, lesket sekä avio- tai avoliitosta eronneet vanhemmat, joilla on alle 18-vuotiaita lapsia”. Yhteishuoltajuuteen päätyessään vanhemmat taas yhdessä vastaavat lapsen huoltoon liittyvistä asioista tehden myös lasta koskevat päätökset yhdessä (Hokkanen 2002, 122). Tämä vanhempien kesken jaettu vanhemmuus nähdään niin kulttuurisesti, ammatillisesti kuin lainsäädännöllisestikin tarkasteltuna ihanteellisimpana tilanteena (Kuronen & Hokkanen 2008, 27). Vuonna 2011 yhteishuollosta sovittiin 93 prosentissa tapauksista. Kuudessa prosentissa tapauksista yksinhuoltajuus myönnettiin äidille ja vajaassa yhdessä prosentissa isälle. (THL 2011.) Avoerotapauksissa vanhemmilla voi olla joko rekisteröity yhteishuoltajuus tai huoltajuuspäätös voi puuttua kokonaan. Jälkimmäisessä tapauksessa vain äiti on lapsen virallinen huoltaja. (Suomalainen lapsi 2007, 99.) Hokkanen (2005) arvelee, että niin kulttuuriset, tieteelliset kuin ammatillisetkin uskomukset äitien paremmuudesta lasten hoidossa ja kasvatuksessa takaavat usein äideille päävastuun lapsista. Vaikka lapsen ja isän välistä suhdetta ei nähtäisi yhtä tärkeänä kuin äiti-lapsisuhdetta, isän tuki ja lapsen säännöllinen yhteydenpito isään ovat tärkeitä sekä tytöille että pojille. Tähän molempiin vanhempiin kohdistuvaan sään-

nölliseen yhteyteen tähdätäänkin usein päätöksillä yhteishuoltajuudesta. (Nurmi ym. 2006, 121.)

Lapsen virallisen asuinpaikan selvittyä tulee lapsen kanssa asuvasta vanhemmasta lapsen lähivanhempi ja muualla asuvasta vanhemmasta vastaavasti etävanhempi. Suomen laissa määritellyn tapaamisoikeuden tavoitteena on turvata lapsen yhteydenpito myös muualla asuvaan etävanhempaan (HTL 361/1983). Etävanhemmasta kuulee toisinaan käytettävän myös nimitystä tapaajavanhempi (ks. esim. Huttunen 2001, 99). Nimen perusteella tapaajavanhemman osallistuminen lapsen elämään voi kuitenkin kuulostaa vähäiseltä, vaikka lapsi viettäisi molempien vanhempiensa kanssa yhtä paljon aikaa asuen esimerkiksi vuoroviikoin äidin ja isän luona. Huttunen (2001, 99) huomauttaakin, että vaikka virallisten papereiden mukaan etävanhempi tapaisi lastaan joka toinen viikonloppu, saattaa lapsi silti käytännössä tavata etävanhempaansa useammin.

2.3.3 Lapsen etu eroprosessissa

Lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvien asioiden ratkaiseminen on lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevan lain 10 §:n nojalla ratkaistava ensisijaisesti lapsen edun mukaisesti (HTL 361/1983). Avioerotilanteissa lapsen etu tulisi siis aina pitää mukana kaikessa päätöksenteossa ja lapsen paras tulisi kyetä erottamaan vanhempien parhaasta (Nurmi ym. 2006, 121). UNICEFin vuoden 1989 lasten oikeuksien sopimus tunnusti kaikille lapsille oikeudet muun muassa kokonaisvaltaiseen perhe-elämään ja toimijuuteen perheessä (UNICEF 2012). Smartin (2011a) mukaan tämä tarkoittaa sitä, että vanhemmat eivät voi erotessaan tehdä päätöksiä, jotka taistelevat lapsen hyvinvointia, tarpeita tai oikeuksia vastaan. Avioerojen yleistymisen myötä lapset ovatkin saaneet enemmän oikeuksia yksityisessä perhepiirissä. (Smart 2011a, 103.)

Linnavuori (2007) tutki vanhempiensa eron kokeneiden lasten ajatuksia ja kokemuksia vuoroasumisesta, ja lapsilla heräsi sekä myönteisiä että kielteisiä ajatuksia kahdessa eri kodissa asumisesta. Lasten kertoman mukaan parasta vuoroasumisesta oli se, että he näkivät molempia vanhempiaan yhtä paljon (ks. myös Neale & Flowerdew 2007). Myönteiseksi asiaksi koettiin myös muun muassa isovanhempien aikaisempaa tiheämpi tapaaminen sekä vanhempien riitelyn väheneminen. Hieman kielteisempinä näkökulmina vuoroasumiseen liittyivät esimerkiksi tavaroihin ja vaatteisiin liittyvät

ongelmat. Lasten mielestä jatkuva tavaroiden pakkaaminen, kuljettaminen ja niiden häviäminen sekä ennakointi tarvittavista tavaroista toisessa kodissa loivat haasteita eron jälkeiseen elämään kahdessa kodissa. (Linnavuori 2007, 99–102.)

Myös Smartin ja muiden (2001) mukaan toisille lapsille vuoroasuminen sekä isän että äidin luona voi herättää turvallisuuden tai emotionaalisen lämmön tunteita, kun taas toisille lapsille tällainen järjestely voi olla kurjuuden ja kaipauksen lähde. Vaikka Linnavuorenkin (2007, 102) tekemässä tutkimuksessa lapset kokivat vaihtelun vuoroasumisen eduksi, jotkut kuitenkin kokivat kahden kodin välillä matkaamisen olevan raskasta edestakaisin menoa. Smartin ja kumppaneiden (2001) tutkimukseen osallistuneista erolapsista suurin osa kuitenkin piti järjestelyä tyydyttävänä, vaikka sopeutuminen kahden talouden ihmisiin ja sääntöihin saattoi toisinaan olla lapsista hämmentävää. Eri kodeissa vanhemmilla voi olla erilaisia sääntöjä liittyen nukkumaanmenoaikoihin, television tai tietokoneen ääressä vietettyyn aikaan tai kotiintuloaikoihin. Toisaalta lapsi voi kokea vuoroasumisen myös seikkailuna ja elämäänsä rikastuttavana vaihteluna. (Smart ym. 2001.)

Lasten näkökulmasta vuoroasuminen voi näyttäytyä siis joko myönteisinä tai kielteisinä tuntemuksina. Neale ja Flowerdew (2007) huomauttavat, että yhteishuoltajuus ja vuoroasuminen toimivat parhaiten silloin, kun päätökset perustuvat yhteisymmärrykselle ja toimiville perhesuhteille ja kun lapsen etu on järjestelyjen ensisijainen lähtökohta. Tällainen järjestely ei kuitenkaan välttämättä toimi, jos sen taustalla ovat vanhempien kireä ja laadultaan huono suhde ja jos järjestelyt tehdään aikuislähtöisesti. (Neale & Flowerdew 2007.) Joskus vanhempien vuorovaikutus toimii eron jälkeen hyvin, toisinaan lapsi taas voi tahtomattaan joutua vanhempiensa erotuomariksi tai viestien välittäjäksi. Vanhempien hyvä suhde ennen avioeroa usein enteilee vuorovaikutuksen toimivuutta myös eron jälkeen. (Smart ym. 2001.) Vaikka vanhemmat eroavatkin toisistaan, ei lapsi kuitenkaan eroa vanhemmistaan. Sen sijaan eroperheiden lapset kohtaavat uuden ”tuplaelämän”, johon voi kuulua emotionaalinen ja fyysinen jakautuminen kahden eri perheen välille, jotka saattavat suhtautua toisiinsa kaiken lisäksi kielteisesti. (Beck & Beck-Gernsheim 1995, 148–149.)

2.3.4 Erovanhemmuuden ulottuvuudet

Usein niin vanhemmat kuin lapset kohtaavat eron jälkeen ihmissuhteiden monet ulottuvuudet, joissa perhesuhteiden neuvoteltavuus ja uudelleenmuotoutuminen ovat tärkeitä prosesseja (Smart & Neale 1999, 88). Esimerkiksi uusperheiltä usein odotetaan toimivia perheensisäisiä suhteita ja samalla perheen yllä leijuu vaatimus siitä, että lapsen tulisi säilyttää hyvä suhde myös muualla asuvaan etävanhempaansa. Lisäksi uusperheissä neuvotellaan kasvatusvastuusta, ja esimerkiksi isä- tai äitipuolen rooli lapsen kasvattajana vaihtelee eri perheissä. (Broberg 2010, 12–13.) Kasvatusvastuun jakautuessa biologisten vanhempien lisäksi myös uudelle äiti- tai isäpuolelle, astuvat mukaan kuvioihin vanhemmuuden eri ulottuvuudet, joista biologinen vanhemmuus muodostaa vain yhden ulottuvuuden.

Sekä Aino Ritala-Koskinen (2001) että Jouko Huttunen (2001) puhuvat erilaisista perhesuhteiden ja vanhemmuuden ulottuvuuksista – joskin Ritala-Koskinen puhuu nimenomaan perhesuhteista ja Huttunen isyyden variaatioista. Molemmat voidaan kuitenkin liittää lapsen ja tämän perheenjäsenten välisten suhteiden erilaisiin ulottuvuuksiin. Näitä perhesuhteiden ulottuvuuksia erittelemällä saadaan Ritala-Koskisen (2001) mukaan yhdenlainen näkökulma ”lasten erilaisiin tapoihin kuulua perheeseen ja neuvotella perherajoistaan moninaisissa ympäristöissä”. Lisäksi eri perhesuhteissa ulottuvuudet saavat hänen mukaansa erilaisia painotuksia. Lapsen ja perheen suhteista löytyvät niin *biologinen* ja *juridinen* kuin myös *sosiaalinen* ja *psykologinen* ulottuvuus. (Ritala-Koskinen 2001, 54.) Biologiset vanhemmat ovat ne lapsen vanhemmat, joiden sukusoluista lapsi on saanut alkunsa, ja biologiset sisaret jakavat geeniperimän toistensa kanssa. Juridinen sukulaisuus määräytyy punnitsemalla niin vanhempien oikeuksia kuin velvollisuuksia lapseen nähden lain edessä, ja esimerkiksi adoptio tai avioliitto voivat tuoda mukanaan juridisen vanhemmuuden (Huttunen 2001, 60).

Tärkeimpiä perhesuhteiden ulottuvuuksia oman tutkimukseni kannalta ovat kenties sosiaalinen ja psykologinen ulottuvuus, jotka Ritala-Koskisen (2001) mukaan ovat kietoutuneet toisiinsa ja joilla tarkoitetaan lasten ja vanhempien suhdetta ja vuorovaikutusta arkielämän tasolla. Kun puhutaan sosiaalisesta vanhemmuudesta, tarkoitetaan vanhempien lapsillensa osoittamaa konkreettista toimintaa ja huolenpitoa. Psykologisessa suhteessa kyse on ennemminkin siitä, kenet lapsi kokee vanhemmak-

seen. (Ritala-Koskinen 2001, 58.) Psykologinen isyys ja äitiys määräytyvät siis lapsen kautta (Huttunen 2001, 64) ja psykologinen ulottuvuus nousee lapsen ja vanhemman vastavuoroisesta tunnesuhteesta (Ritala-Koskinen 2001, 58). Jossain mielessä psykologisen vanhemmuuden voitaisiin ajatella olevan sitä ”oikeaa vanhemmuutta”. Näitä erilaisia ulottuvuuksia tarkastelemalla voimme vahvistaa käsitystä siitä, ettei kiinteä, turvallinen ja läheinen suhde vanhempaan tai sisarukseen vaadi biologista sidettä syntyäkseen. Ritala-Koskinen kiteyttää, etteivät esimerkiksi uusperheissä syntyvät suhteet ole olemassa ”luonnostaan”, vaan niihin liittyvät ulottuvuudet ovat neuvoteltavissa ja sopimuksenvaraisia sekä aikuisten että lasten puolelta. (Ritala-Koskinen 2001, 58–59.)

3 VANHEMPIEN ERO LAPSEN PERHESUHTEIDEN MUOVAAJANA

3.1 Ongelmalähtöinen ja voimavaralähtöinen avioerotutkimus

Vanhempien erolla on monenlaisia vaikutuksia lapsen elämään ja näitä muutoksia on aikaisemmin usein tarkasteltu lapsen kehitystä haittaavina riskitekijöinä (Pulkinen 2002, 18). Avioero ja sen vaikutukset perheen rakenteelle ja perhesuhteille on paljon tutkittu aihe (Kowaleski-Jones & Dunifon 2004), ja keskustelu avioeron kielteisistä vaikutuksista perheenjäsenten hyvinvoinnille käy edelleen kiivaana (Hetherington 2003). Avioerojen ongelmalähtöistä ja kielteistä näkökulmaa korostavien tutkimusten valtava määrä vahvistaa Smartin (2003) mukaan uskomusta siitä, että vanhempien ero olisi todellinen yhteiskunnallinen ongelma. Lisäksi Moxnesin (2003) mukaan tutkimukset, jotka ovat keskittyneet tarkastelemaan avioeron vaikutuksia lapsiin, ovat joko käyttäneet laajoja määrällisiä aineistoja verraten avioeroperheen lapsia ydinperheiden lapsiin tai analysoineet lasten vanhempien kertomuksia siitä, kuinka lapset ovat vanhempien näkökulmasta sopeutuneet eroon.

Viimeiset neljäkymmentä vuotta vanhempien eron on todettu tutkimusten mukaan olevan yhteydessä moniin erolapsilla ilmenneisiin emotionaalisiin vaikeuksiin ja käyttäytymisongelmiin (Kelly 2003; Kelly & Emery 2003), ja monissa tutkimuksissa on keskitytty niin lyhyt- kuin pitkäaikaisiin eron kielteisiin seurauksiin (Corsaro 2005, 239). Esimerkiksi asunnon tai paikkakunnan vaihdoksen seurauksena mahdollinen

toveripiiristä irrottautuminen tai sukulaissuhteiden katkeaminen on nähty haitallisena eron jälkeisenä seurauksena (Moxnes 2003). Hetherington (2003) havaitsi tutkimuksessaan, että pojat näyttäisivät olevan tyttöjä haavoittuvaisempia avioeron suhteen, mutta samaisessa tutkimuksessa tyttöjen havaittiin taas olevan herkempiä uusperheitä muodostettaessa. Lisäksi vanhempien avioeron seurauksena yksinhuoltajaäidin kanssa elävillä kouluikäisillä pojilla on todettu vaikeuksia koulusuoriutumisessa, käyttäytymisessä ja sosiaalisissa suhteissa (Nurmi ym. 2006, 120; Pulkkinen 2002, 18; ks. myös Amato & Cheadle 2008).

O'Connor, Caspi, DeFries ja Plomin (2003) sekä Amato ja Cheadle (2008) ovat tutkineet perintötekijöiden ja ympäristön vuorovaikutusta sekä niiden yhteyttä stressaaviin elämänmuutoksiin. Amaton ja Cheadlen (2008) tutkimustulokset vahvistivat vanhempien eron ja lasten käyttäytymisongelmien välisen yhteyden, mutta he eivät ottaneet kantaa siihen, nousevatko lasten käyttäytymisongelmat ympäristön vaikutuksesta vai ovatko ne ennemminkin yhteydessä geneettisiin tekijöihin. Myös O'Connorin ja tämän kollegoiden (2003) tutkimustulosten mukaan lapsen geneettisillä tekijöillä on merkitystä ympäristötekijöiden aiheuttaman stressin käsittelyssä, ja tulosten mukaan osa lapsista on haavoittuvampia ympäristön stressitekijöille. O'Connor ja kollegat arvelevatkin, että stressaavat elämäkokemukset voivat korostaa ihmisten välisiä geneettisiä eroja, kun kyseessä on muutokseen sopeutuminen tai stressaavasta elämäkokemuksesta selviytyminen. (O'Connor ym. 2003.)

Avioerotutkimuksen kentällä muualla asuvasta vanhemmasta etääntymisen lisäksi avioeron kielteisiksi vaikutuksiksi lapsen kehitykselle on listattu muutoksesta, kuten muuttamisesta sekä erityisesti perheen rakenteen muutoksesta lapselle aiheutunut stressi (Moxnes 2003). Usein kielteistä suhtautumista avioeron seurauksiin pitävätkin yllä tutkimustulokset, joiden mukaan lasten subjektiivinen hyvinvointi on korkeimmillaan lapsen eläessä avioliitossa elävien vanhempiensa kanssa, joiden välillä on vain vähän ristiriitoja (ks. esim. Sobolewski & Amato 2007). Ennen jyrkän mielipiteen muodostamista ydinperheen ihanteellisuudesta, tulee kuitenkin huomata, että heti, kun ristiriidat vanhempien välillä lisääntyvät ja voimistuvat, voi vanhempien ero olla lapsen hyvinvoinnin kannalta myönteinen muutos (ks. Amato, Spencer Loomis & Booth 1995).

1980-luvulla perhetutkimus alkoi kiinnittää huomiota avioeron kielteisten seurausten sijaan erolasten sopeutumiseen (Kelly 2003) ja 1990-luvulla uusi, myönteisempi voimavaralähtöinen näkökulma sai jalansijaa avioerotutkimuksessa (Flowerdew & Neale 2003; Kelly 2003). Tutkimuskirjallisuuteen on alkanut viime aikoina ilmaantua viitteitä siitä, etteivät kaikki lapset automaattisesti vain kärsi vanhempiansa eron aiheuttamista kielteisistä vaikutuksista. Sen sijaan eroon sopeutumisen jälkeen lasten elämä usein palautuu ”tavalliseksi” arjeksi ja erolla voi olla myönteisiäkin seurauksia (ks. Amato ym. 1995; Flowerdew & Neale 2003; Hetherington 2003; Kowaleski-Jones & Dunifon 2004). Lisäksi Nealen ja Flowerdewn (2007) mukaan avioerojen määrän kasvu on vähentänyt avioeron luokittelua ”ongelmaksi” yhteiskunnallisessa mittakaavassa. Hetherington (2003) muun muassa korostaa, että vaikka avioeroperheiden lapset ja aikuiset tutkimusten mukaan kokisivatkin enemmän stressiä ja osoittaisivat enemmän ongelmia ei-avioeroperheiden jäseniin verrattuna, suurin osa eroperheiden jäsenistä kuitenkin selviytyy tästä elämänmuutoksesta joustavuutensa ansiosta. Lisäksi hän jatkaa, että osa lapsista voi kokea avioeron edukseen tai jopa hyötyä siitä. (Hetherington 2003.) Tärkeää onkin huomata lasten toisistaan eriävät, yksilölliset kokemukset avioeroperheen lapsina (Kelly 2003).

Vaikka nykyisin avioerotutkimusta ei tehdä vain ongelmalähtöisestä näkökulmasta käsin (engl. *the problems framework*), Flowerdewn ja Nealen (2003) mukaan suuri osa avioerotutkimuksesta painottuu silti yhä ennemminkin erosta aiheutuvien haitallisten seurausten tarkasteluun kuin myönteisiin tekijöihin, joiden avulla lapset suunnistavat läpi perheen muutoksen. He jatkavat kertomalla, että tutkimukset usein painottavat avioeroa merkittävimpänä lapsen elämään vaikuttavana kokemuksena tai muutoksena ja näyttävät samalla unohtavan, että muutos ja erilaiset siirtymät ovat osa *kaikkien* lasten elämää, eivätkä koske pelkästään avioeroperheen lapsia. (Flowerdew & Neale 2003.) Toisaalta toiset perheen siirtymät ja muutokset ovat odottamattomampia ja yllättävämpiä kuin toiset. Esimerkiksi sisaruksen syntymää voidaan pitää jokseenkin odotettuna muutoksena, johon lapsella on aikaa valmistautua. Vanhempien avioero taas voi joidenkin lasten kohdalla ilmaantua yllättäen ja odottamattomana muutoksena, ja sopeutuminen tällaiseen muutokseen voi vaatia pidemmän ajan ja enemmän työtä. Wadsby ja Svedin (1994) havaitsivat tekemässään tutkimuksessa, että lasten tietoisuus

tulevasta erosta sekä erosta puhuminen vanhemman kanssa ovat tärkeitä tekijöitä eron sopeutumisessa sekä sen hyväksymisessä. Flowerdew ja Nealen (2003) tutkimuksessa monet lapset kuitenkin jopa vähätelivät avioeron aiheuttamaa muutosta heidän elämässään verrattuna muihin kokemuksiinsa muutoksiin. Tähän liittyen Kowaleski-Jones ja Dunifon (2004) huomasivat tutkimuksessaan, että esimerkiksi uuden sisaruksen syntyminen näyttäisi vaikuttavan vanhempi-lapsisuhteeseen vanhempien eroa voimakkaammin. Voimme siis todeta varmuudella vain, että vanhempien erolla on monenlaisia vaikutuksia lapsen elämään ottamatta yleisesti kantaa näiden muutosten myönteisiin tai kielteisiin seurauksiin. Vain lapset itse voivat omalta kohdaltaan kertoa, millaiset heitä koskevat muutokset eroa seuraavat ja ovatko nuo seuraukset myönteisiä vai kielteisiä – vai kenties molempia.

3.2 Lapsen sopeutuminen avioeron jälkeiseen perhe-elämään

Vanhempien eron mahdollisista kielteisistä vaikutuksista huolimatta monet avioero-perheiden lapset näyttäisivät usein sopeutuvan hyvin eron aiheuttamaan muutokseen (ks. Amato ym. 1995; Flowerdew & Neale 2003; Hetherington 2003; Kowaleski-Jones & Dunifon 2004; Kelly 2003). Esimerkiksi Bagshaw (2007) huomauttaa, että eron kielteisiin vaikutuksiin takertuminen on liian kapea-alainen lähestymistapa. Hänen mukaansa yhteiskuntatieteellinen tutkimus on kuitenkin edesauttanut lapsuustutkijoita löytämään sekä avioliittoon että vanhempien eron sisältyviä ilmiöitä, jotka lisäävät lasten hyvinvointia. Tässä alaluvussa kiinnitän huomioni eron jälkeisiin perhe-elämän muutoksiin sekä sopeutumista edesauttaviin ja lasten hyvinvointia lisääviin suojaaviin tekijöihin.

Eron jälkeen lasten on tultava toimeen monenlaisten psykologisten ja emotionaalisten muutosten kanssa. Vanhemman poismuutto tai lapsen muutto pois entisestä kodista voi tulla ajankohtaiseksi eron seurauksena, jolloin lapsen arkirutiinitkin usein muuttuvat. Uudessa kodissa lapsi voi kohdata uusia sääntöjä samalla, kun mahdollinen ikävä etävanhempaa kohtaan kasvaa. (Kelly & Emery 2003; Moxnes 2003.) Toisen vanhemman poissaoloon sopeutuminen onkin yksi merkittävimmistä vaiheista lasten uudelleenneuvotellessa suhteita vanhempiinsa. Osa perheistä saattaa jatkaa esimerkiksi

merkkipäivien tai joulun juhlistamista yhdessä (Smart ym. 2001, 69), ja Castrénin (2009, 102) tutkimuksen mukaan ”ydinperheen aikana muodostuneet tavat juhlia lasten syntymäpäiviä isovanhempineen, täteineen, setineen, serkkuineen ja kummeineen näyttävät luovan eron jälkeistä yhteydenpitoa tukevan rakenteen”. Monelle lapselle vanhempien ero voi kuitenkin merkitä sitä, että esimerkiksi äidin kanssa vietetty aika on pois isän ja lapsen yhteisestä ajasta (Smart ym. 2001, 69), eikä lapsi useinkaan vietä aikaa molempien vanhempiensa seurassa yhtä aikaa.

Kellyn (2003) mukaan ensimmäiset kaksi vuotta eron jälkeen ovat suurimmalle osalle lapsista stressaavinta aikaa. Tämä voi johtua siitä, etteivät lapset ehkä ole osanneet emotionaalisesti valmistautua vanhempiensa tulevaan eroon, ja tuloksena voi olla muutokseen reagoiminen vihastumisen, shokin, epäuskon sekä ahdistuksen tuntein. (Kelly 2003.) Muun muassa eron luonteen, vanhempien sopeutumisen ja resurssien, vanhempien välisen suhteen laadun ja yhteistyön sujumisen, vanhempien uusien kumppaneiden sekä lapsen henkilökohtaisten resurssien on todettu vaikuttavan siihen, kuinka lapsi suhtautuu vanhempiensa eroon (Kelly & Emery 2003). Esimerkiksi lapsella todetut psykologiset tai käyttäytymisongelmat ennen eroa voivat kärjistyä eron seurauksena aiheuttaen ongelmia lapsen hyvinvoinnille (Hetherington 2003). Lapsen läheinen ja toimiva suhde vanhempiinsa voi kuitenkin vaikuttaa myönteisesti siihen, kuinka nopeasti lapset tottuvat ajatukseen ja elämään avioeroperheen lapsina (Nurmi ym. 2006, 121).

Muutoksen keskellä lapsi voi joutua todistamaan vanhempiensa tunteenpurkauksia, joita hän ei välttämättä osaa käsitellä omin avuin (Kelly & Emery 2003). Eron aikaiset ja jälkeiset vanhempien väliset ristiriidat aiheuttavatkin jossain määrin stressiä lapsille (Kelly 2003; Miller, Kliwer & Partch 2009), ja vanhempien välisten ristiriitojen on myös todettu uhkaavan lasten emotionaalisen turvallisuuden tunnetta (Cummings, Schermerhorn, Davies, Goeke-Morey & Cummings 2006). Lapset, jotka ovat ennen eroa todistaneet vanhempiensa väkivaltaista käytöstä voivat tuntea helpotusta vanhempiensa erottua (Hetherington 2003; Kelly 2003). Tätä oletusta tukee Amaton ja kollegoiden (1995) tekemä tutkimus, jonka mukaan vanhempien ero voi olla lapsille ja nuorille jopa myönteinen muutos, jos vanhempien välillä on ollut voimakkaita ristiriitoja

ennen eroa. Lisäksi he havaitsivat, että eroon suhtautuminen voi taas olla kielteisempää, jos vanhempien välillä ei ole ollut riittäisyyttä ennen eroa. (Amato ym. 1995.)

Bagshaw (2007) havaitsi tutkimuksessaan, että lapset voivat surra voimakkaasti vanhempiensa eroa. Eron jälkeen emotionaalisen turvallisuuden tarve korostuu, kun lapset tarvitsevat vanhempiensa läheisyyttä ja opastusta oppiakseen selviytymään uusista tilanteista ja sopeutumaan niihin (Miller ym. 2009). Tämän takia aikuisten tulisi erityisesti herkistyä lasten tarpeille eroprosessin aikana ja tarjota turvaa, vakautta sekä jatkuvuutta lapselle erosta huolimatta (Bagshaw 2007). Samaan johtopäätökseen päätyi myös Hetherington (2003) tutkimuksessaan. Hänen mukaansa kiinteä suhde läheisemmän ja tukeaan tarjoavan vanhemman kanssa on huomattava hyvinvoinnin edistäjä erityisesti uusperheissä tai yksinhuoltajaperheissä eläville, vanhempiensa eron kokeneille lapsille. Etenkin äiti-lapsisuhteen on tutkimusten mukaan nähty liittyvän kiinteästi emotionaalisen turvallisuuden tunteeseen (Cummings ym. 2006). Turvallisuuden tunne läheissuhteessa viestii lapselle rakkauden ja tuen jatkuvuutta sekä suhteen siteen vahvuutta (Miller ym. 2009). Miller ja kollegat (2009) arvelevatkin, että emotionaaliseen turvallisuuteen panostaminen on lapselle tärkeä selviytymiskeino vanhempiensa eron jälkeen. Kowaleski-Jones ja Dunifon (2004) havaitsivat kuitenkin omassa tutkimuksessaan, että avioeron jälkeen äidit useimmiten tarjoavat emotionaalista tukea tyttäriilleen, mutta eivät pojilleen. Tämä tulos vahvistaa heidän mukaansa ajatusta siitä, että tätä kautta lapsen sukupuolella olisi merkitystä siihen, kuinka hyvin he sopeutuvat eron aiheuttamiin muutoksiin. Tähän voi liittyä myös aikaisemmin mainitsemani Hetheringtonin (2003) saama tutkimustulos, jonka mukaan pojat olisivat tyttöjä haavoituvaisempia vanhempiensa eron suhteen.

Bengtson, Biblarz ja Roberts (2003) puhuvat perheenjäsenten läheisyydestä ja toisilleen antamasta tuesta sekä näiden myönteisestä vaikutuksesta esimerkiksi avioero-perheiden jäsenten sopeutuessa uuteen elämänmuutokseen. Bengtson ja kollegat painottavat etenkin isovanhempien lapsenlapsilleen tarjoamasta tuesta seuraavaa hyötyä lasten hyvinvoinnille. (Bengtson ym. 2003, 161–162.) Huolenpito ja läheisten sosiaalisten suhteiden tuoma turvallisuus ja tuki voivatkin olla lapsen hyvinvoinnin ja eroon sopeutumisen kannalta perhemuotoa tärkeämpiä tekijöitä. Esimerkiksi Smartin ja kumppaneiden (2001, 43) tutkimuksessa lapset tuntuivat rakentavan perhesuhteensa

ennemminkin rakkauden, huolenpidon ja sitoutumisen kuin verisiteen tai laillisten siteiden kautta. Huolenpito, läheisyys ja rakkaus eivät ole automaattisesti biologiseen sidokseen kiinnittyviä ominaisuuksia, vaan ihmissuhteiden vuorovaikutuksessa kehittyviä piirteitä.

Miller kollegoineen (2009) puhuu selviytymiseen sosiaalistamisesta (engl. *coping socialization*), jolla tarkoitetaan vanhempien lapsillensa antamaa esimerkkiä erilaisista sopeutumis- ja selviytymiskeinoista suuriin elämämuutoksiin liittyvissä tilanteissa. Vanhempien kasvatustavoitteet, -käytännöt ja -tyyli vaikuttavat siihen, kuinka lapset oppivat käyttämään erilaisia emotionaalisia, kognitiivisia ja käyttäytymisstrategioita selvitäkseen muutoksista, joita elämä heidän eteensä tuo. Esimerkiksi vanhemman ja lapsen välinen avoin keskustelu erosta ja siihen liittyvistä vaikeuksista ja muutoksista voi auttaa lasta ymmärtämään erotilanteen ja sopeutumaan siihen. Samalla lapsi voi oppia joustavammin valitsemaan sopivan selviytymiskeinon erilaisissa ongelmatilanteissa. (Miller ym. 2009.) Myös Nealen ja Flowerdewn (2007) tutkimus osoitti, että lasten kyky siirtyä elämässään eteenpäin vanhempien eron jälkeen riippuu paljolti siitä, milloin vanhemmat ovat valmiita tekemään saman. Erotilanteessa vanhempien esimerkki ja opastus vaikuttaisivat olevan lapsen ja nuoren kannalta tärkeitä sopeutumista tukevia tekijöitä.

Erilaisten lapsen elämässä vaikuttavien suojaavien tekijöiden on nähty myönteisesti tukevan lasta vaikeuksien keskellä (Bagshaw 2007). Nurmen ja muiden (2006, 120) mukaan tällaisia suojaavia tekijöitä ovat esimerkiksi ”lapsia huoltavan vanhemman oma psyykkinen jaksaminen, vanhempien toimiva yhteistyö lasten asioissa, opettajien ja isovanhempien tuki sekä lapsen omat harrastukset ja verkostot”. Myös Hetherington (2003) huomasi tutkimuksessaan, että tukea antavat perheen sisäiset ja ulkopuoliset suhteet, kuten lasten suhteet omiin ikätovereihin sekä koulun henkilöstöön toimivat iskunvaimentimina mahdolliseen vanhempien eron aiheuttamaan stressiin ja pahaan oloon. Lisäksi Bagshawn (2007) tutkimuksen mukaan erolapsille oli tärkeää saada puhua vanhempien erosta jonkun, esimerkiksi koulupsykologin, koulukuraattorin tai opinto-ohjaajan (engl. *school counsellor*) kanssa. Erosta puhuminen ja tilanteen läpikäyminen näyttäisi siis auttavan lapsia ymmärtämään tilannetta paremmin ja hyväksymään muutoksen nopeammin osaksi elämäänsä (ks. Wadsby & Svedin 1994).

3.3 Eron jälkeiset perhesuhteet lapsen tulkitsemana

Masonin ja Tipperin (2008) mukaan lapset käyttävät luovuutta lähestyessään ja määrittäessään (engl. *define*) sukulaissuhteitaan. Tutkiessaan lasten tapoja muodostaa (engl. *create*) perhesuhteitaan neuvottelun ja arvioinnin (engl. *reckon*) kautta, Mason ja Tipper tekivät mielenkiintoisen havainnon: Vaikka he eivät etsineet tutkimukseensa erityisesti lapsia, jotka olisivat kokeneet suuren muutoksen perhesuhteisiinsa liittyen, kaikilla lapsilla oli tästäkin huolimatta perhesuhteita, jotka olivat jollain tapaa epätavanomaisia tai monitahoisia. Mason ja Tipper viittaavatkin tämän päivän sukulaissuhteisiin englanninkielisellä käsitteellä *ordinary complexity of kinship*. Käsitettä on haastavaa kääntää suoraan suomen kielelle, koska käsitteen sisältö voisi helposti muuttua käännöksen myötä. Mason ja Tipper haluavat kuitenkin korostaa käsitteellään sukulaissuhteiden monitahoisuutta. Heidän mukaansa kaikenlaiset sukulaissuhteet ovat tänä päivänä ”luonnostaan” moninaisia ja monitahoisia, eikä välttämättä voida puhua enää yksiselitteisistä tai yksinkertaisista sukulais- tai perhesuhteista. Heidän tutkimuksensa lapset kertoivatkin neuvottelevansa itse aktiivisesti perhesuhteistaan ja lapset usein laskivat mukaan perheeseensä ne läheissuhteet, joita he arvostivat. (Mason & Tipper 2008.) Myös Smartin ja kollegoiden (2001, 58) tutkimus osoittaa, että lapset arvostavat perheissään etenkin läheisiä suhteita, joissa perheenjäsenet pitävät huolen toisistaan ja arvostavat toisiaan.

Perherakenteiden muuttuessa ja muovautuessa vanhempien eron seurauksena lapsen elämään voi vanhemman uuden kumppanin tai tämän lasten kautta syntyä monta uutta ihmiskontaktia. Perheenä eläminen ei kuitenkaan tarkoita automaattisesti, että perheenjäsenet tuntisivat lähellä elävien ihmisten muodostavan heidän perheensä. Kiintymystä ja rakkautta ei voi vahvistaa virallisin paperein tai lain avulla, eikä se myöskään periydy automaattisesti verisiteen välityksellä – ei aina edes vanhemman ja lapsen välillä (Smart ym. 2001, 43). Smart kollegoineen (2001, 67) korostaakin lasten rakentavan ja uudelleentulkitsevan aktiivisesti eron jälkeisiä perheitään ja perhesuhteitaan. Castrénin (2009, 92) mukaan eron jälkeen sukulaissuhteissa on kuitenkin vain vähän tai ei lainkaan vakiintuneita sääntöjä siitä, kuinka eron jälkeen tulisi toimia.

Hän lisää, ettei meillä juurikaan ole sanoja tai nimityksiä, joilla uusia sukulaisia tai perheenjäseniä tulisi kutsua (ks. myös Mason & Tipper 2008).

Sekä Smart kollegoineen (2001) että Allatt (1996, 141) havaitsivat tutkimuksissaan, että lasten perhekertomuksista ja -piirroksista välittyivät kuvaukset monenlaisista perherakenteista ja perhesuhteista, joiden keskellä eroperheiden lapset elivät. Smartin ja muiden (2001) tutkimuksessa lasten kuvauksista erottui kuitenkin selkeästi kaksi erilaista tapaa käsitteellistää (engl. *conceptualize*) oma eron jälkeinen perheensä. Näistä Smart ja kollegat puhuvat suljettujen perherajojen (engl. *close family boundaries*) sekä avointen perherajojen (engl. *open family boundaries*) kautta rakentuvina perhekäsityksinä. Lapset, jotka muodostavat käsityksensä perheestään hyvin selvärajaisesti pitämään sisällään vain ydinperheensä jäsenet, ovat usein niitä, jotka eivät koe perheensä koostumuksen muuttuneen vanhempien eron myötä. Päinvastoin heille perhe ilmenee koostumukseltaan samanlaisena kuin ennen eroa. Toiset tutkimukseen osallistuneet lapset taas kuvasivat perheensä hyvin kattavasti ja sisällyttivät perheisiinsä myös vanhempien uudet kumppanit ja antoivat näille toisinaan jopa vanhemman statuksen. Avoimempien perherajojen kautta perheen rakentamisen (engl. *construct*) rajat ovat mukautuvampia ja joustavammin neuvoteltavissa. (Smart ym. 2001.)

Chenin ja Georgen (2005) mukaan lapsen ominaisuuksista kyky joustaa (engl. *resiliency*) on yksi tärkeimmistä keinoista sopeutua avioerotilanteeseen. Joustavuudella tarkoitetaan onnistunutta mukautumista ja sopeutumista haastaviin tai uhkaaviin elämäntilanteisiin (Masten, Best & Garmezy 1990). Joustavuutta avioeroprosessissa tarvitaan muun muassa sopeutumisessa muuttuviin elinolosuhteisiin ja perhesuhteisiin (Chen & George 2005). Perhesuhteita määriteltessä joustavuus näkyy esimerkiksi tavassa, jolla lapsi oman perheensä muodostaa. Smart ja kumppanit (2001) kuitenkin muistuttavat, että vaikka ero suljettujen ja avoimien perherajojen välillä voidaankin tehdä, raja näiden välillä ei ole selväpiirteinen.

Riggin ja Pryorin (2007) mukaan lapsen tavalla määritellä oma perheensä on vaikutuksensa siihen, kuinka hyvin lapset sopeutuvat perhe-elämän muutoksiin. Hyvin perinteisin arvoin perheensä käsitteellistävät lapset voivat kokea enemmän kielteisiä tunteita perhesuhteissa tapahtuviin muutoksiin liittyen. Heidän tekemässään tutkimuksessa uusiseelantilaiset lapset ja nuoret olivat suurimmalta osin hyvin realistisia perhe-

käsitystensä suhteen. Perherakenteen monimuotoisuus ja tämän moninaisuuden hyväksyminen kuvastivat hyvin nuorten käsityksiä perheestä. Kun perheen rajat eivät ole liian tarkkaan määritellyt ja perhesuhteiden neuvoteltavuus näkyy lasten arjessa, voi perheen muutokseen sopeutuminen onnistua sujuvammin. (Rigg & Pryor 2007.)

Lapsen pohtiessa tiedostetusti tai tiedostamattomasti sitä, kuka kuuluu hänen perheeseensä, vaikuttaa määrittämisen taustalla lapsen käsitys ”oikeasta perheestä”. (Jallinoja 2000, 194). Lapselle biologinen sukulaisuus tai perheen lukeutuminen ydinperheiden joukkoon eivät välttämättä ole tärkeimpiä perhettä määrittäviä tekijöitä. Sen sijaan he usein korostavat rakkautta, huolenpitoa, vastavuoroista kunnioitusta ja tuen antoa perhesuhteiden välillä. (Smart ym. 2001, 57.) Lisäksi lapsen mielestä esimerkiksi oikean perheen tulisi viettää riittävästi aikaa yhdessä. Tämän näkökulman mukaan perhe *tehdään* keskinäisessä kanssakäymisessä. Jos lapsi esimerkiksi tapaa vain harvoin muualla asuvaa vanhempaansa, voi lapsi mieltää etävanhempansa pian perheeseen kuulumattomaksi, mikä voi vaikuttaa suhteen heikentymiseen. (Jallinoja 2000, 194–195.)

3.4 Lapsen eron jälkeinen suhde biologisiin vanhempiinsa

Ihmislapsi on hyvin riippuvainen vanhemmistaan heti syntymästään lähtien, ja itse asiassa juuri lapsen riippuvuus vanhemmistaan saa aikaan kaksisuuntaisen vuorovaikutusperustan, jossa lapsen kehitys tapahtuu (Pulkkinen 2002, 17). Etenkin pienen lapsen ja tämän vanhemman välistä suhdetta määrittää lapsen kiintymys vanhempaansa. Kiintymyssuhteen lisäksi lapsi-vanhempisuhteeseen vaikuttaa turvallisuuden tunne, jonka tuntiessaan lapsi voi kasvaa ja kehittyä turvallisessa ympäristössä. Vanhempilapsisuhteen läheisyyteen vaikuttavat muun muassa tunteiden ja kokemusten jakaminen, jaettu huumori, yhdessä nauraminen ja yhteisistä hetkistä nauttiminen sekä vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin onnistuminen. (Dunn 1993, 20–24.) Lasten kasvaessa heidän elämänpiirinsä laajenee, tunteiden käsitteellistäminen kehittyy ja ihmiskontaktien määrä kasvaa. Samalla myös kommunikointitavat lisääntyvät ja sosiaalisen maailman säännöt alkavat tulla selvemmiksi. (Dunn 1993, 27.)

Lapsen suhdetta vanhempiinsa, ja etenkin äitiin, pidetään erityisimpänä johtuen vanhempien keskeisestä asemasta lapsuuden kokemuksia tarkasteltaessa (Finch 1986, 224). Myös Furmanin ja Buhrmesterin (1985) tutkimuksessa lapset kertoivat olevansa kiintyneimpiä vanhempiinsa. Lasten kertoman mukaan suhde äitiin kuvastui parhaiten toveruuden ja tyytyväisyyden tunteiden kautta ja etenkin tytöillä oli läheinen suhde äitiinsä. Myös suhdetta isään pidettiin kuitenkin tärkeänä. (Furman & Buhrmester 1985.) Avioeron jälkeen lasten suhteet perheen aikuisiin rakentuvat hyvin yksilöllisin tavoin (Ritala-Koskinen 2001, 150). Vanhemmat harvoin pitävät toisiaan enää eron jälkeen perheenään, kun taas lapsi voi mieltää molemmat vanhempansa edelleen perheeseensä kuuluvaksi (Smart 1999; Smart ym. 2001, 42). Smart (1999, 101) tiivistääkin, että vaikka avioero päättäisi vanhempien keskinäisen suhteen, ei sen kuitenkaan tulisi ehdottomasti vaikuttaa lapsen ja vanhempien välisiin suhteisiin.

Avioeron seurauksena yleensä toinen vanhemmista muuttaa kotoa pois, jolloin lähivanhempi lapsineen jatkavat tilastojen mukaan yhden vanhemman perheenä. Eron jälkeen tapaamis- ja asumisjärjestelyillä on merkittävä vaikutus siihen, kuinka paljon lapsi viettää aikaa vanhempiensa kanssa. Useimmiten eron jälkeen lapsi tapaakin vain toista vanhempaansa kerrallaan, mikä voi aikaisempaan, koko perheen kesken vietettyyn aikaan verrattuna tuntua lapsesta ikävältä (ks. Linnavuori 2007, 102). Kellyn (2003) mukaan toisille lapsille ero toisesta vanhemmasta onkin stressaavaa ja kivuliasta etenkin silloin, jos suhde etävanhempaan on ennen ollut läheinen ja tapaamisvälit eron jälkeen kasvavat jopa kuukausien mittaisiksi. Linnavuoren (2007) tutkimuksessa puolet lapsista kertoi toisinaan ikävöivänsä toista vanhempaansa ja muutama toi esiin toiveen vanhempien yhteenpaluusta itselle mieluisimpana vaihtoehtona.

Sobolewskin ja Amaton (2007) mukaan lapset usein kertovat suhteen vanhempiinsa ajautuvan emotionaalisesti etäisemmäksi eron jälkeen, ja lasten mukaan suhde etä-isään muuttuu usein merkittävimmin. Koska tilastojen valossa etä-isyyys on yleisempi ilmiö kuin etä-äitiys (SVT 2011a), voi eron ajatella vaikuttavan voimakkaammin lapsen suhteeseen muualle muuttavaan isään kuin lapsen kanssa asuvaan äitiin, jonka kanssa lapsi jatkaa arjen ilot ja surut. Sobolewski ja Amato (2007) arvelevat tutkimustulostensa vahvistavan käsitystä siitä, että lapset ovat monesti läheisempiä äitiensä kuin isiensä kanssa. Syyksi tutkijat arvelevat huoltajuussopimusta ja äitien

lähivanhemmuutta. (Sobolewski & Amato 2007.) Vaikka etä-isyys onkin tilastojen valossa yleisempää, myös lapsen ja etä-äidin suhteen tarkastelu on mielenkiintoista. Nousiainen (2004) on tutkinut lapsistaan erillään asuvia äitejä ja toteaa, että vaikka erillään asuminen vähentäisi äitien osalta lapsen arkitarpeista huolehtimista, ei se samalla kuitenkaan vähennä vastuun kantamista ja huolta. Päinvastoin etä-äidit haluavat usein ottaa kantaa lasta koskeviin asioihin. Monet äidit Nousiaisen tutkimuksessa pukivat kertomuksensa etä-äitiydestä menetyksen tematiikkaan ja puhuivat lapsesta erossa olemisen aiheuttamista surun ja ikävän tunteista. Monesti etä-äitiyteen liitetään Nousiaisen mukaan äitejä tuomitseva jättäminen, koska kulttuurissamme äidit käsitetään lasten ensisijaisiksi vanhemmiksi. (Nousiainen 2004, 96–100.)

Hokkanen (2005) tähdentää, että yksinkertainen ajattelu lähivanhemman läheisyydestä ja etävanhemman etäisyydestä pelkkien nimitysten pohjalta on usein harhaanjohtava. Omassa tutkimuksessaan Hokkanen havaitsi, että niin erosta kulunut aika kuin myös vanhempien ja lasten yhdessä viettämä aika sekä poissaoloajan pituus vaikuttivat merkittävästi läheisyyden ja etäisyyden problematiikkaan. (Hokkanen 2005, 113.) Isän tai äidin etävanhemmuudesta huolimatta lapsi voi edelleen mieltää etävanhemman itselleen läheiseksi ja perheeseensä kuuluvaksi jäseneksi. Jos pois muuttava vanhempi on lapselle tärkeä ja heidän välinen suhteensa on ollut läheinen jo ennen vanhempien eroa, voi lapsi liittää hänet hyvinkin vahvasti edelleen omaan perhepiiriinsä. (Jallinoja 2000, 187–191.) Eron jälkeen etävanhemman ja lapsen suhde voi myös vahvistua entisestään, kun esimerkiksi muualla asuva vanhempi huolehtii itsenäisesti lapsen tarpeista ja hoivasta aina kun lapsi on hänen luonaan. Ero ja muutto voivat siis myös rikastuttaa ja parantaa vanhemman ja lapsen suhteen laatua. (Smart ym. 2001, 104.)

Vanhemmuus on edelleen nykypäivänä Smartin ja kumppaneiden (2001, 60) mukaan jossain määrin sukupuolittunutta, ja vanhempien tavoista kohdella lapsiaan sekä heidän velvollisuuksistaan vanhempina löytyy eroja. Esimerkiksi Ritala-Koskisen (2001, 138) tutkimuksessa vanhempien vastuullisuus lasten kuvaamana painottui yhdessä asuviin vanhempiin ja näistä etenkin naisiin, eli biologisiin äiteihin tai uusäiteihin. Smartin ja kollegoiden (2001, 60) tutkimuksessa äidit olivat niitä vanhempia, jotka tarjosivat lapsille hoivaa, keskustelukumppanuutta sekä jonkun, jolle lapset voivat

uskoutua (ks. myös Ritala-Koskinen 2001). Ritala-Koskisen (2001) tutkimuksessa biologisten äitien ylivoimainen keskustelukumppanuus korostui myös niiden lasten osalta, jotka asuivat suurimman osan ajasta isänsä kanssa. Wallersteinin ja Lewisin (2007) tutkimukseen osallistuneista lapsista osa kertoi saaneensa eron jälkeisissä stressaavissa tilanteissa huomiota äideiltään, kun osa kertoi jääneensä vaille huomiota. Eron seurauksena vanhemmalla itsellään tunne-elämä voi olla vuoristorataa, ja huolehtiminen omasta saati lapsen hyvinvoinnista voi tuntua raskaalta ja vaikealta (Smart & Neale 1999).

Cummings kollegoineen (2006) huomauttaa, että vanhempien kasvatuskäytännöt voivat muuttua eron seurauksena tehottomimmiksi. Muuttuneiden kasvatuskäytäntöjen seurauksena suhde lapseenkin voi muuttua. Sobolewski ja Amato (2007) havaitsivat tutkimuksessaan, että eron jälkeen monet etä-isät omaksuvat enemmän vierailijan kuin vanhemman roolin. He myös toteavat, että tällaisissa tapauksissa isien ja lasten kanssakäynti voi jäädä hyvin pinnalliseksi, jolloin heidän voi olla vaikea ylläpitää merkittävää ja vastavuoroista suhdetta toistensa kanssa. (Sobolewski & Amato 2007.) Kun äidit olivat Ritala-Koskisen (2001) tutkimuksessa lasten ensisijaisia keskustelukumppaneita, yhdessä asuvat isät taas olivat ykkösiä, kun tuli yhdessä tekemisen aika. Lapset kertoivat arkiaskareiden kuuluvan äitien kanssa yhdessä tehtävään toimintaan. Isien ja lasten yhteinen toiminta liittyi taas enemmän elektroniikkaan ja viihteeseen. (Ritala-Koskinen 2001.)

Eron jälkeisestä isyydestä puhuessaan Huttunen (2001) mainitsee kolmasosan säännön, jonka mukaan vuoden tai kahden vuoden kuluttua erosta kolmannes isistä tapaa lastaan säännöllisesti ja suhde isän ja lapsen välillä on läheinen. Toinen kolmannes isistä taas tapaa lastaan harvemmin, mutta isän ja lapsen suhde on edelleen hyvä. Viimeisen kolmanneksen kohdalla ei Huttunen mukaan enää voida puhua konkreettisesta isä-lapsisuhteesta, kun tapaamiset ovat hyvin vähäisiä. (Huttunen 2001, 110–111.) Wallersteinin ja Lewisin (2007) tutkimuksessa uusperheisten ”isyys” tuntui katoavan eron jälkeen perheissä, joissa oli kolme lasta tai enemmän, vaikka isät olivat ennen eroa osallistuneet biologisten lastensa hoitoon. Syynä tähän olivat tutkimuksen mukaan isien vaikeus jakaa aikaansa monen lapsen kesken tai löytää kaikkia kiinnostavia aktiviteetteja. Yhtenä syynä mainittiin myös kasvatuksen uuvuttavuus. Tämän seu-

rauksena monilla tapaamiskerroilla isät usein katsoivat videoita tai elokuvia lastensa kanssa, mikä johti vähäiseen kanssakäymiseen. (Wallerstein & Lewis 2007.) Lisäksi Huttunen (2001, 111) huomauttaa, että lastaan harvoin tapaavien isien mahdollisuus vaikuttaa lapsensa elämään usein vähenee ja tämän lisäksi lapsi voi ajan myötä tuntua jopa vieraalta.

Jos lapsen suhde muualla asuvaan vanhempaan on hauras jo ennen eroa, voi pienillä asioilla olla merkitystä suhteen laatuun. Esimerkiksi jos vanhempi ottaa tavakseen saapua myöhässä hakiessaan lastaan luokseen, voi lapsi menettää uskonsa ja luottamuksensa etävanhempaansa, mikä taas voi kasvattaa kuilua lapsen ja muualla asuvan vanhemman välillä. (Smart & Neale 1999, 101.) Toisinaan etä-isät eivät muuta kasvatustapojaan eron seurauksena, vaan vievät lapset esimerkiksi äitiensä luo tai antavat uudelle kumppanille merkittävän kasvatusvastuun (Smart & Neale 1999, 104–105). Lisäksi Ritala-Koskinen (2001) havaitsi tutkimuksessaan, että lasten kanssakäyntiä muualla asuviin biologisiin isiinsä leimasi selvästi tietynlainen etäisyys. Etävanhemman huomion ja kiinnostuksen puute lasta tai lapsen asioita kohtaan voi johtaa lapsen vetäytymiseen kauemmas vanhemmastaan niin fyysisesti kuin tunnetasollakin. (Ritala-Koskinen 2001, 133.) Toisaalta isän näkökulmasta tarkasteltuna lasten tapaaminen voi tuntua myös psyykkisesti raskaalta, kun esimerkiksi jokaviikkoiset riemun tuntemukset lähestyvistä tapaamisesta yhdistyvät lasten lähdön synnyttävän ikävän tunteisiin luoden tunteiden ristiaallokon (Huttunen 2001, 112).

Smartin ja kumppaneiden (2001, 64) tutkimuksessa lapset kertoivat useimmiten olevansa erityisen pahoillaan siitä, etteivät heidän vanhempansa tulleet paremmin toimeen keskenään. Myös Moxnesin (2003) tutkimuksessa vanhempien väliset ristiriidat ilmenivät kipeänä teemana lasten puheissa. Tästäkin huolimatta suurin osa lapsista kertoi vanhempiansa käyttäytyneen toisiaan kohtaan ystävällisesti eron jälkeen ja usein koko perhe saattoi viettää aikaa yhdessä vanhempien erosta huolimatta. (Moxnes 2003.) Smartin ja kollegoiden (2001) tutkimuksessa osa lapsista jopa kertoi, että vanhempien ero oli lisännyt heidän arvostustaan vanhempiansa kohtaan ja että heillä oli voimakas halu auttaa ja tukea vanhempiaan. Lasten mukaan he eivät enää avioeron jälkeen pitäneet vanhempiaan itsestäänselvyytenä. He kertoivat myös, että olivat eron jälkeen tulleet

tietoisemmiksi kiintymyssuhteestaan vanhempiinsa ja halusivat antaa suhteelle aikaa ja sitoutua siihen. (Smart ym. 2001, 73.)

Yksi suurimmista muutoksista lapsen ja vanhemman väliselle suhteelle voi olla vanhemman uuden puolison astuminen lapsen ja tämän vanhemman elämään. Smartin ja Nealen (1999, 101) mukaan vanhempi-lapsisuhde onkin koetuksella etenkin silloin, kun vanhempi löytää uuden kumppanin. Esimerkiksi Smartin ja kumppaneiden (2001, 78) tutkimuksessa osa lapsista huomasi biologisen vanhemman huomion vähentyneen uuden kumppanin asututtua heidän elämäänsä. Joskus lapset voivat myös tuntea kateutta vanhemman jakaessa huomiotaan myös uuteen kumppaniin (Moxnes 2003; Smart & Neale 1999, 101). Toisinaan uusvanhemman liittyminen lapsen perheeseen voi kuitenkin näyttäytyä myös myönteisenä muutoksena.

3.5 Lapsen suhtautuminen uusvanhempiin ja vanhempien uusiin kumppaneihin

Yksi vanhempien eron aiheuttamista muutoksista lapsen elämään voi olla sopeutuminen vanhemman uuteen kumppaniin sekä mahdollisesti myös uuden kumppanin lapsiin. Uusperhemuodostelmat voivat tuottaa vaikeuksia lapsen sopeutumiselle tai vastaavasti näyttäytyä lapsen elämälle myönteisenä ilmiönä (Nurmi ym. 2006, 120). Broberg (2010, 12) esimerkiksi korostaa juuri ihmissuhdeverkostoa uusperheen keskeisenä voimavarana, ja Ritala-Koskinen (2001, 61) puhuu uusperheestä muuttuvien perhesuhteiden tutkimuksen kannalta kiehtovana paikkana:

”Uusperhe yhtenä lapsuuden kontekstina ja kulttuurisena tilana, jossa lapset elävät moninaisten perhesuhteiden keskellä, tarjoaa erityisen kiinnostavan näköalapaikan tutkia muuttuvia perhesuhteita ja miten erilaiset perhesuhteiden ulottuvuudet tulevat perhesuhteita määriteltäessä yksilöllisesti neuvoteltaviksi”.

Uusperheessä elävän lapsen toinen tai molemmat vanhemmat ovat muodostaneet eron jälkeen uuden parisuhteen, jolloin lapsen elämään ja usein kotiin on astunut uusi, vieras aikuinen, jonka vanhempi toivoisi lapsen hyväksyvän (Jallinoja 2000, 192). Uusperheessä lapsen ja uuden vanhemman suhteen muodostamisessa on Ritala-Koskisen (2001) mukaan kyse arkipäivän askareiden jakamisesta ja sosiaalisen vanhemmuuden

toteutumisesta. Lisäksi suhteeseen kietoutuvat tunteet sekä psykologinen vanhemmuus määrittävät suhteen muodostumista. (Ritala-Koskinen 2001, 127.) Moxnesin (2003) tutkimuksessa lapset kertoivat vanhemman uuden kumppanin ensitapaamisen olleen stressaavaa aikaa ja lasten ajatusten taustalla vaikutti joidenkin satujen ja elokuvien vahvistama kuva ilkeistä äiti- tai isäpuolista. Myös Flowerdew ja Neale (2003) huomasivat tutkimuksessaan, etteivät lapset aina tule toimeen vanhempiensa uusien kumppaneiden tai puolisojen kanssa.

Vaikka monet uskomukset niitä vahvistavine satuineen ja kertomuksineen antavatkin joskus kielteisen kuvan lasten ja uusvanhempien välisestä suhteesta, aina vanhemman uusi kumppani ei herätä lapsessa kielteisiä tunteita (Smart & Neale 1999, 101). Esimerkiksi osa lapsista ja nuorista Flowerdew & Nealen (2003) tutkimuksessa nostivat esiin uusvanhempien herättämiä myönteisiä kokemuksia. Moxnes (2003) lisää, että usein ajan kanssa lapset kenties kokevat uusvanhempien tulon perheeseen ennemminkin myönteisenä kuin kielteisenä muutoksena. Lapset puhuivat niin taloudellisen aseman paranemisesta biologisen vanhemman ja uusvanhemman mentyä naimisiin kuin myös uusvanhempien mukavasta seurasta ja läheisestä vuorovaikutuksesta heidän kanssaan (Flowerdew & Neale 2003; Moxnes 2003). Lisäksi Moxnesin (2003) tutkimuksessa lapset kertoivat suhteensa isäpuoleen määräytyvän pitkälti sen mukaan, millainen suhde tällä oli lasten äitiin; jos lapset huomasivat isäpuolen tekevän äidin onnelliseksi, hyväksyttiin tämä auliimmin perheeseen kuuluvaksi. Myös Ritala-Koskisen (2001, 128) tekemässä tutkimuksessa lapset puhuivat uusvanhemmistaan yleisesti ottaen myönteiseen sävyyn, vaikka suhde ei olisikaan välttämättä ollut läheinen ja luottamuksellinen (ks. myös Moxnes 2003). Lisäksi Smartin ja kumppaneiden (2001, 79) tutkimuksessa suurin osa lapsista oli muodostanut läheisen suhteen vanhemman uuteen kumppaniin. Heidän tutkimukseensa osallistuneiden lasten näkökulmasta uusperheessä asumista ei suoranaisesti voinut verrata yhden vanhemman perheessä asumiseen joko kielteisenä tai myönteisenä muutoksena. Sen sijaan lapset antoivat suuremman merkityksen uudelleenmuotoutuvien suhteiden laadulle. (Smart ym. 2001, 127.)

Smart ja muut (2001) huomasivat tekemässään tutkimuksessa, että toiset lapset määrittivät perheensä hyvin tarkkarajaisesti ”entiseen” ydinperheeseensä nojaten. Saman

havainnon teki Ritala-Koskinen (2001, 120) tutkiessaan uusperhelasten perhekuvauksia. Nämä lapset tekivät selvän eron ”oikeiden”, eli biologisten vanhempiensa ja vanhempien uusien kumppaneiden välille (Smart ym. 2001, 47) ja rajasivat ensisijaiseksi perheeseen biologisen perheensä (Ritala-Koskinen 2001, 120). Smartin ja kumppaneiden (2001) tutkimuksessa lapsilla oli vanhempiensa uusiin kumppaneihin sekä läheisiä suhteita, joihin kuului säännöllinen vuorovaikutus että etäisempiä suhteita, joista vuorovaikutus puuttui lähes kokonaan. Vaikka lapset olisivatkin arvostaneet vanhempiensa uusia kumppaneita, nämä harvoin saivat lasten puheissa sukulaisen asemaa. Lapset pitivät heitä ennemminkin ystävinä, vihollisina tai jättivät täysin vaille statusta. (Smart ym. 2001, 47–48.)

Ritala-Koskisen (2001) tutkimuksessa osa lapsista määritteli vanhempiensa uudet puoliset kavereiksi. Ritala-Koskinen kuitenkin otaksuu, ettei kaverei-nimitys vähennä suhteen läheisyyttä tai positiivisuutta. Smartin ja kumppaneiden (2001) tutkimuksissa lapset viittasivat uusiin kumppaneihin usein näiden etunimillä, eikä lapsilla ollut sanomansa mukaan minkäänlaisia sitoumuksia tai velvoitteita vanhempiensa uusia kumppaneita kohtaan. Lapset eivät välttämättä myöskään viettäneet näiden kanssa paljon aikaa. Lapset usein määrittävät vanhempiensa uudet kumppanit sen mukaan, pitävätkö heistä vai eivät. (Smart ym. 2001, 48.) Ritala-Koskisen (2001) tutkimuksessa merkitykselliseksi suhteen määrittämisessä muodostuivat uuden kumppanin luonne, henkilökemioiden kohtaaminen, vanhemmuussuhteen koettu laatu sekä yhdessä tekeminen. Eri tekijöistä johtuen saman perheen lapsilla voi olla erilainen käsitys vanhempien uusista kumppaneista (Smart ym. 2001, 48).

Smart haastatteli kollegoineen (2001) tutkimuksessaan myös lapsia, joiden käsitys omasta perheestään oli hyvin joustava ja neuvoteltavissa. Näiden lasten tavasta määrittellä eron jälkeiset perheensä kuvastui perherajojen läpäisevyys, ja usein ajan kuluessa lapsille sekä näiden vanhempien uusien kumppaneiden välille syntyi myönteinen emotionaalinen side. Läheinen suhde täydentyi lapsen antaessa vanhemman uudelle kumppanille vanhemman aseman omassa perheessään. Smart kollegoineen jatkaa, että uusi vanhempi voi tulla läheiseksi etenkin silloin, jos lapsen biologiset vanhemmat ovat etäisiä. Toisaalta joissain tapauksissa lapsella voi olla myös neljä läheistä vanhempaa, jolloin lapsi voi puhua ”ykkös” ja ”kakkos” -äidistä tai -isästä.

(Smart ym. 2001, 53–55.) Myös Ritala-Koskinen (2001, 143) haastatteli tutkimuksessaan lapsia, jotka kutsuivat sekä biologisia että uusvanhempiaan äideiksi ja isiksi. Toisinaan lapsen suhde sosiaaliseen vanhempaansa voi tulla merkittävämmäksi kuin biologisen vanhemman ja lapsen välinen suhde (Smart ym. 2001, 55). Se lukevatko lapset vanhempiansa uudet kumppanit lähisukulaisikseen, riippuu pitkälti siitä, onko suhteessa lasten näkökulmasta katsottuna läsnä vastavuoroista kunnioitusta, luottamusta (Smart ym. 2001, 59) ja mahdollisuus tuen antamiseen ja saamiseen (Moore & Beazley 1996, 70). Lasten kertomukset huolenpidosta ja kunnioituksesta perhesuhteiden määreinä kertoo Smartin ja kumppaneiden (2001) mukaan paljon siitä, mitä lapset perhe-elämässä arvostavat. Toisista huolehtimisen ja toisten kunnioittamisen voidaankin ajatella tekevän perheistä ”kunnon” perheitä ja vanhemmista ”kunnon” vanhempia. (Smart ym. 2001, 59.)

3.6 Biologiset sisarukset, sisaruspuolet ja uussisarukset

Perheen ja yksilöiden muuttuvuuden vuoksi sisarussuhteita on pidetty monimutkaisempana tutkimuskohteena kuin vanhempien ja lasten välistä suhdetta. Kuten lapsi-vanhempisuhteet myös sisarussuhteet eroavat usein selvästi toisistaan. (Dunn 1993, 1.) Sisarussuhteita luonnehtiikin parhaiten niiden monimuotoisuus (Furman & Buhrmester 1985). Suhde kahden sisaruksen välillä voi olla joko hyvin läheinen, yhteistoiminnallinen, sovinnollinen ja täynnä rakkautta tai vastaavasti se voi olla yhdentekevä, poissulkeva, kilpailuhenkinen, vähättelevä tai riitaisa, joskus jopa vihamielinen (Dunn 1993, 1; Chamberlain 1999, 132). Sisarusten välinen kilpailu on Dunnin (1993) mukaan yksi tutkijoiden mielenkiintoa herättänyt ilmiö, ja tutkimusten mukaan se onkin tärkeä ulottuvuus monessa sisarussuhteessa.

Sisarusten kiintyminen toisiinsa voidaan Dunnin (1993) mukaan havaita jo sisarussuhteen varhaisessa vaiheessa, ja joidenkin lasten kohdalla suhde vanhempaan tai nuorempaan sisareen on hyvin läheinen. Näin ollen kiintymyssuhteen voidaan sanoa syntyvän niin vanhemman ja lapsen kuin myös sisarusten välille. Sisaruus näyttäisikin muodostuvan areenaksi, jossa siskot ja veljet oppivat toisiltaan, kuinka suhteuttaa toiset ihmiset itseensä ja kuinka tulkita toisten tunteita. (Dunn 1993, 44–48.) Furmanin ja

Buhrmesterin (1985) tutkimuksessa sisarussuhteet näyttäytyivät lasten kertoman perusteella ristiriitaisina: Yhtäältä lapset kertoivat sisarusten olevan heille tärkeitä, mutta toisaalta lasten kertomusten mukaan he riitelivät useimmiten juuri sisarustensa kanssa ja lapset osoittivat myös tyytymättömyyttä sisarussuhteitaan kohtaan. Sisarusten väliset suhteet ovatkin usein läheisyyden ja ristiriitojen maustamia läheissuhteita. (Furman & Buhrmester 1985.) Syntymäjärjestyksellä on Buhrmesterin ja Furmanin (1990) mukaan vaikutuksensa sisarusten väliseen vuorovaikutukseen. Esimerkiksi vanhimmat sisarukset omaksuvat usein auktoriteettiaseman nuorempiinsa nähden ja he tuntevat usein myös vastuuta nuorempia kohtaan. Lisäksi samaa sukupuolta olevat sisarukset ovat usein läheisempiä kuin vastakkaista sukupuolta edustavat sisarukset. (Buhrmester & Furman 1990.)

Yhden vanhemman perheissä ja uusperheissä sisaruksia voi yhdistää joko biologinen side tai ainoastaan vanhempien parisuhde, ja eroperheen lapsilla voi olla monenlaisia sisarussuhteita (Hetherington 2003; Ritala-Koskinen 2001, 152). Ritala-Koskinen jakoi tutkimuksessaan sisarukset lasten kertomusten mukaan kolmeen luokkaan: *biologisiiin sisaruksiin*, *puolisisaruksiin* ja *uussisaruksiin*. Hänen tutkimuksessaan uusperheiden lapset erittelivät sisarussuhteitaan hyvin moninaisesti ja tavallista oli, että lapsella oli sisarten joukossa kahteen tai kolmeenkin kategoriaan lukeutuvia sisaruksia. Lisäksi suhteiden läheisyys ja laatu vaihtelivat sen mukaan, missä kukin sisarus asui; lasten sisarukset saattoivat asua joko lähivanhemman tai etävanhemman luona tai molemmissa kodeissa ja isommat sisarukset usein asuivat jo omillaan. Eroperheiden lasten sisarussuhteet ovatkin aikaan ja paikkaan sidottuja. (Ritala-Koskinen 2001, 153–155.)

Ritala-Koskisen (2001, 162) mukaan biologinen sisaruusside on lapsille merkityksellinen, on kyseessä sitten täys- tai puolisisarus. Hänen tutkimuksensa lapset puhuivat biologisista sisaruksistaan paljon, vaikka suhde täyssisaruksiin olisikin ollut etäinen. Myös Hetheringtonin (2003) mukaan biologinen suhde eroperheissä korostuu tärkeänä suhteena. Hän jatkaa kertomalla, että tytöt usein suojelevat sisariaan vanhempiensa eron mahdollisilta kielteisiltä vaikutuksilta, kun taas pojat eivät saa samanlaista apua ja tukea sisaruksiltaan myönteisten sisarussuhteiden kautta. Myös Moore ja

Beazley (1996) havaitsivat tutkimuksessaan, että sisarukset voivat olla toisilleen empatian lähteenä.

Sisaruspuolilla on yksi yhteinen, biologinen vanhempi ja puolisisarukset ovat yleisimmin uuteen perheeseen syntyneitä lapsia tai jo vanhempia, muualla asuvia puolisisaruksia. Ritala-Koskisen (2001) tutkimuksessa näihin ”puolibiologisiin” sisaruksiin lapset suhtautuivat perin myönteisesti, vaikka joukossa oli myös lapsia, jotka suhtautuivat sisaruspuoliinsa kielteisemmin. Puolisisaruksiansa lapset kutsuivat veli- tai siskopuoliksi, mutta merkitykseltään lapset pitivät heitä usein täysin siskoinaan ja veljinään. Rakkaus, helliminen ja yhdessä leikkiminen muodostivat usein suhteen tunne- ja toimintaperustan. (Ritala-Koskinen 2001, 156.)

Uusperheissä uuden kumppanin mukana saman katon alle voi myös muuttaa kumppanin aiemmassa parisuhteessa syntyneet lapset, eli lapsen uussisarukset. Tämä lisää lapsen tarvetta pohtia tunnetasolla, kuka oikein kuuluu perheeseen. Lapset tarvitsevat usein aikaa totuttautuakseen uusiin perheenjäseniin, ja uusperhetilanteessa yhdessä vietetty aika ja kanssakäynti sekä uusien tulokkaiden henkilökohtaiset ominaisuudet määräävät perheen muodostumiseen tarvittavan ajan. (Jallinoja 2000, 192–193.) Uussisarusten suhteet ovat Ritala-Koskisen (2001, 163) mukaan vapaita muodostumaan monin eri tavoin, koska uussisarusten suhteelle ei ole erityisiä pakkoja tai velvoitteita.

Ritala-Koskisen (2001) tutkimuksessa uussisarusten suhteet olivat voimakkaimman arvioinnin kohteena suhteiden sisältöjen eläessä hyvin voimakkaasti. Tässä suhteessa lapset hänen tutkimuksessaan jakautuivat kahteen ryhmään: Ensimmäisen ryhmän lapset pitivät uusia sisaruksiaan siskoina tai veljinä, mutta erottivat heidät kuitenkin ”omista” biologisista sisaruksistaan. (Ritala-Koskinen 2001, 157.) Samalla, kun verisiteen vaikutus perhesuhteiden määrittäjänä heikkenee, yhä useampi lapsi kokee myös uusperheen muodostumisen mukana tulleet uudet perheenjäsenet kuuluvaksi omaan perheeseensä. Mitä enemmän uudet perheenjäsenet viettävät aikaa toistensa seurassa ja mitä paremmin heidän henkilökemiansa rakentuvat sitä nopeammin syntyy tunne yhtenäisestä perheestä. (Jallinoja 2000, 192–193.) Esimerkiksi Brobergin (2010, 22) mukaan perheys tarkentuu perhetunteeksi, joka sisältää yhteenkuuluvuuden tunteen sekä yhteiset toimintakulttuuriin liittyvät säännöt. Toisessa ryhmässä lapset eivät tunteneet suhteensa uusiin sisaruksiin rakentuvan sisarussuhteen idean mukaisesti, eivät-

kä ryhmän lapset mieltäneet uussisaruksiaan lainkaan siskoiksi tai veljiksi (Ritala-Koskinen 2001, 159). Ritala-Koskinen (2001, 162) tutkimuksessa suhde uussisarusten välillä rakentui monin eri tavoin, ja erityisesti perheen ainoan lapsen kohdalla uussisarukset olivat lapselle leikkitovereina ja seurana merkittävässä asemassa.

3.7 Isovanhemmat ja lemmikit osana lapsen perhettä

Lasten suhdetta isovanhempiinsa tai välittömän perheen ulkopuolisiin sukulaisiin on tutkittu suhteellisen vähän, vaikka Ritala-Koskinen (2001, 35) mukaan etenkin lasten suhde isovanhempiinsa nähdään tavallisesti merkityksellisenä. Vanhemmat toimivat usein välittäjinä lapsen ja muiden sukulaisten välillä, ja toisinaan vanhemman huono suhde omiin vanhempiin tai sisaruksiin voi muodostua esteeksi lapsen sukulaisuussuhteille. Vastaavasti vanhempien läheiset välit esimerkiksi lapsen isovanhempiin voivat edistää tätä suhdetta myönteisellä tavalla. Joskus lapset voivat jopa tuntea suhteensa isovanhempaan läheisemmäksi kuin omiin vanhempiinsa (ks. Kagan & Lewis 1996).

Bridges ja muut (2007) tutkivat pitkittäistutkimuksessaan vanhempien eron vaikutusta brittiläisten lasten ja näiden isovanhempien suhteeseen. Tutkimustulosten mukaan isovanhemmat toimivat eron jälkeen monien lasten uskottuina, ja vaikka eroa seuraavien viiden vuoden aikana tapaamiskerrat harvenivat, säilyi isovanhempien asema lasten elämässä merkittävänä ja tärkeänä. Lisäksi lasten suhde äidin vanhempiin korostui isän vanhempia enemmän. Tulokset osoittivat myös, että lasten biologisten äitien löytäessä uuden kumppanin, lapset tapasivat isovanhempiaan harvemmin. Tämä voi Bridgesin ja kollegoiden mukaan selittyä sillä, että yksinhuoltajaäidit nojaavat vanhempiinsa tuen antajina eron jälkeen, ja kun lasten äidin elämään astuu uusi mies, avun tarve pienenee ja omia vanhempia tavataan harvemmin. Lisäksi lasten hyviin isovanhempisuhteisiin vaikuttivat lasten äitien läheinen suhde vanhempiinsa. Bridges ja kumppanit arvelivat tämän johtuvan äitien kokemasta myönteisestä lapsuudesta tai isoäitien halusta olla aktiivisesti mukana tyttärensä kasvattamisessa ja hoivamisessa. (Bridges ym. 2007.) Tämänsuuntaisista tuloksista puhuu myös Hetherington (2003), jonka mukaan isoäidit auttaisivat yksinhuoltajatyttäriään käytännön asioissa ja tarjoaisivat emotionaalista tukea tyttärilleen.

Yleisesti ottaen isovanhemmat olivat Bridgesin ja kumppaneiden (2007) tutkimuksen mukaan merkittävässä asemassa lasten elämässä, ja vaikka lapset olisivatkin tavanneet isovanhempiaan harvemmin, pitivät lapset heitä silti läheisinä sukulaisinaan. Ritala-Koskinen (2001, 168) kuitenkin havaitsi tutkimuksessaan, ettei isovanhemuussuhteen ylläpitämiseen riittänyt vain biologinen tai sosiaalinen sukulaisuussuhde, vaan siihen tarvittiin lapsen kokemus vastavuoroisesta suhteesta ja lapsesta välittämisestä. Äidin puolen biologiset isovanhemmat olivat lasten kertoman mukaan läheisimpiä, ja näiden luona moni lapsi saattoi viettää esimerkiksi osan kesälomastaan. Mummuista puhuttiin enemmän, vaareista harvemmin.

Isovanhempien lisäksi perheiden lemmikit olivat Ritala-Koskisen (2001) tutkimuksessa lapsille merkityksellisessä asemassa. Jotkut lapset puhuivat kotieläimistä, toiset lemmikeistä harrastuksena ja muutamissa kuvauksissa eläimet näyttäytyivät lapsille läheisimpinä suhteina. Esimerkiksi eräälle tytölle oma kissa oli läheisempi kuin oma äiti tai sisko, ja tyttö saattoi puhua kissansa kanssa esimerkiksi häntä koskevista tärkeistä asioista. Tytöllä oli lemmikkiinsä Ritala-Koskisen mukaan hyvin vahva tunnesuhde. Eläimet voivat siis näyttäytyä lasten kertomuksissa kuin läheisinä ja luotettavina ystävyysuhteina. (Ritala-Koskinen 2001, 174–175.) Myös Tipperin (2011) mukaan ihmiset voivat muodostaa hyvinkin läheisiä suhteita lemmikkeihinsä.

4 TUTKIMUKSEN TARKOITUS

Tämän tutkimuksen keskiössä ovat moninaisten ja muuttuvien perhesuhteiden keskellä elävät suomalaiset lapset, ja tutkimukseni päätavoitteena on kuvailla ja ymmärtää vanhempiensa eron kokeneiden lasten perhesuhteita sekä tarkastella lähemmin lasten eron jälkeisiä perhetulkintoja. Lisäksi lapset saavat myös kertoa, mitä he omissa perheissään arvostavat tai mikä lasten perheissä tekee heidät onnelliseksi. Tarkoituksena on myös selvittää lasten eroon liittyviä kokemuksia sekä eron mukanaan tuomia muutoksia lasten elämään. Tutkimukseni tarkat tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten eroperheiden lapset kuvailevat perhesuhteitaan?
 - 1.1 Kenet lapsi lukee kuuluvaksi omaan perheeseensä?
 - 1.2 Mikä tekee lapset perheissään onnelliseksi?
2. Millaisia vanhempiensa eron kokeneiden lasten perhetulkinnat ovat?
3. Miten lapset kokevat vanhempiensa eron ja siihen liittyvät muutokset?

Tutkimusmielenkiintoni kohdistuu erityisesti lasten tapoihin käsitteellistää tai rakentaa omaa perheverkostoaan vanhempiensa eron jälkeen. Keskityn myös tarkastelemaan, korostuvatko jotkin tietyt tekijät tai vaikuttimet lasten perhekäsitysten taustalla. On kiinnostavaa selvittää, käsittävätkö lapset automaattisesti biologiset perheenjäsenensä perheisiinsä kuuluviksi sekä millaisen statuksen lapset antavat ei-biologisille perheenjäsenille, kuten esimerkiksi vanhempiensa uusille kumppaneille tai uussisaruksille.

Perhekokoonpanojen muuttuessa vanhempien eron myötä perheen ja erosukulaisuuden kysymykset uudelleenneuvotellaan aktiivisesti niin vanhempien kuin myös lasten osalta.

Vaikka läheissuhteet ovat hyvin kiinteästi kytköksissä perhekontekstiin ja vaikka perhe- ja läheissuhteet ovat tutkimukseni pääaiheena, sijoittuu tutkimukseni painopiste silti enemmän lapsuus- kuin perhetutkimukseen. Lapset ovat tutkimukseni kohteita ja korostaakseni heidän kykyään tuottaa kertomustensa kautta relevanttia tutkimustietoa, paikannan tutkimukseni lapsuudentutkimuksen kentälle. Koska tutkimukseni etenee kriittisen lapsuustutkimuksen lähtökohdista käsin, haluan korostaa lasten omaa ääntä sekä heidän kykyään kertoa omista perhe- ja läheissuhteistaan. Tärkeää on Ritala-Koskisen (2001, 44) sanoin päästä tutkimaan todellista lapsuutta, lasten omia kokemuksia ja maailmaa lapsuuden positioista käsin. Tässä tutkimuksessa lapsuutta tutkitaankin mikrososiologisin keinoin keskittyen lapsen kykyyn tulkita omaa elämäänsä ja elämäkokemuksiaan. Corsaron (2005, 49) mukaan mikrotason analyysi sopii lasten kanssa tehtävään tutkimukseen, kun tutkimuksen tarkoituksena on kuvata ja ymmärtää lasten ihmissuhteita ja kulttuuria sekä heidän tulkintaansa esimerkiksi sosiaalisesta muutoksesta. Tämä tutkimusmenetelmä antaa oikein ja huolellisesti käytettynä äänen lapsille itselleen ja tarjoaa tarkkoja kuvauksia ja tulkintoja lasten elämästä ja lapsuudesta (Corsaro 2005, 49; Hirsjärvi & Hurme 2001, 128), mikä on yksi tämän tutkimuksen päätavoitteista.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Lapsen ääni, toimijuus ja tulkinta lapsuustutkimuksen kentällä

Lasten ”omaa ääntä” alettiin perhe- ja lapsuustutkimuksissa kuulla vasta 1990-luvulla uuden sosiologisen lapsuustutkimuksen myötä. Sitä ennen yhteiskuntatieteellinen tutkimus jätti lasten omat kertomukset ja ajatukset huomion ulkopuolelle perhettä tutkiessaan ja siitä puhuessaan (Brannen & O’Brien 1996, 8). Niin vanhemmat, poliitikot, toimittajat kuin myös kasvatustieteiden, terveys- ja sosiaalialojen asiantuntijat puhuvat paljon lasten elämästä, mutta lapset ovat harvoin saaneet omaa ääntänsä kuuluviin (Moore ym. 1996, 1).

Aikuiskeskeisyyden korostuminen ja lasten näkymättömyys yhteiskunnallisessa lapsuustutkimuksessa selittyy tutkimusten ja tutkijoiden keskuudessa monin eri tavoin. Esimerkiksi *sosialisaatioteoria* on jo sen syntyajoista lähtien ollut hallitseva käsitteellistämistapa lapsia ja lapsuutta koskevassa tutkimuskirjallisuudessa (Corsaro 2005, 7). Sosialisaatioprosessin *deterministisen mallin* mukaan lapset on nähty passiivisina tulevaisuuden aikuisina ja lapsuusiän merkitys on ollut sosiaalistumisessa yhteiskunnan toimijuuteen (Corsaro 2005, 7; Alanen 2005; 2009). Muun muassa kasvatustieteellinen ja psykologinen tutkimus on tavallisesti tarkastellut lapsia ”ei vielä valmiina” ihmisinä, vaan pikkuhiljaa kohti aikuisuutta kehittyvinä ihmisen alkuina (Alasuutari 2009, 54), jolloin kehittymättöminä yksilöinä lasten on nähty tarvitsevan aikuisten opastusta ja sosiaalistamista. Sittemmin sosialisaatioteorioihin liitetty käsitys

lapsuudesta on sijoitettu biologisten ja psykologisten lapsikäsitusten sekä sosiologisten käsitysten välimaastoon (Alanen 2009, 18). Tätä *konstruktivistista mallia* ohjaa käsitys lapsesta aktiivisena toimijana ja halukkaana oppijana, joka rakentaa aktiivisesti omaa sosiaalista maailmaansa ja paikkaansa tässä maailmassa (Corsaro 2005, 7). Nykyisin lapsuus nähdäänkin tapana osallistua yhteiskuntaelämään, ei vain valmistautumisena siihen (Alanen 2005; 2009, 17–18).

Perhetutkimuksen saralla syy lasten jättämiseen aikuisten varjoon ei niinkään ole tutkijoiden mielestä se, ettei lapsia nähtäisi perheeseen olennaisesti kuuluvina vaan ennemminkin kyse on lasten soveltuvuudesta osallistua tutkimukseen. Toiset tutkijat arvelevat lasten olevan ikänsä ja kehitysasteensa vuoksi kykenemättömiä ymmärtämään tutkimusprosessia tai antamaan tutkijoille luotettavia vastauksia (Brannen & O'Brien 1996, 2.) Myös Smart (2006) puhuu siitä, kuinka etenkin pienillä lapsilla ei useinkaan ajatella olevan johdonmukaisia kertomuksia kerrottavanaan perheidensä historiasta tai vanhempi-lapsisuhteesta. Smart kuitenkin jatkaa, että syynä tähän voi olla se, ettemme kannusta lapsia puhumaan perhesuhteidensa muodoista tai laadusta ”julkisesti”, koska perhe nähdään edelleen yksityisenä elämänalueena. (Smart 2006.) Lasten kehitysasteen lisäksi usein painotetaan tutkimuksen eettistä puolta, kun pohditaan, ovatko lapset soveltuvia tutkimuskohteiksi. Tutkijoilla on laillinen vastuu suojella lasta ja pitää aina lapsen etu tärkeysjärjestyksen kärjessä. (Brannen & O'Brien 1996, 2.) Vasta hiljattain ”uuden”, kriittisen lapsuudentutkimuksen ilmaannuttua sosiologisen tutkimuksen kentälle 1980-luvulla (Alanen 2005; 2009, 10) tutkijat ovat tulleet tietoisiksi lasten oman äänen ja näkökulmien näkymättömyydestä sosiologisessa lapsuustutkimuksessa, ja uudenlainen lapsuustutkimuksen suuntaus haluaakin korostaa lapsen ääntä oman elämänsä tulkitsijana (Brannen & O'Brien 1996, 1). Esimerkiksi Smart (2006) painottaa, että lapsilla on paljon kerrottavaa elämästään ja perhesuhteistaan ja etenkin heidän elämäänsä muuttaneista tapahtumista.

Perheisiin vaikuttaneet kulttuuriset, taloudelliset ja rakenteelliset muutokset ovat vaikuttaneet myös lasten elämään ja kokemuksiin perheessä ja yhteiskunnassa (Alanen & Karila 2009, 7), kun esimerkiksi avioerot ja ihmissuhteiden väitetty ”luhistuminen” uudelleenmuovaavat lasten elämää (Brannen & O'Brien 1996, 2–3). Lapset usein käsitetään kiinteäksi osaksi perhettä, mutta monesti perheen sisäiset valtasuhteet

sysäävät perheen pienimmät jäsenet perhehierarkian pohjalle (Moore ym. 1996, 3). Eder ja Fingerson (2001) huomauttavat, että aina tutkijatkaan eivät käsitä, että läntisissä yhteiskunnissa yleisesti ottaen kaikilla lapsilla on aikuisia alhaisempi asema. Siitäkin huolimatta lapset ovat tärkeä osa perhettä, ja Moore kollegoineen (1996, 3) tähdentää, että kenties perheet eivät suinkaan ole olemassa lapsia *varten* vaan lasten *vuoksi*. Perheiden ja lapsuuden muuttumisen myötä julkisen keskustelun aiheeksi noussut huoli lapsista ja lapsuudesta on vienyt huomiota pois niistä uusista lapsuuden järjestyksistä, joita yhteiskunnalliset muutokset ovat saaneet aikaan. Lapsuuden kulttuuriset tulkinnat tulisikin uudistaa ja sosiologista tutkimusta kehittää, jotta lapset saisivat voimakkaammin oman äänensä kuuluviin. (Alanen 2005, 33; Alanen & Karila 2009, 7.)

Muutos aikuiskeskeisyydestä lapsikeskeisyyteen 1990-luvulla käänsi uuden sivun sosiologisessa lapsuudentutkimuksessa, jonka jälkeen lapsuutta alettiin lähestyä lasten näkökulmasta keskittyen perheiden nuorimpiin jäseniin puhuvina, toimivina ja kokevina subjekteina omine näkökulmineen (Alanen 2005, 32; Smart 2011, 98). Lapsikeskisyydestä puhuessaan Alanen (2009, 15) huomauttaa, että

”[l]apsuusiän kehitykseen, lapsen elämysmaailmaan ja tarpeisiin paneutumisen ja pyrkimyksen ’lapsikeskeisyyden’ toteuttamiseen yhteiskunnassa voi nähdä osana ns. kehittyneiden maiden sivilisaatioteoriaa ja tärkeänä kulttuurisena saavutuksena”.

Uuden lapsuustutkimuksen lisäksi lapsikeskeisyyden korostumiseen on vaikuttanut lasten ihmisoikeuksia länsimaissa edistänyt UNICEFin vuoden 1989 lasten oikeuksien sopimus, jonka keskeisiä tavoitteita oli lasten oikeuksien, hyvinvoinnin ja toimijuuden edistäminen perheissä ja yhteiskunnassa (UNICEF 2012). Alasen (2009, 22–24) mukaan lapsen toimijuuteen keskittyvä mikrososiologinen tutkimustapa on viime aikoina noussut lapsuustutkimuksen yhdeksi suosituimmista lähestymistavoista.

Corsaron (2005, 45) mukaan yksi tärkeimmistä lapsuustutkimuksen kehitysuuntauksista on viimeisen parinkymmenen vuoden aikana ollut siirtyminen lasten tutkimisesta (engl. *research on children*) lapsia varten (engl. *research for children*) tai lasten kanssa (engl. *research with children*) tehtävään tutkimukseen. Tämän seurauksena kriittisessä lapsuustutkimuksessa painotetaan tänä päivänä lapsen etuja ja etenkin lapsen oikeutta tulla kuulluksi (Moore ym. 1996, 2), ja nykylapset ovat vapaampia ilmaisemaan itseään kuin ennen (Gittins 1986, 159). Lapsiin ja lasten sanomisiin tulisi myös

suhtautua vakavasti ja heidän oikeuksiaan tulisi kunnioittaa (Moore ym. 1996, 2). Lewis (2010) kuitenkin huomauttaa myös tärkeästä seikasta, joka voi kaikessa hiljaisuudessaan jäädä lasten kanssa tutkimusta tekeviltä asiantuntijoilta huomaamatta: Täydellinen keskittyminen lasten ääneen ja siihen, mitä he kertovat, voi helposti peitota alleen hiljaisuuden, jota oikein tulkiten tutkija voi saada tärkeää tietoa siitä, mitä lapsi yrittää kertoa, muttei saa sanotuksi. Tutkijoiden tulisikin oppia ”kuulemaan hiljaisuus” ja herkistyä kaikille niille tavoille, joilla lapsi vuorovaikutuksen aikana kommunikoi. (Lewis 2010.)

Lapsuuden ja perheen yhteentuominen on Ritala-Koskisen (2001, 52) mukaan ollut yhteiskuntatieteellisessä lapsuustutkimuksessa samalla erityinen ja ristiriitainen tutkimusteema. Perheen merkitystä lapsen elämään ei ole suoranaisesti kiistetty, mutta koska lapsuuden perheeseen paikantava sosialisatioteoria on joutunut uuden lapsuudentutkimuksen kritiikin kohteeksi, on perhe jäänyt lapsuustutkimuksen kiinnostuksen kohteena taka-alalle huomion kiinnittyessä lapsen muihin elämänalueisiin. Lapsi on kuitenkin osallisena kaikkien eri elämänalueidensa sosiaalisten ihmissuhteiden verkostoa (Greig ym. 2007), ja esimerkiksi kouluikäisen lapsen merkittävimpiin elämämpiireihin lukeutuvat koulun, ystävien ja harrastusten lisäksi kenties tärkeimpänä myös koti ja perhe (Pulkkinen 2002, 14). Lapsia aktiivisina toimijoina tutkiva sosiologinen lapsuustutkimus on ”palauttanut” lapset käsitteellisesti perheeseen, jolloin perhettä voidaan tutkia lasten aktiivisen käsitteellistämisen ja toiminnan avulla (Ritala-Koskinen 2001, 61). Smart ja muut (2001, 18) korostavatkin lasten käyvän aktiivisesti neuvotteluja omista perhekäytännöistään ja perhesuhteistaan.

5.2 Aineisto ja tutkittavat

Tutkimuksessani käyttämäni aineisto on kerätty sekä lasten teemahaastatteluin, aikajanoin että verkostokartoin osana Jyväskylän yliopiston Perhetutkimuskeskuksen projektia *Children's emotional security in multiple family relations (EMSE)*. Liityin itse tutkimusprojektiin hakeutuessani Perhetutkimuskeskukseen tekemään opintoihini kuuluvaa korkeakouluharjoittelua keväällä 2012. Harjoittelun aikana pääsin tutustumaan niin tutkimusprojektiin ja -ryhmään kuin myös projektin tutkimusaineistoon.

Monitieteinen, teoreettista ja metodologista lähestymistapaa lapsuuteen, perheisiin ja näiden hyvinvointiin hyödyntävä EMSE-tutkimusprojekti on osa Suomen Akatemian rahoittamaa lasten terveyden ja hyvinvoinnin SKIDI-KIDS -tutkimusohjelmaa. EMSE-projektin keskiössä ovat moninaisten ja haastavien perhesuhteiden keskellä elävät lapset sekä heidän hyvinvointinsa. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, kuinka haastavissa perhesuhteissa elävät lapset rakentavat ja pitävät yllä emotionaalista turvallisuuttaan ja kuinka haastavissa olosuhteissa elävien perheiden ja lasten kanssa työskenteleviä asiantuntijoita voitaisiin tukea.

EMSE-tutkimusprojektissa keskitytään sijaisperheiden lapsiin, henkistä ja fyysistä perheväkivaltaa kokeneisiin lapsiin sekä vanhempiensa eron kokeneisiin lapsiin. Lisäksi vertailuaineistoa on koottu samoin menetelmin ydinperheissä eläviltä lapsilta. Tutkimuksen aineistoa on kerätty erilaisissa perheoloissa elävien lasten sekä lasten vanhempien tai muiden läheisten aikuisten teemahaastatteluin, verkostokartoin, aikajanoin sekä matkapuhelinavusteisella päiväkirjamenetelmällä. Kännykköpäiväkirjamenetelmän avulla saadaan niin kvantitatiivisen kuin kvalitatiivisenkin aineiston muodossa tietoa lasten jokapäiväisestä perhe-elämästä, päivittäisistä tuntemuksista sekä vuorovaikutuksesta. Teemahaastatteluiden tarkoituksena on taas saada tietoa lasten perhesuhteista, perhesuhteiden tärkeydestä sekä lasten tuntemuksia turvallisuudesta tai turvattomuudesta perhesuhteiden kontekstissa. Haastattelun aikana lapset ovat täyttäneet sekä verkostokartan että aikajanan. Verkostokarttojen taustalla on ajatus lasten sosiaalisen verkoston ja suhteiden muodon ja laadun tutkimisesta. Lasten verkostokarttojen ja haastatteluiden pohjalta valikoitiin tutkimukseen haastateltavat lasten merkitykselliset ihmiset, jotka koostuvat käytännössä lasten äideistä. Aikajanojen tarkoituksena taas oli kartoittaa lapselle merkityksellisiä, joko myönteisiä tai kielteisiä elämäntapahtumia.

EMSE-projektiin osallistuneet lapset valikoituivat tutkimukseen pääasiassa suomalaisten koulujen kautta. Kouluihin toimitettiin saatekirjeet ja tutkimuslupalomakkeet lasten huoltajien täytettäväksi. Lupalomakkeessa lasten vanhemmat tai huoltajat antoivat luvan lapsensa haastatteluun osallistumiselle. Samalla he täyttivät esitietolomakkeen, josta ilmeni muun muassa lapsen senhetkinen perhemuoto. Oman tutkimukseni aineisto koostui projektiin osallistuneiden, yhteensä kymmenen vanhempiensa eron kokeneen lasten haastatteluista, verkostokartoista ja aikajanoista. Lapset

valikoituivat tutkimukseeni esitietolomakkeiden perusteella. Otin tarkastelun kohteeksi lapset, joiden perhemuodoksi oli merkitty joko ”yhden vanhemman perhe” tai ”uusperhe”. Lopulta tutkimukseeni päätyivät lapset, joiden haastattelut oli analyysivaihetta aloittaessani toteutettu.

TAULUKKO 1. Tutkimukseen osallistuneiden lasten tietoja

Lapsi (pseudonyymi)	Lapsen ikä	Asumisjärjestely	Vanhempien erosta kulunut aika
Emma	12	Asuu isän luona	4 vuotta
Siiri	11	Asuu äidin luona	7 vuotta
Aino	12	Asuu äidin luona	10 vuotta
Laura	13	Vuoroasumisjärjestely	<i>Ei tietoa</i>
Valtteri*	9	Asuu äidin luona	<i>Ei tietoa</i>
Leevi*	7	Asuu äidin luona	<i>Ei tietoa</i>
Kaisa*	15	Vuoroasumisjärjestely	5 vuotta**
Riina*	13	Vuoroasumisjärjestely	5 vuotta**
Veera	10	Asuu äidin luona	5 vuotta
Moona	12	Asuu äidin luona	6–7 vuotta

*) Valtteri ja Leevi, samoin Kaisa ja Riina, ovat sisaruksia keskenään.

***) Kaisan ja Riinan vanhemmat ovat eronneet kaksi kertaa palaten välillä yhteen. Ensimmäisestä erosta on haastatteluhetkellä kulunut 5 vuotta, mutta toisesta eroajankohdasta ei ole tarkkaa tietoa.

Tietoja haastatelluista lapsista olen koonnut taulukkoon 1, josta ilmenee kunkin lapsen pseudonyymi eli salanimi, ikä ja lasten ensisijainen asuinpaikka. Lisäksi olen merkinnyt taulukkoon, kuinka monta vuotta lasten vanhempien erosta on kulunut. Tutkimuksessani viittaa lapsiin pseudonyymein, joiden käytöllä varmistun siitä, että tutkimukseen osallistuneiden lasten anonymiteetti säilyy. Haastatellut lapset olivat 7–15-vuotiaita, ja lasten keskimääräinen ikä oli noin 11,5 vuotta. Eroperheiden lapsista kaikki eli haastatteluhetkellä yhden vanhemman perheessä, vaikka osaan esitietolomakkeista

lapset oli merkitty uusperheen lapsiksi. Tarkemman selvityksen jälkeen kaikki lapset kuitenkin osoittautuivat yksivanhempaisen perheen lapsiksi. Kolmen lapsen vanhemmilla oli lastensa yhteishuoltajuus ja kaikki kolme myös asuivat vuoroviikoin vanhempiensa luona. Yksi lapsi asui pääasiassa isänsä luona ja kuuden lapsen tapauksessa äiti oli lasten lähivanhempi. Tutkimukseeni valikoituneista lapsista kaksi on poikia ja tyttöjä on vastaavasti kahdeksan. Seitsemän lapsen kohdalla vanhempien eron ajankohta selvisi haastatteluista, mutta Lauran, Valtteri ja Leevin puheesta vanhempien eroajankohta ei ilmennyt. Suurimalla osalla lapsista vanhempien erosta on useampi vuosi aikaa, kuten taulukosta voi havaita.

Koska tutkimukseni aineistona käyttämäni haastattelut on tehty osana Jyväskylän yliopiston Perhetutkimuskeskuksen projektia, haastattelurunko (liite 1), haastattelut sekä muut aineistonkeruumenetelmät on suunniteltu ja toteutettu tutkimusprojektissa työskentelevien alan asiantuntijoiden toimesta. Projektissa mukana olevat tutkimusryhmän jäsenet toteuttivat myös aineistonkeruun eli lasten haastattelut. Tämän tutkimuksen aineiston keräsivät yksi mies- ja kaksi naishaastattelijaa. Lasten haastattelut on tehty vuosien 2010 ja 2011 aikana ja ne tallennettiin ääninauhurein. Tutkimuksen tekemisen eettisiä sääntöjä noudattaen lasten vanhemmilta tai huoltajilta sekä lapsilta itseltään pyydettiin kirjalliset tutkimusluvut ennen haastatteluiden tekemistä. Tutkimukseen osallistuminen oli myös vapaaehtoista.

5.3 Aineistonkeruumenetelmät

5.3.1 Lasten teemahaastattelut

Haastattelun käyttäminen aineistonkeruumenetelmänä, tutkittaessa lapsuutta ja lasten maailmaa, antaa lapsille mahdollisuuden kertoa omalla äänellään elämänsä tulkinnoista ja ajatuksista (Eder & Fingerson 2001). Myös Alasuutarin (2005, 145) mukaan kvalitatiivisen haastattelun nähdään mahdollistavan lasten äänen kuulemisen ja heidän näkökulmansa esiintuomisen. Haastattelun käyttöä voidaan perustella myös tutkittaessa aiheita, jotka ovat keskeisessä osassa lasten elämässä, mutta jotka eivät ilmene päivittäisessä kommunikaatiossa tai vuorovaikutuksessa. Esimerkiksi perhesuhteet ovat aihe,

joka on kiinteä osa lasten ja nuorten elämää mutta josta he harvoin keskustelevat ikätovereidensa kanssa. (Eder & Fingerson 2001.)

Teemahaastattelu eli puolistrukturoitu haastattelu etenee tarkkojen haastattelukysymysten sijaan haastattelurungon teemojen mukaisesti. Tällöin haastattelu keskittyy nimenomaan tutkittavien kertomuksiin ja puheeseen takertumatta liiaksi haastattelijan näkökulmaan. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 47–48.) Lisäksi teemahaastattelun avoimuus takaa haastateltavien vastausten vapaamuotoisuuden, jolloin aineiston voidaan ajatella edustavan vastaajien puhetta itsessään (Eskola & Suoranta 1999, 88). Perusajatuksena menetelmässä on, että sen avulla voidaan tutkia niin yksilön ajatuksia, kokemuksia, uskomuksia kuin myös tunteita (Hirsjärvi & Hurme 2001, 48). Teemahaastattelun pyrkimyksenä onkin löytää merkityksellisiä vastauksia ongelmanasettelun tai tutkimustehtävän mukaisesti, ja periaatteessa etukäteen valitut teemat on usein muodostettu tutkimuksen viitekehystä käsin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75). Tässä tutkimuksessa lasten haastattelut etenivät teemoittain, joita olivat (1) lapsen perhe ja perhesuhteet, (2) arki ja rutiinit, (3) lasten kasvatus, toimijuus ja osallisuus, (4) perheen tunnelma ja tunnesuhteet ja (5) tulevaisuus (ks. liite 1).

Ritala-Koskisen (2001) mukaan lapset ovat osoittautuneet sekä motivoituneiksi että avoimiksi haastateltaviksi (ks. myös Wadsby & Svedin 1994). Lapset tuntuvat taitavan myös keskustelun taidon ja he kykenevät kuvamaan kokemuksiaan ja mielipiteitään selkeästi ja kattavasti (Ritala-Koskinen 2001, 76). Myös Amato ja Ochiltree (1987) havaitsivat, että lapset ja nuoret puhuvat mielellään ja avoimesti suhteellisen aroistakin aiheista, kuten suhteestaan vanhempiinsa sekä uusvanhempiinsa. He kuitenkin kehottivat tutkijoita tulevissa tutkimuksissa käyttämään nauhuria lasten haastattelu-tilanteissa. Tällöin haastattelijan katsekontakti lapseen säilyy ja tämä motivoi heidän mukaansa lasta jatkamaan keskustelua. (Amato & Ochiltree 1987.) Myös haastattelijan äännähtely (esim. *mmm, niin, just, justinsa*) haastattelun aikana voi motivoida ja kannustaa haastateltavaa jatkamaan puhetta puhetaukojen jälkeenkin. Erilaiset äänet voivat viestiä myös siitä, että haastattelijalla on ymmärtänyt, mitä haastateltava on sanomallaan tarkoittanut:

H: Joo. Tuota, no minkälaiset asiat sun perheessä on mukavia? Jos aattelet nyt vaikka äitin luona ja isän luona, ni mitkä ne on niitä kivoja juttuja?
 Riina: No, jos me niinku joskus tehhään jotaki vaikka käyään jossaki, nii se on iha hauskaa. Ja muute vaan niinku ollaan, ollaan... tai ollaan niitten kanssa. Sillai.
 H: Tarkotaks sää sitä yhdessäoloa?
 Riina: Joo.
 H: Nii justinsa, joo. No, mitkä asiat on sitte ikäviä?
 Riina: Hmm. Ei tuu nyt oikein mieleen.
 H: Mmm. Onko joitaki juttuja, mitkä huolettas tai pelottas sinua omassa perheessä?
 Riina: No ei oikeestaan.
 H: Mmm. No, onko sulla koskaan ollu tai onko niinko huolta sulle jonku tärkeän ihmisen tai perheenjäsenen niinkö alkoholin tai muitten päihteiden käytöstä?
 Riina: Hmm. Ei.

Haastattelututkimuksissa tutkija ja tutkittavat ovat tutkimusaineiston kokoamisvaiheessa keskenään vuorovaikutuksessa (Syrjälä, Ahonen, Syrjäläinen & Saari 1994, 14). Dialogisuuden sekä vastavuoroisuuden korostaminen haastattelutilanteessa usein vahvistaa haastattelijan ja haastateltavan välistä yhteistyötä haastattelun rakentumisessa (Eder & Fingerson 2001). Haastattelututkimuksien perinteisestä kysymys–vastaus-asettelusta onkin Eskolan ja Suorannan (1999, 86) mukaan siirrytty enemmän keskustelumaisempiin haastattelutapoihin, jolloin haastattelutilanteen vastavuoroisuus korostuu. Tutkittavia ei tulisi näin ollen tarkastella esineellistettyinä objekteina tai koekaniineina vaan tuntevina, toimivina ja osallistuvina subjekteina. Lisäksi vuorovaikutuksessa voi syntyä eettisiä ongelmia, mutta vuorovaikutuksen tulisi lähtökohdiltaan olla demokraattista; jokaisella ihmisellä on oikeus antaa tai vastaavasti olla antamatta omia tietojaan muille. (Syrjälä ym. 1994, 14.)

Vastavuoroisuuden lisäksi haastattelijan tulisi aina saavuttaa haastateltavan luottamus haastattelutilanteessa (Ritala-Koskinen 2001, 76). Amato ja Ochitree (1987) havaitsivat omaa tutkimusta tehdessään, että tutkijan on oltava koko haastattelun ajan hereillä ja seurattava lapsen elekieltä sekä emotionaalista tilaa ja merkkejä mahdollisesta stressaantumisesta. Ajoittain haastattelijan olisi myös hyvä antaa myönteistä palautetta lapsen antamista vastauksista ja kannustaa lasta jatkamaan (Amato & Ochitree 1987):

H: Eli mitkä on tärkeimmät sinuun liittyvät säännöt teidän perheessä? Mitä sää saat tehdä ja mitä et?
 Kaisa: No, enpähän nyt tiiä. Ei kai... ei mittään erityisiä sääntöjä. Varmaan joku kottiintuloaika, mutta sekin on sillee, että aina voi soitella ja.

[...]

H: Joo. No, se on ihan tärkeä sääntö, joo.
 Kaisa: Mmm.
 H: Ihan hyvä sääntö, minkä sanoi tuon kottiintulo.

Toisinaan haastateltava voi olla harvasanainen, koska on kenties ujo, varautunut tai ei tiedä, kuinka vastata haastattelijan esittämiin kysymyksiin. Joskus haastattelua taas voi hankaloittaa haastateltavan liiallinen puheliaisuus. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 116–117.) Haastattelun luisuessa pois teemoista ja aiheesta voi haastattelija joutua palauttamaan keskustelun takaisin teemojen pariin, ettei haastattelu veny liian pitkäksi. Tähän tutkimukseen haastatellut lapset erosivat toisistaan siinä suhteessa, että toiset lapset olivat hyvin suulaita ja kertoivat enemmän kuin mitä haastattelijan tarvitsi tietää. Toiset lapset taas olivat harvasanaisempia, eivätkä ehkä osanneet, rohjenneet tai halunneet vastata perhesuhteitaan koskeviin kysymyksiin. Hirsjärvi ja Hurme (2001) huomauttavat, että joskus haastattelu kouluaikana voi olla lapselle tai nuorelle keino päästä pois tunneilta ja vastaaminen on sen mukaista: ”ylimalkaista ja lyhyttä”. Heidän mukaansa lapsen tai nuoren olisi hyvä kokea, että hänen kertomallaan on merkitystä ja että hän on tutkijan apuri. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 132.) Myös Corsaro (2005, 55) huomauttaa, että toisinaan haastattelutilanteessa lapset voivat jopa innostua saadessaan toimia tutkijoiden avustajina aineiston ja löydösten tarjoajina.

Puheen tuottamisen runsaus näytti tässä aineistossa olevan osittain kytköksissä myös lapsen ikään. Nuorin haastatelluista lapsista oli seitsemänvuotias Leevi, ja hän antoi haastattelijalle useimmiten ”en tiedä” tai ”en muista” -vastauksia ja oli muutenkin hyvin vaisu ja hiljainen. Haastattelun aikana poika tuntui hieman levottomalta, ja reilun puolituntisen haastattelun aikana Leevin keskittyminen tuntui herpaantuvan:

H: Ups. Kävikö sulla hampaaseen?

Leevi: Ei.

[...]

H: Tuntuko vähän väsyttävältä vastata?

Leevi: Joo.

Keskittymisen vaikeudesta kielivät monet Leevin ”en tiedä” -vastaukset, ja kenties epä-määräisiin vastauksiin vaikuttivat haastavat kysymykset, joihin Leevi ei osannut vastata. Verratessa Leevin haastattelua vanhempien lasten haastatteluihin, haastattelija käytti enemmän aikaa esimerkiksi opastaessaan poikaa verkostokartan täyttämässä. Leevi myös vastaili kysymyksiin hyvin lyhyesti ja jokseenkin epätarkasti, joten haastattelun sisältö jäi joiltain osin melko suppeaksi:

H: No minkälaisia asioita sulle äiti opettaa? Mitä se äiti pitää tärkeänä, että sin pitäis oppia?
 Leevi: Kaikkia.
 H: Mmm. Minkälaisia kaikkia juttuja?
 Leevi: Kaikenlaista.
 H: Mmm. Sää sanoitki tuossa alussa, et sää äitiä autat usein noissa kotihommissa.
 Leevi: Mmm.
 H: Onko siellä jotaki juttuja, mitä äiti haluaa, et sää opit?
 Leevi: On.
 H: Mmm. Onko ne minkälaisia juttuja?
 Leevi: Mmm. En muista.

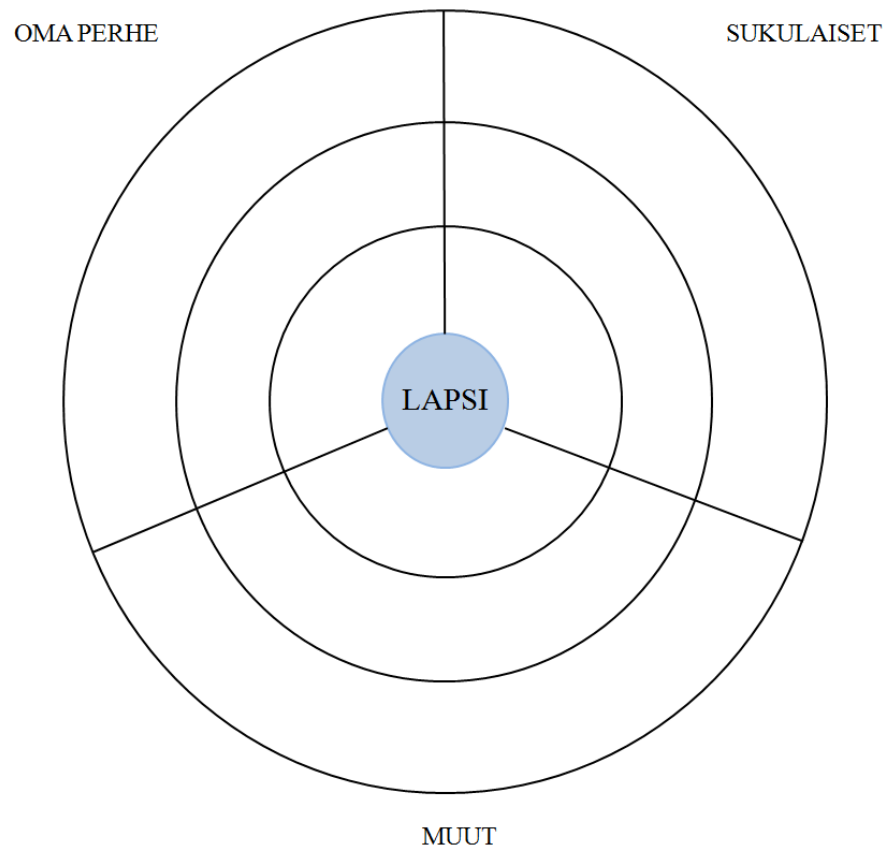
Leevin tapauksessa monet tekijät ovat voineet vaikuttaa pojan lyhyisiin vastauksiin tai ”en tiedä” -vastausten määrään. Leevin nuoren iän ja keskittymishankaluuden lisäksi haastattelutilanne itsessään saattoi olla uusi ja jännittävä kokemus. Tämän lisäksi Leevi kertoi tapaavansa ystävänsä haastattelun jälkeen, ja tämänkin takia keskittyminen saattoi herpaantua entisestään:

H: Tuuhan vielä vähäksi aikaa, ei oo enää ku muutama kysymys. Sitten pääset. Mitä sä meinaat tänään tehdä?
 Leevi: Oon [ei saa selvää].
 H: Niinkö. Ootko sää sopinu [kaverin] kanssa?
 Leevi: Joo.
 H: Noniin, otetaanhan nää muutamia kysymykset, niin pääset sitten [kaverin]... Aiotko sää mennä [kaverin] luo vai?
 Leevi: Eiku se tulee tänne.
 H: Noniin. No sittenhän meidän pittää pittää vähän kiirettä. Eikö niin?
 Leevi: Joo.

5.3.2 Verkostokartta ja aikajana

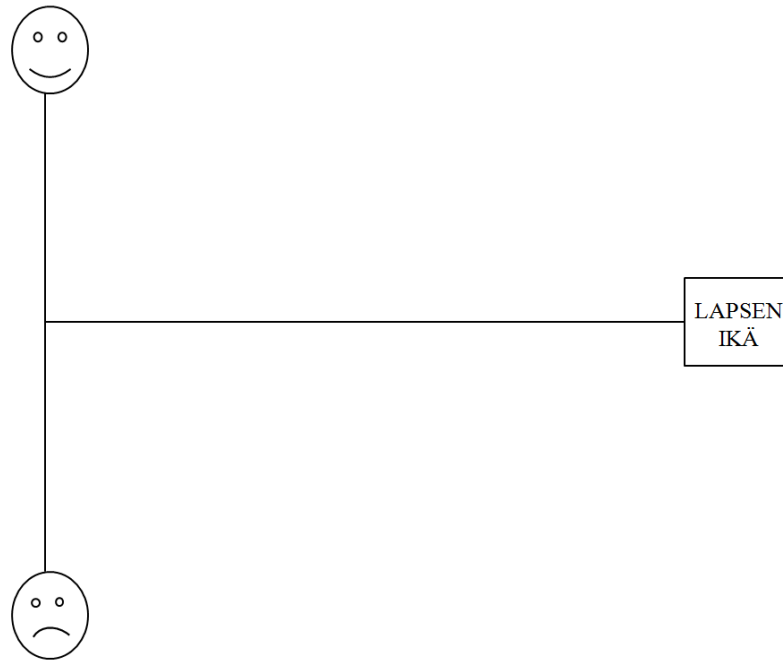
Verkostokartat (kuvio 1) ovat oivia tutkimusvälineitä tutkittaessa yksilön ihmissuhdekokonaisuutta (Sosweb 2012b), ja niiden avulla voidaan tarkastella niin lasten perhesuhteita kuin näiden suhteiden laatuakin. Esimerkiksi Smart ja muut (2001) käyttivät eroperheiden lapsien perhesuhteita tutkiessaan apunaan verkostokartan tyypisiä ihmissuhdekarttoja, joiden käytön valintaa he perustelivat kahdella tavalla: He halusivat ensinnäkin selvittää, kenelle lapset myöntävät perheenjäsenen oikeuden ja toiseksi piirroksia ja kartat valottivat tutkijoiden käsitystä siitä, kuinka lapset käsitteellistävät perhesuhteidensa verkoston. He olivat varovaisia karttojen tulkinnan kanssa, ja kuten tässäkin tutkimuksessa, piirroksia ja verkostokarttoja käytettiin Smartin ja kollegoiden tutkimuksessa lasten kertomusten tukena. (Smart ym. 2001, 44.) Vaikka verkostokartta sisältää omina sektoreinaan myös sukulaisten osion ja muut läheissuhteet, keskityin

omassa tutkimuksessani vain lasten verkostokarttojen ”oma perhe” -osioon ja perhesektorin eri läheisyystasoihin.

KUVIO 1. Verkostokartta

Tämän tutkimuksen aineistoa kerätessä lapsia pyydettiin haastattelun yhteydessä myös kertomaan heille elämänsä aikana tapahtuneista merkittävistä kokemuksista ja sijoittamaan nämä tapahtumat aikajanelle (kuvio 2). Aikajana on monivivahteinen ja joustava tutkimusmenetelmä (Sheridan, Chamberlain & Dupuis 2011) ja sen avulla tutkittava voi rakentaa henkilökohtaisen historiakäsityksensä, jolloin muun muassa erilaisten tapahtumien ja käsitteiden avaaminen mahdollistuu konkreettisesti (Sosweb 2012a). Aikajana pitää sisällään paljon informaatiota tutkittavan kokemuksista ja se tukee visuaalisesti tutkittavien kerrontaa heidän omiin elämäkokemuksiin liittyen. Lisäksi se mahdollistaa tutkittavien ja tutkijoiden huomion kiinnittämisen tiettyihin

KUVIO 2. Aikajana

aikajanan pisteisiin, jolloin he voivat syventää ja rikastuttaa näihin tiettyihin kohtiin liittyvää kerrontaa ja informaatiota. Menetelmänä aikajanan käyttö mahdollistaa ihmisten elämän tärkeimpien ja merkityksellisimpien käännekohtien tai murrosten esiintuomisen. (Sheridan ym. 2011.) Aikajanan vasen pääty kuvaa lapsen syntymähetkeä ja ajan oikeassa päässä on lapsen tämänhetkinen ikä. Aikajanan horisontaalille akselille lapsi sijoitti omaan elämäänsä liittyneet tapahtumat ja muutokset, jotka olivat hänen näkökulmastaan olleet merkittäviä. Vertikaalisen akselin mukaisesti aikajanan yläpuolelle lapsi sijoitti myönteiset elämäkokemuksensa ja alapuolelle vastaavasti kielteiset kokemukset.

Aikajana on mielekäs tutkimusväline etenkin silloin, kun tutkimusta tehdään lasten kanssa. Tutkimustilanteessa lapsi tai nuori voi kohdistaa huomionsa johonkin konkreettiseen toimintaan kirjoittaessaan aikajanallem merkittävistä elämäntapahtumistaan. Lisäksi aikajana on oman tutkimukseni kannalta mielenkiintoinen tutkimusväline monella tapaa: Ensinnäkin jo pelkkä katsaus lapsen tai nuoren täyttämään aikajanaan voi paljastaa, onko lapsi sijoittanut vanhempiensa eron merkittävänä kokemuksena jommallekummalle puolen aikajanaa. Jos vanhempien ero löytyy aikajanalta tai jos se

vastaavasti puuttuu sieltä, herättävät molemmat tilanteet useita lisäkysymyksiä, joihin lähdetään etsimään vastausta lasten haastatteluista. Kuten verkostokarttaa myös aikajanaa käytän tässä tutkimuksessa suurelta osin haastatteluiden tukena, koska päätelmien tekeminen pelkkiin aikajanoihin pohjautuen voisi vääristää aineistosta tehtäviä tulkintoja ja vaikuttaa kielteisesti tutkimuksen luotettavuuteen.

5.4 Teoriaohjaava sisällönanalyysi

Lähestyn lasten haastatteluaineistoa sisällönanalyysin avulla ja tarkemmin sanottuna teoriaohjaavaa sisällönanalyysia käyttäen. Sisällönanalyysi on yksi kvalitatiivisen tutkimuksen laji (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2006, 153) ja sitä voidaan Tuomin ja Sarajärven (2009, 91) mukaan pitää perusanalyysimenetelmänä käyttäen sitä yleisesti kaikessa laadullisessa tutkimuksessa. Koska analyysini kohdistuu kommunikaatio-prosessissa tuotettuun aineistoon, eli lasten kertomuksiin haastattelutilanteessa ja koska analyysin kohteena on kommunikaatioprosessissa syntynyt sisältö, on sisällönanalyysi perusteltu analyysimenetelmävalinta omassa tutkimuksessani (ks. Hirsjärvi ym. 2006, 167). Menetelmän ydinajatuksena on löytää aineistosta tekstin merkityksiä eli toistuvia teemoja, eroavaisuuksia tai yhteneväisyyksiä haastattelujen ja haastateltujen välillä (Patton 2002, 453; Tuomi & Sarajärvi 2009, 103). Tavoitteenani on siis pyrkiä kuvaamaan tutkittavaa ilmiötä tiiviissä ja yleistettävässä muodossa (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103).

Teoriaohjaava sisällönanalyysi sijoittuu aineistolähtöisen ja teorialähtöisen sisällönanalyysin välimaastoon; analyysi etenee teoriaan nojaten, mutta analyysia ei kuitenkaan tehdä teorian ehdolla vaan aineistoon tiiviisti tukeutuen. Lisäksi aikaisempi tieto tai teoria tutkimusaiheesta ohjaa tai auttaa analyysia, mutta analyysiyksiköt valitaan aineistosta. Teoriaohjaavan analyysin päättelyn logiikassa on useimmiten kyse abduktiivisesta päättelystä, eli aineistolähtöisyys ja valmiit mallit vuorottelevat tutkijan ajattelu-prosessin edetessä. Teoriaohjaavalle analyysille on ominaista se, että aikaisempi tieto ja sen vaikutus on tunnistettavissa analyysistä, mutta analyysin tarkoituksena ei ole teorian testaus vaan uusien ajatusten havaitseminen ja esiin nostaminen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–97.)

Kuten jokaisen nauhurein kerätyn haastatteluaineiston kohdalla, ensimmäisenä aineistonkäsittelyvaiheena myös omassa tutkimuksessani oli haastatteluaineiston purkamisprosessi, jonka aloitin litteroimalla ne haastattelut, joita ei vielä ollut litteroitu. Purin siis haastatteluaineistot kirjoitetuksi tekstiksi. Koska tutkimukseni kohteena ovat lasten kertomusten sisällöt, keskityin litteroinnissakin puheen sisällön puhtaaksi kirjoittamiseen enkä niinkään haastateltavien puhetapaan tai kerronnan tapaan. Litteroinnin jälkeen haastatteluaineistoa oli yhteensä 190 sivua. Ennen konkreettisten analysointien aloittamista luin haastattelut läpi useampaan kertaan saadakseni yleiskuvan tutkimukseen osallistuneista lapsista ja heidän perhesuhteistaan.

Aineiston litteroinnin ja aineistoon tutustumisen jälkeen sain ensikosketuksen lasten muodostamiin perhekoonpanoihin tutkimalla lasten verkostokarttojen ”oma perhe” -osiota ja selvittämällä, keitä lapset mielsivät omiin perheisiinsä kuuluvaksi. Tein itselleni erilaisia merkintöjä lasten verkostokarttoihin. Ensin merkitsin verkostokarttoihin esimerkiksi, kenen luona lapsi pääasiassa asui ja missä lapsen sisarukset asuivat. Näitä tietoja tarvitsin selvittäessäni, mitkä tekijät mahdollisesti yhdistivät tietyn perhetulkinnan tehneitä lapsia ja toisaalta erottivat eri tavoin perheensä käsitteellistäneitä lapsia. Toiseksi lasten haastatteluiden perusteella merkitsin tarkasti jokaisen lapsen verkostokarttaan, olivatko perheenjäsenet lapsille biologista sukua vai eivät. Biologiset vanhemmat ja sisarukset merkitsin kirjaimella ”B”. Nyt minun oli helppo erotella lapset, joiden verkostokartassa oli pelkästään biologisia perheenjäseniä niistä lapsista, joiden perhekokonaisuudesta löytyi myös ei-biologisia perheenjäseniä. Lisäksi osa perheenjäsenistä oli merkitty verkostokarttoihin nimin ja osa nimityksin ”äiti”, ”isä”, ”sisko” ja niin edelleen. Nimien viereen kirjasin itselleni ylös, mikä perhesuhde nimen taakse kytkeytyy.

Verkostokarttoihin tutustumisen jälkeen aloitin varsinaisen aineiston analysointiprosessin, jota lähdin toteuttamaan tutkimuskysymyksittäin. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen mukaisesti keskityin tarkastelemaan, millaisia perhesuhteita lapsilla oli ja miten nämä suhteet jakautuivat eri läheisyystasoille. Pidin haastattelut ja verkostokartat rinnakkain saadakseni kuvan siitä, kuinka lapset rakentavat perheensä ja kenet he lukevat kuuluvaksi perheissään läheisemmiksi ja hieman etäisemmiksi. Lisäksi halusin selvittää, miksi tietyt perhesuhteet löytyivät verkostokartasta ja miksi osa taas oli

mahdollisesti jätetty verkostokartan ulkopuolelle. Kuvailin lasten suhteita heidän omiin perheenjäseniinsä sekä ihmisiin, joita lapset eivät mieltäneet perheisiinsä kuuluviksi mutta jotka olivat jotenkin sidoksissa lasten muihin perheenjäseniin ja sitä kautta myös lasten elämään.

Tarkastellessani lasten kuvauksia omista perheenjäsenistään keskityin yhteen perhesuhteeseen kerrallaan (esimerkiksi lasten äiteihin) ja selvitin, mille läheisyystasolle kyseinen suhde lasten verkostokartoissa sijoittui. Etsin haastatteluista lasten kertomuksia tiettyihin perhesuhteisiin liittyen, jonka jälkeen kokosin tietokoneella kertomukset eri perhesuhteista omiksi tiedostoikseen. En etsinyt haastatteluista tiettyjä teemoja tai kysymyksiä, vaan poimin tekstistä kaikki kohdat, joissa kyseisestä perhesuhteesta puhuttiin. Ryhmittelin aineistosta esiin nousevia ilmauksia lasten suhteesta omiin äiteihinsä, jonka jälkeen yhdistin samankaltaiset ryhmät niitä kuvaaviin ala- ja yläluokkiin. Kertomusten kautta sain ensinnäkin kuvailtua lasten suhteita kyseiseen ihmiseen (tai lemmikkiin) ja toiseksi kykenin vertailemaan, erosivatko esimerkiksi ne lapset, jotka olivat sijoittaneet äitinsä tasolle yksi niistä lapsista, joiden äidit löytyivät läheisyystasolta kaksi ja niin edelleen.

Lasten perhesuhteisiin keskittyessäni, halusin myös selvittää, mikä tekee lapset perheissään onnelliseksi. Tätä varten poimin lasten haastatteluista vastaukset kysymyksiin, mikä heidät tekee omissa perheissään onnelliseksi tai mitä lapset perheissään arvostavat. Jälleen aineiston ryhmiteltyäni yhdistin samansisältöiset luokat ala- ja yläkategorioiksi, eli abstrahoin aineiston. Lasten ilmaisuja sain koottua yhteensä viisitoista, joista muodostui lopulta kolme yläkategoriaa (ks. taulukko 6).

Toisen tutkimuskysymyksen ohjaamana otin tarkastelun kohteeksi lasten biologiset ja ei-biologiset perhesuhteet, koska halusin selvittää, millaista osaa biologiset sidokset lasten perhetulkinnoissa näyttelivät. Taustalla vaikutti niin Ritala-Koskisen (2001) tutkimustulokset kuin myös Smartin ja kollegoiden (2001) teoria suljetuista ja avoimista perheen rajoista lasten tulkitsessa omia perhesuhteitaan, ja tarkoitukseni oli selvittää, löytyikö tutkimukseni aineistosta viitteitä samankaltaisista perhetulkinnoista ja perheen rajaamisen tavoista. Kuitenkin hieman Smartin ja kollegoiden tutkimuksesta eroten keskityin itse tarkastelemaan vain lasten biologisia ja ei-biologisia vanhempi- ja sisarusuhteita jättäen esimerkiksi lapsen omaan perheeseensä mieltämät isovanhemmat,

tädit tai lemmikit tämän analyysivaiheen ulkopuolelle. Tärkeintä oli selvittää, mieltävätkö eroperheiden lapset myös uusperheenjäsenensä omaan perheeseensä kuuluvaksi. Vastauksen tähän sain vertailemalla lasten verkostokarttoja ja sieltä löytyviä biologisia ja ei-biologisia perhesuhteita. Verkostokarttojen pohjalta muodostin ensin ala- ja sitten yläkategoriat lasten tavoista tulkita oma eron jälkeinen perheensä. Tämän tutkimuksen aineistosta oli erotettavissa niin biologisia sidoksia korostava kuin myös joustavampi perhetulkinnan yläkategoria, jotka muistuttavat Smartin ja kollegoiden (2001) saamia tuloksia lasten perhetulkinnoista. Lapsia pyydettiin haastattelun aikana myös kuvailemaan, millaisena he näkivät oman tulevaisuuden perheensä. Kokosin lasten vastaukset kysymykseen omaksi tiedostokseen, jonka avulla minun oli helppo tehdä yhteenveto lasten tulevaisuuden perheiden kokoonpanoista, joita muodostui lopulta viisi kappaletta (ks. taulukko 8).

Kolmas tutkimuskysymykseni liittyy lasten kertomuksiin vanhempiensa erosta sekä eroa seuranneisiin muutoksiin lasten elämässä. Tätä varten otin ensinnäkin lasten haastattelutilanteessa täyttämät aikajanat tarkastelun kohteeksi, ja tutkin niitä rinnakkain litteroitujen haastattelujen kanssa. Halusin selvittää, olivatko lapset merkinneet vanhempiensa eron aikajanoilleen. Kiinnitin huomioni myös siihen, oliko ero merkitty kielteisten vai myönteisten kokemusten joukkoon. Samalla tarkastelin, mitä muita merkittäviä kokemuksia lapset olivat aikajanoilleen merkinneet ja kuvailin lasten kertomia merkittäviä elämäntapahtumia pitäen kuitenkin painopisteen vanhempien erossa ja siihen liittyvässä kerronnassa. Keskityin kuuntelemaan, mitä lapset haastattelutilanteessa kertoivat eron liittyvistä muutoksista tai tuntemuksista ja mitä lapset nyt ajattelivat vanhempiensa eron seurauksista niin omaan elämäänsä kuin myös perhe- ja läheissuhteilleen. Vaikka ero olisikin sijoitettu ikävänä kokemuksena aikajanan alapuolelle, saattoivat lapset kertoa eron aiheuttamien muutosten (esimerkiksi muuttamisen) tuoneen mukanaan myös myönteisiä kokemuksia. Halusin myös selvittää, mitä toiveita lapset esittävät omiin, nykyisiin perheisiinsä liittyen keskittyen samalla tarkastelemaan, kytkeytyykö ero jollain tavalla lasten toiveisiin. Lasten toiveet oli kätevä poimia haastatteluista ja ryhmitellä ne sisältöjensä mukaan kolmeen luokkaan, jotka muodostin lasten ilmaisujen perusteella.

5.5 Tutkimuksen eettiset kysymykset

Tutkimusetiikka tai tutkimusmoraali, eli mitä tutkija saa ja mitä ei saa tehdä, on tärkeä osa tutkimusta. Osittain tutkimuseettiset kysymykset ovat tutkijakohtaisia, mutta pitkälti ne ovat myös tutkijayhteisön asettamia. Tutkijan eettinen vastuu ulottuu niin tieteelle, tiedeyhteisölle kuin myös tutkimuksen kohteille. (Grönfors 1985, 188–189.) Tuomin ja Sarajärven (2009, 127) mukaan eettisyys kietoutuu muodollisesti tutkimuksen luotettavuus- ja arviointikriteereihin ja eettisyys tulisi pitää mukana tutkimuksessa koko tutkimusprosessin ajan.

Lasten haastatteluun lukeutuu Ritala-Koskisen (2001, 75) mukaan omia erityisiä tutkimuseettisiä kysymyksiä. Ensinnäkin Ritala-Koskisen mukaan lasten kohdalla nämä kysymykset liittyvät pitkälti siihen, mitä tutkija voi lapselta kysyä ja millainen on tutkijan vastuu tutkittavista lapsista. Tutkijan tulisi aina aloittaa lasten tutkimusprosessi tarkastelemalla ja tutkimalla aikuisten ja lasten välistä vallan dynamiikkaa. Läntisissä yhteiskunnissa aikuiset nähdään lapsia korkeammalla sosiaalisessa hierarkiassa, ja lapset kasvatetaan ja opetetaan kuuntelemaan, kunnioittamaan ja tottelemaan aikuisia. (Ritala-Koskinen 2001.) Lapsia haastatellessaan haastattelijan tulisi olla hienotunteinen vallan epätasapainon tiedostaessaan (Eder & Fingerson 2001). Tutkija voi yrittää pienentää valtakuilua itsensä ja tutkittavan lapsen välillä esimerkiksi luomalla haastattelutilanteesta mahdollisimman luonnollisen, avoimen ja turvallisen lapselle (Eder & Fingerson 2001; Cousins & Milner 2007).

Haastateltavalle tärkeistä ja aroista asioista puhuminen voi joskus herättää voimakkaita tunteita, ja Gabbin (2010) mukaan on epärealistista ajatella kaikkien haastattelun aikana heräävien tunteiden olevan myönteisiä. Tilanteessa, jossa voimakkaat tunteet nousevat mukaan haastattelutilanteeseen haastattelijan on tärkeää tietää, kuinka tunteisiin tulisi suhtautua. Haastattelijan tulisikin olla empaattinen kuuntelija, joka ei tarjoa vastauksia tai ratkaisuja ongelmiin ja joka pidättäytyy moraalista arvostelusta, vaikka vastaukset taistelisivat haastattelijan omien arvojen tai asenteiden kanssa. (Gabb 2010.) Ritala-Koskinen (2001, 75) myös huomauttaa, että etenkin lapsia tutkittaessa tutkimushaastattelu ei saisi koskaan jättää ahdistusta jälkeensä. Tämän

tutkimuksen haastatteluja toteutettaessa yksi haastateltavista, Kaisa, vastaili haastattelijan kysymyksiin hyvin harvasanaisesti ja puhkesi lopulta itkuun kesken haastattelun:

- H: Joo. Tuota, miten sää kuvvaisit, jos sun pitäis kuvailla teiän issää? Minkälainen isä sulla on?
 Kaisa: No emmää tiiä. Semmonen iha tavallinen.
 H: Mmm. Minkälainen se on tavallinen isä?
 Kaisa: Emmää tiiä.
 H: Mmm. Onko vähän hankala...?
 Kaisa: Mmm.
 H: Mmm. Rueta sitä määrittelemään tai kuvvailemaan. No, entäs äiti?
 Kaisa: Noo, se on semmone [miettii] emmää ossaa sanoa.
 H: Mmm. Joo, ei se haittaa. Mennään vaan etteenpäin, se saattaa tulla tässä. Nää voiki jotku kysymykset tuntua vähä semmosilta, että mitä niihin sannoo.
 Kaisa: Joo, sori nyt ku mää itken, ku mää itken aina. Siis kaikesta.
 H: Joo, ei se haittaa. Tuliko tässä...?
 Kaisa: Ei siis ku, se mulla mä vaan oon semmonen, että aina ku jotain...
 H: Niinku tulee vähä tämmönen hankala tilanne. Tarkotakko sitä?
 Kaisa: Mmm.
 H: Joo, eikä haittaa mittään. Itke ihan rauhassa. Mmm. Joo, oliko susta joku kysymys tässä semmonen...?
 Kaisa: Eei.
 H: Vai tuntuko se, että ko on niinku hankala vastata ni...?
 Kaisa: Nii.
 H: Nii justiaa joo. Joo, mää unohhinki sulle tuossa alussa sanoa, että että nämä on sem... sillälaila semmosia kysymyksiä, mitkä voi tuntuaki semmosilta henkilökohtasilta ja voi sitte ehkä rueta miettiinki, että no mikä näihin on oikea...
 Kaisa: Mmm.
 H: ...tai mikä väärä vastaus. Mutta semmosta ei oo, että ku tässä nimenommaan se sun oma kokemus tärkeä. Ja vaikka sää johonki sanot, että en tiiä, ni mä en aattele, että...
 Kaisa: Joo.
 H: ...no voi että, nytkö se ei tienny. Että ihan, kerro sitä mitä sää ite haluat kertoa, ja jos et halua jostakin puhua tai tuntuu, et et on niinko hankala sanoa, niin senkin voi mulle sanoa...
 Kaisa: Joo.
 H: ...että. Joo, ei mittään. Tämä on ihan rento tilanne. [...]

Haastattelija pyrki tilanteessa helpottamaan lapsen mahdollista hämmennystä ja epävarmuutta korostamalla sitä, että tunteiden näyttäminen on sallittua ja hyväksyttävää. Lisäksi haastattelija painotti, ettei kysytyihin kysymyksiin ikinä ole yhtä oikeaa vastausta haluten kenties näin korostaa myös haastattelutilanteen rentoutta. Myöhemmässä vaiheessa haastattelija varmisti vielä kahteen otteeseen, ettei haastattelun jatkaminen tuntunut Kaisasta liian pahalta antaen tytölle samalla mahdollisuuden keskeyttää haastattelu:

H: Mmm. Joo, ja näitä voit sitte, jos sulle tulee matkan varrella ni voit niinkö...

Kaisa: Joo.

H: ...lissäillä. Ja siellä sä oot laittanuki, on niinkö ikävien puolella on ero ja sitte mukavia on se takas yhteen. Tuota, haluakko jotaki kertoa, vähä selittää? Vai, tuntuuko susta pahalta?

Kaisa: No ee.. ei tunnu niinku pahalta...

H: Joo.

[...]

H: Onko sulla muuten... mää huomaan, [...] että sulla on vähän surullinen olo, ni [...] tullee sulla niinko... mää nyt kysäsen, [...], että jos sulla tulee, sää voit ihan heti lopettaa...

Kaisa: Joo.

H: ...jos on semmonen olo, että nyt mä en enää halua vastata...

Kaisa: Joo.

H: ...mihinkä. Sää saat sanoa sen, ja minä en siitä yhtään loukkaannu. Ja sitte, jos sulla on jostaki paha mieli, ni sää voit senki mulle sanoa.

Kaisa: Joo.

H: Tai, että en missään nimessä halua, että tämä haastattelu tuo sulle semmosia tunteita, tai tulee tosi ikävä olo.

Kaisa: Joo, ei tuo... Siisku mulla vaan on joku mää... aina itken. Siis, vaikka mää en ois surullinen niin mää itken.

H: Nii justiisa. No se on varmaan semmonen, että se tuo siinä tilanteessa semmosen helpotuksen tunteen sitte.

Kaisa: Nii.

H: Joo. Mää siitä vaan huolehin, että jos susta yhtään tuntuu, nii sano vaan, että nyt loppu.

[Kaisa naurahtaa.]

Kaisa: Joo.

Vaikka Kaisan tunteet heräsivät kesken haastattelun, pystyttiin haastattelu silti toteuttamaan kokonaisuudessaan. Haastateltavalla on kuitenkin aina mahdollisuus keskeyttää haastattelu niin halutessaan, ja tässä haastattelussa haastattelija varmistti sen kahteen otteeseen. Kaisalle vanhempien ero voi olla arka aihe, ja tämän takia tunteet voivat nousta herkästi pintaan haastattelijan esittäessä kysymyksiä Kaisan perheestä ja perhesuhteista. Toisaalta tilanne voi myös olla jännittävä ja uusi, ja joskus aran ihmisen kohdalla pelkkä jännitys voi johtaa tunteiden kumpuamiseen.

Yksi tärkeä eettinen sääntö tutkimuksen tekemiseen ihmisten ollessa tutkimuskohteina on tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus sekä tutkittavien identiteetin salassapito (Corsaro 2005, 27). Jokainen tutkimukseen osallistuvalla yksilöllä tulee aina antaa anonymiteettisuoja ja tuloksia raportoitaessa kuhunkin koehenkilöön tulee viitata pseudonyymein eli salanimin (Cousins & Milner 2007). Tässäkin tutkimuksessa lapsiin ja nuoriin viitataan sitaattien ja tulosten yhteydessä pseudonyymein anonymiteetin säilyttämiseksi. Kun tutkimusta tehdään lasten kanssa, on tämä seikka otettava tarkasti huomioon, ja tutkijan on aina esimerkiksi ennen lapsen haastattelua saatava kirjallinen

lupa haastatteluun lapsen vanhemmilta tai huoltajalta (Corsaro 2005, 57). Lapsen tulee myös vakuuttua siitä, että hänen antamansa vastaukset ovat luottamuksellisia (Cousins & Milner 2007).

Tähän tutkimukseen kuuluvien tutkimusaineistojen käsittelyn ja säilytyksen kanssa noudatettiin ehdotonta varovaisuutta ja luottamuksellisuutta. Tämä näkyi esimerkiksi siten, ettei haastatteluja tai niiden osia lähetetty sähköpostin välityksellä, vaan tiedot toimitettiin muille tutkimusryhmän jäsenille aina henkilökohtaisesti. Lisäksi aineistoja säilytettiin lukituissa tiloissa ulkopuolisten ulottumattomista. Tällaisella toiminnalla minimoitiin se mahdollisuus, että aineisto olisi joutunut tutkimusryhmään kuulumattomien käsiin. Lisäksi EMSE-hanke on saanut Jyväskylän yliopiston eettisen lautakunnan hyväksynnän. Tätä tutkimusta tehdessä ja aineistoa käsitellessä on siis noudatettu tutkimuksen tekemisen eettisten sääntöjen ohjeita ammattimaisesti ja niihin vakavasti suhtautuen. Tuomin ja Sarajärven (2009, 127) ohjeesta oppia ottaneena, omaa tutkimustanikin on ohjannut eettinen sitoutuneisuus.

6 PERHESUHTEET LASTEN KERTOMANA

Tulososio jakautuu kolmeen eri lukuun tutkimuskysymysteni mukaisesti, joista ensimmäinen liittyi lasten perheisiin ja perhesuhteisiin. Tässä luvussa tarkastelenkin, ketä lasten eron jälkeisiin perheisiin kuuluu ja miten lapset kuvaavat perhesuhteitaan. Tämän jälkeen keskityn lasten kertomuksiin heidän nykyperheisiinsä liittyvistä myönteisistä asioista, eli siihen, mikä heidät tekee perheissään onnelliseksi.

6.1 Lasten yksilölliset tulkinnat perhesuhteistaan

Vanhempiensa eron kokeneiden lasten perhetulkinnat näyttäytyvät tutkimukseni aineistossa moninaisina ja yksilöllisesti rakennettuina ihmissuhteiden kokonaisuuksina. Taulukkoon 2 olen koonnut verkostokartoista yhteenvetona tietoa lasten perheistä, eli siitä kenet lapset lukevat perheisiinsä kuuluviksi jäseniksi (x) ja kenet lapset vastaavasti jättävät perheidensä ulkopuolelle (o). Tutkittavien lasten perheet koostuvat niin biologisista vanhemmista ja sisaruksista kuin myös joidenkin lasten kohdalla vanhempien kumppaneista sekä puoli- ja uussisaruksista. Verkostokarttojen perheosioihin on merkitty myös isovanhempia, täti ja perheen koira. Seuraavan sivun taulukko kuvaa lasten monia eri tapoja käsitteellistää omat eron jälkeiset perheensä, ja yhteenveto lasten perhesuhteiden sijoittumisesta verkostokartan eri läheisyystasoille löytyy taulukosta 3 (liite 2).

TAULUKKO 2. Yhteenveto lasten perhesuhteista

	Emma	Siiri	Aino	Laura	Valtteri	Leevi	Kaisa	Riina	Veera	Moona
Äiti	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Isä	x		x	x	x	x	x	x	x	x
Äitipuoli/ isän kumppani	o	s	o		o	o	x	x	o	
Äidin kumppani			o				o			
Biologinen sisko	x^2				o^1	x^1	x^1	x^1	x^1	x^3
Biologinen veli		x^2		x^1	o^1	x^1			x^1	x^1
Sisaruspuoli			$x^{2/\text{Ä}}$							
Uussisarus			$x^{2/I}$				$x^{3/I}$	$x^{3/I}$	$o^{4/I}$	
Isoäiti	s	s		s	x	s	x	s	s	s
Isoisä		s		s	x	s	x	s	s	
Täti		s	x	s						
Lemmikki	x	o	o	o					o	o

x = sijoitettu lapsen verkostokartan oma perhe -osioon

o = ei ole sijoitettu lapsen verkostokarttaan, mutta tulee ilmi lapsen (tai tämän sisaruksen) puheesta

x^2/o^2 = lapsella on kaksi veljeä, siskoa, sisaruspuolta tai uussisarusta

$x^{2/\text{Ä}}$ = lapsella on kaksi sisaruspuolta/uussisarta äidin puolelta

$x^{2/I}$ = lapsella on kaksi sisaruspuolta/uussisarta isän puolelta

s = sijoitettu lapsen verkostokartan sukulaiset-osiosta

Siirin isä puuttuu lapsen verkostokartasta, koska tytön isä on kuollut². Muutoin biologiset vanhemmat löytyvät jokaisen lapsen verkostokartan perheosiosta (taulukko 2). Seitsemän lapsista puhuu äitipuolestaan tai isänsä uudesta kumppanista, mutta vain kaksi

² Siirin vanhemmat ovat kuitenkin eronneet ennen isän kuolemaa, joten tästä syystä häntä voidaan pitää myös eroperheen lapsena.

heistä (Kaisa ja Riina) on merkinnyt tämän verkostokarttansa ”oma perhe” -osioon. Siiri taas on merkinnyt äitipuolensa perheosion sijaan sukulaisten joukkoon kuuluvaksi. Yksikään lapsista ei puhu isäpuolista, mutta Aino ja Kaisa puhuvat molemmat äitiensä miehistä, Kaisa nykyisessä ja Aino menneessä muodossa.

Yhdeksällä tutkimukseen osallistuneella lapsella on biologisia sisaruksia, mutta lapsista vain Valtteri on jättänyt sisaruksensa pois verkostokartastaan.³ Biologisia siskoja lapsilla on yhteensä kymmenen ja veljiä seitsemän. Ainoastaan Ainolla ei ole lainkaan biologisia sisaruksia. Hän on kuitenkin myös ainoa lapsi, jolla on kaksi sisaruspuolta, molemmat äidin puolelta. Uussisaruksia on neljällä lapsella, joista kolme merkitsi heidät myös verkostokarttaansa; kaikki uussisaret ovat lasten isien puolelta. Ainolla, Kaisalla ja Riinalla on kullakin kolme uussisarusta, ja siskoksina Kaisalla ja Riinalla uussisarukset ovat yhteisiä. Veeralla uussisaruksia on isän puolelta neljä, mutta Veera ei kuitenkaan ole merkinnyt heitä lainkaan verkostokarttaansa.

Valtteri sekä Kaisa ovat merkinneet myös isovanhempiaan verkostokarttojensa perheosioon. Valtteri lukee äitinsä vanhemmat kuuluvaksi omaan perheeseensä, ja Kaisa mieltää molempien biologisten vanhempiensa vanhemmat omaan perheeseensä kuuluvaksi. Lemmikkejä on yhteensä viidellä lapsella, joista vain Emma on lisännyt koiransa osaksi omaa perhettään.

6.2 Biologiset vanhemmat läsnä lasten verkostokartoissa

Kuten jo mainitsin, kaikilla tutkimukseeni osallistuneilla lapsilla, yhtä lukuun ottamatta, molemmat vanhemmat löytyvät lasten verkostokartoista (taulukko 2). Ainoana poikkeuksena lasten joukosta erottuu Siiri, joka kertoo isänsä kuolleen onnettomuudessa vuotta aikaisemmin. Lapsilta ei suoranaisesti kysytty kysymyksiä vanhempien huoltajuudesta, mutta monesti lapset kertoivat vanhempien eron jälkeen sovituista asumis- tai tapaamisjärjestelyistä. Kuusi lasta (Siiri, Aino, Valtteri, Leevi, Veera ja Moona) kertoo

³ Valtteri ei lisännyt kahta biologista sisarustaan verkostokarttaansa. On vaikea sanoa, onko biologisten sisarusten jättäminen perheen ulkopuolelle ja kokonaan pois omasta verkostokartasta ollut Valtterin osalta tarkoituksellista. Valtterin kertoman mukaan mikään ei kuitenkaan viittaa sisarusten huonoihin väleihin. Vaihtoehtoisesti voitaisiin pohtia, onko esimerkiksi haastattelutilanteen jännittävyys voinut viedä pojan huomiota niin, ettei hän ole edes huomannut sisarustensa puuttuvan verkostokartastaan. Lisäksi Valtteri oli eloisa lapsi, ja loppua kohden pojan keskittymiskyky tuntui herpaantuvan.

asuvansa pääasiassa äitinsä luona, ja nämä lapset, Siiriä lukuun ottamatta, tapaavat muualla asuvaa isäänsä vaihtelevasti, osa joka viikonloppu ja myös viikolla, toiset joka toinen viikonloppu tai pelkästään loma-aikoina. Laura sekä siskokset Kaisa ja Riina kertovat asuvansa vuoroviikoin vanhempiansa luona. Emma on tähän tutkimukseen osallistuneista lapsista ainoa, joka asuu ensisijaisesti isänsä luona, mutta tapaa äitiään ja äitinsä luona asuvaa siskoaan joka toinen viikonloppu.

6.2.1 Tärkeät äidit – yhdessä puuhastelua, luottamusta, välittämistä ja riitoja

Kahdeksan lasta on merkinnyt biologisen äitinsä verkostokartan läheisimmälle tasolle. Emma ja Aino taas ovat muista poiketen merkinneet äitinsä tasolle kaksi, mutta vaikka Emman ja Ainon äidit löytyvät vasta verkostokarttojen toiselta kehältä, ovat tyttöjen kertomukset äideistään silti muiden kanssa yhteneväisiä ja sävyiltään myönteisiä. Olen koonnut yhteenvedon lasten äitikertomuksiin sisällyneistä ilmauksista taulukkoon 4.

Moni lapsi kertoo viettävänsä paljon aikaa äitinsä kanssa ja tekevänsä äidin kanssa asioita yhdessä:

No me yleensä äitin kanssa, ku meillä on wii, niin saadaan pelata kahdestaan niin pelataan pelejä ja käydään esim kaupungilla yhdessä. Ja sitten tehdään monesti ruokaakin. (Siiri)

No äitin kanssa, siis tietenkin kun me asutaan yhdessä, niin aika paljon [vietän aikaa]. (Aino)

No, me paljo luetaan ja tälle. Ja sitte nii paljo niinku elämistä tykätään ja molemmat käy ratsastamassa. (Veera)

Useimmiten lapset kertovat niin arkiaskareiden kuin myös elektroniikkaan liittyvän puuhailun kuuluvan äidin ja lasten väliseen yhteiseen toimintaan. Esimerkiksi kokkailu, leipominen ja ihan pelkkä oleminen tai pelikonsolilla pelaaminen ja television katselu ovat yleisimmin lasten ja äitien jakamaa toimintaa. Myös erilaiset liikuntaan tai harrastuksiin liittyvä toiminta nousee monen lapsen kertomuksessa esiin, ja niin lenkkeily, uiminen, ratsastaminen kuin lukeminenkin mainitaan äitien kanssa tehtävänä yhteisenä toimintaa. Muutama lapsi kertoo myös usein matkailevansa äitinsä kanssa.

Äidit ovat monen lapsen kertomuksissa usein niitä perheenjäseniä, joille lapset saattavat jutella heille tärkeistä asioista. Lapset kertovat äitien myös usein lohduttavan

TAULUKKO 4. Yhteenveto lasten äiteihinsä liittyvistä ilmaisuista

Yläkategoria (suluissa ilmausten määrä)	Alakategoria (suluissa ilmausten määrä)
Yhdessä tekeminen ja yhdessä vietetty aika (23)	Arkitoimet (7) <ul style="list-style-type: none"> – arkipuuhastelu (2) – kokkaaminen (2) – leipominen (1) – saunominen (1) – kaupungilla käyminen (1) Elektroniikkaan liittyvä tekeminen (7) <ul style="list-style-type: none"> – elokuvien katselu (2) – television katselu (2) – pelaaminen (3) Liikunta/harrastukset (4) <ul style="list-style-type: none"> – lenkkeily (1) – uiminen (1) – ratsastus (1) – lukeminen (1) Matkustaminen (2) <ul style="list-style-type: none"> – kylpylälomat (2) Yhdessä asuminen (2)
Luottamus (12)	Keskustelukumppanuus (6) Lohduttaminen (6)
Riidat (5)	Kinastelu (2) Riitely (2) Erimielisyydet (1)
Välittämisen konkreettinen osoittaminen (4)	Suukot (2) Halaukset (1) Viestittely (1)

heitä surun hetkellä. Lisäksi luottamus äitiin nousee esiin muutamien lasten kertomuksissa:

No äiti aina monesti [lohduttaa] sitten, jos on jotakin. (Aino)

Ja sitte, äitille mä voin niinku kaikesta puhua ni. Ja äiti aina korostaa sitä, että pittää kaikesta puhua sen kanssa. (Laura)

Monen lapsen puheesta ilmenevät myös läheisimpien ihmissuhteiden vuorovaikutukseen usein kuuluvat riidat ja kinastelu:

Äiti on tossa [siskojen] välissä [verkostokartassa] koska äiti on myös mulle tärkeä, mutta... meillä on pieniä erimielisyyksiä. (Moona)

Äidit kuitenkin lasten mukaan osoittavat, muita perheenjäseniä useammin, konkreettisesti välittävänsä heistä:

No äiti pussailee koko ajan ja sit se halailee ja tällai mutta ei kai se muuta. (Emma)

No, vaikka ku mä oon iskällä ja oon tulossa äitille ni äiti lähettää joskus neljän aikaan viestiä, että enää kaks tuntia, että sää tuut. Tai sillee että huomaa, että se kaipaa ja sitte äiti soittaa joka ilta, ku mä oon iskällä nii et hyvät yöt ja sannoo ja silleen. (Laura)

[Ä]iti antaa aina nuita iltasuukkoja ku mennee nukkumaan. (Valtteri)

Halailu, pussailu ja viestittely äitien tapana osoittaa konkreettista välittämistä nousivat esiin lasten kertomuksista.

6.2.2 Lasten moninaiset isäsuhteet: yhteisestä toiminnasta vähäiseen vuorovaikutukseen

Kuusi lasta on merkinnyt isänsä verkostokarttansa tasolle yksi, kaksi on arvellut isänsä kuuluvan tasolle kaksi ja yhdestä verkostokartasta isä löytyy vasta kolmannelta tasolta, aivan ulomman kehän ulkoreunalta. Laura, Valtteri, Leevi, Kaisa, Riina ja Veera ovat merkinneet isänsä verkostokarttansa ensimmäiselle tasolle, läheisimpien perheenjäsenten joukkoon. Näistä viittä ensimmäistä yhdistävät myönteiset kertomukset isien kanssa yhdessä vietetystä ajasta ja yhteisestä toiminnasta. Erilainen elektroniikkaan liittyvä tekeminen, kuten elokuvien katselu tai pelikonsoleilla pelaaminen nousevat ykkösinä esiin isien ja lasten yhteisenä toimintana. Lisäksi sukulaisten luona kyläileminen isän kanssa kuuluu monen lapsen ja isän väliseen toimintaan. Kaisa harrastaa isänsä kanssa myös mopon ja auton korjausta, ja Valtteri taas kertoo kalastuksen olevan pojan ja isän yhteinen harrastus. Valtteri puhuu paljon isästään läpi koko haastattelun, ja hän tuntuu

pitävän kovasti isän kanssa matkustelusta ja yhteisestä toiminnasta sekä vierailusta isän luona.

Muista lapsista poiketen Veera on merkinnyt isänsä toisia perheenjäseniä kauemmas, vaikka isä löytyikin muiden perheenjäsenten tavoin tasolta yksi:

Kyllä me niinku puhutaan ja toleen, mutta emmää oo sen kaa niin läheinen, ku äitin ku mä oon sen kaa vaan niinku joka toinen viikonloppu. [...] No, mullon niinku esim. mun isään niinku sillee aika huonot välit, jos miettii että. Se ei niinku tiä hirveesti ja sillee. Mä pistin sen kyl tänne, vähän tälle ulommas tolee. [...] se jotenki tuntuu siltä, et se ei aina ees sillee... välitä, mitä mä aattelen. [...] [I]sällä niinku, ei sillä aina, mutta niinku on sillä välillä tullu semmosia, että se ei oikein sitä sen juomista osaa sillee... Että se on ollu niin ni kännissä sillee joskus, että mäki oon ollu siinä ja... [...] Ja niinku pelottaa, ku se on semmone. [huokaus] Nii. [...] Joskus puol vuotta sitte [isä on] kuitenkin ollu niin ni vähän, niin ni aika pahasti humalassa. Ni se oli sitte tapellu sen yhen lapsen kaa ja kai niinku jotenki lyöny sitä tai jotai. (Veera)

Veeran puheesta huokuu isän poissaolo ja olematon mielenkiinto tyttärtään kohtaan. Veera kertoo myös pelkäävänsä isäänsä tämän käyttäessä alkoholia, mutta sanoo kuitenkin, ettei isä ole koskaan käyttäytynyt häntä kohtaan väkivaltaisesti. Kaikesta huolimatta isän väkivaltaisuus kuitenkin pelottaa Veeraa. Vaikka isä on merkitty tytön verkostokarttaan muiden biologisten perheenjäsenten joukkoon, on tämä kuitenkin sijoitettu muusta biologisesta perheestä poiketen lähemmäs tason yksi ja kaksi rajaa. Tällä Veera haluaa kenties viestiä, että vaikka heitä yhdistääkin biologinen side, ei isä silti ole hänelle yhtä tärkeä kuin äiti tai sisarukset, jotka ovat verkostokartassa lähempänä Veeraa.

Lapsista kaksi, Emma ja Aino, ovat merkinneet isänsä verkostokartan tasolle kaksi. Tyttöjen kertomuksia yhdistää isän ja lapsen välisen vuorovaikutuksen ja yhteisen tekemisen vähäisyys:

Ei mitään [tehdä isän kanssa]. Mää oon omassa huoneessa koneella ja se kattoo telkkaria. Alan mää sillon kavereita ku mä oon isällä mutta ei me yhdessä kovin tehä mittään. (Emma)

No harvemmin me mennään, mutta joskus mennään [isän kanssa] keilaamaan ja joskus käydään syömässä ja sitten niinku muuten, mää yleensä nököttän [...] siellä omassa huoneessa ja oon koneella. (Aino)

Vaikka Emma kertoo isänsä olevan myös ”huolehtivainen ja kiva”, ei isä Emman sanojen mukaan ”kovin tee mitään” osoittaakseen tykkäävänsä hänestä. Emman ja isän arjen vuorovaikutuskin on tytön kertoman mukaan hyvin vähäistä, vaikka tyttö asuu pääasiassa isänsä luona. Emman isällä ei lapsen kertoman mukaan ole uutta naisystävää tai

vaimoa, mutta Ainon isä taas asuu uuden tyttöystävänsä kanssa. Täyttäessään verkostokarttaansa Aino kommentoi isänsä paikkaa kartalla näin:

Mä laitan mun isäni tähän, sekin on kuitenkin sen verran. (Aino)

Aino ei enempää selittele kommenttiaan tai perustele isänsä paikkaa verkostokartassa, mutta isä tuntuisi hänen mielestään olevan kuitenkin ”*sen verran*” perheenjäsen, että tämän voi lukea perheeseen kuuluvaksi. Aino kertoo tapaavansa isäänsä joka toinen viikonloppu, joten isän säännöllisellä tapaamisella voi Ainon kohdalla olla jonkinlainen merkitys tytön tulkintaan pitää isä verkostokartallaan ja perheeseensä kuuluvana siitäkin huolimatta, ettei isällä ja tyttäreillä ole aktiivista vuorovaikutusta heidän yhdessä ollessaan.

Ja sit isä mutta. No joo, kuuluu seki perheeseen. [...] [I]sän mä pistin tonne, koska se ei... niinku, oo tavallaan mun perheessä. [...] Joko jouluna, kesälomalla tai sitte syyslomalla [ollaan tekemisissä isän kanssa]. Mutta, ei se sillee niinku muute. [...] Iskän kanssa, jos me tehään jotain ni mä istun autossa ja isä puhuu puhelimeen, tekstaillee, ajaa tai sitte on tietokoneella. Ja mä niinku istun ja oon tekemättä mitää. Se on vähän semmosta sillei, ni. (Moona)

Moona on sijoittanut biologisen isänsä verkostokarttansa kauimmaisen kehän uloimmalle reunalle, eikä tyttö pidä isäänsä ”*tavallaan*” perheeseensä kuuluvana. Yllä olevasta sitaatista Moonan voi huomata hieman epäröivän isänsä sijoittamista verkostokarttaansa tai tämän lukemista omaan perheeseensä kuuluvaksi. Moonan ja isän etäiseen suhteeseen voivat osaltaan vaikuttaa harvat tapaamiskerrat, kun Moona kertoo tapaavansa isäänsä käytännössä vain lomien aikana.

Taulukkoon 5 olen koonnut lasten myönteisiä ja kielteisiä ilmauksia suhteistaan biologisiin isiinsä. Olen jaotellut lasten kommentit kolmelle taulukon riville sen mukaan, mille läheisyystasolle he ovat isänsä sijoittaneet. Tasolta yksi löytyvät isänsä heille läheisimmäksi perheenjäseneksi lukevien lasten ilmaukset ja tasolta kolme taas löytyy isänsä etäiseksi luokitelleen lapsen isäänsä liittyvät ilmaukset. Taulukosta voi selvästi havaita, kuinka isänsä itselleen läheiseksi lukevien lasten kertomukset isistään ovat myönteisempiä verrattuna isänsä etäisemmäksi kokevien lasten kertomuksiin.

TAULUKKO 5. Lasten myönteiset ja kielteiset ilmaukset suhteestaan biologiseen isäänsä

LÄHEISYYS-TASO	MYÖNTEISET ILMAUKSET	KIELTEISET ILMAUKSET
TASO 1	<p>Yhteinen tekeminen</p> <p>Elokuvat (Laura, Riina) Television katselu (Laura) Tietokone/pelikonsoli (Laura, Kaisa) Vierailu sukulaisissa (Laura, Riina) Lenkkeily (Laura) Kalastaminen (Valtteri) Matkustelu (Valtteri, Leevi) Potkupalloilu (Leevi) Auton ja mopon korjaus (Kaisa)</p> <p>Välittämisen osoittaminen</p> <p>Lohduttaa (Kaisa) Juttelee (Kaisa) Viestittelee (Laura) Kutittaa (Valtteri)</p>	<p>Vähäinen/kielteinen vuorovaikutus</p> <p>Tapaa harvoin isäänsä (Veera) Tunne, ettei isä välitä (Veera) Ahdistava mennä isän luo (Veera)</p>
TASO 2	<p>Yhteinen tekeminen</p> <p>Keilaaminen (Aino) Ulkona syöminen (Aino)</p> <p>Välittämisen osoittaminen</p> <p>Huolehtivainen (Emma) Juttelee (Emma)</p>	<p>Vähäinen/kielteinen vuorovaikutus</p> <p>Vähäinen kanssakäynti (Emma, Aino) Isä ei osoita tykkäämistä (Emma) Kinastelu (Emma)</p>
TASO 3	–	<p>Vähäinen/kielteinen vuorovaikutus</p> <p>Tapaa harvoin isäänsä (Moona) Vähäinen kanssakäynti (Moona)</p>

6.3 Kuuluvatko vanhempien uudet kumppanit lapsen perheeseen?

Kahdeksan tutkimukseeni osallistunutta lasta puhuvat isänsä uudesta seurustelukumppanista tai puoliosasta. Kuitenkin vain kolme lasta on lisännyt äitipuolensa verkostokarttaansa. Kaksi näistä on sijoittanut isän kumppanin perheosioon ja yksi sukulaisten puolelle. Yksikään lapsi ei vastaavasti puhu haastattelun aikana isäpuolesta, ja jos äidillä on tai on ollut miesystävä, viitataan tähän hyvin lyhyesti tai vastaavasti puhetta sävyttää kielteisyys ja pelko.

6.3.1 ”Sitten varmaan se isän uus naisystävä [kuuluu perheeseen]”

Isän uudesta kumppanista lapset käyttävät nimityksiä äitipuoli, isän (uusi) naisystävä, isän tyttöystävä ja isän uusi vaimo:

Joo ku sillä oli tuo... Ai niin tuolta muuten puuttuu [äitipuolen nimi]. Joo nyten muistin, se oli isän, tai siis mun äitipuoli [...], se on [aasialainen] niin me ollaan yleensä menty aina sen luona käymään sitten [...] myös samalla. (Siiri)

Sitte varmaan se isän uus se naisystävä [kuuluu perheeseen]. Se on niinku äitipuoli silleen mulle. Ja sitte sen kolome lasta ni ne on kans sitte lähheisempiä. (Kaisa)

Öö [isä] asuu sen tyttöystävän kanssa ja niillä on kaks poikaa siellä. (Aino)

Ja sitte isä, ja sillä on tuota uus vaimo ja sillä on lapsia. (Veera)

Siskokset Kaisa ja Riina ovat merkinneet äitipuolensa verkostokarttansa oma perheosioon. Riinan verkostokartassa äitipuoli on läheisimmällä tasolla, ja Kaisa on merkinnyt äitipuolen tasojen yksi ja kaksi rajalle. Kaisan yllä olevasta kommentista huokuu epäilyksen häivähdys siitä, kuuluuko hänen lisätä äitipuoli perheeseensä kuuluvaksi. Tyttö kuitenkin sijoittaa äitipuolensa uussisariaan lähemmäs itseään. Koska Kaisa kertoo olevansa läheinen uussisartensa kanssa, voi äitipuolenkin näin ollen tulkita olevan läheinen perheenjäsen Kaisalle. Kumpikaan tytöistä ei kuitenkaan puhu siitä, miten äitipuolen asema perheenjäsenenä tarkalleen ottaen määräytyy. Riina kertoo vain, että he saattavat tehdä äitipuolen kanssa toisinaan jotain yhdessä:

H: No, onko sulla tuon äitipuolen kanssa jotaki juttuja? Teettekö te yhdessä?

Riina: No, kyllä me joskus saatetaan jotaki tehdä.

Siiri on merkinnyt äitipuolensa verkostokarttansa sukulaiset-osioon, tasolle yksi. Hän kertoo pitäneensä yhteyttä äitipuoleensa vielä isänsä kuoleman jälkeenkin:

Ei kovin usein [nähdä äitipuolta] mutta aina kun me mennään [äitipuolen asuinpaikkakunnalle], mutta me puhutaan yleensä aina puhelimesta ja muissa. (Siiri)

Siiri on myös sijoittanut isänsä ja äitipuolensa häät mukavana tapahtumana ajanalleen, ja tytön suhde äitipuoleensa on pysynyt läheisenä isän kuolemasta huolimatta.

Aviosukulaisuuden merkityksellisyydestä äitipuolen tai isän uuden kumppanin paikkaan lasten perheissä ei tämän aineiston perusteella saada täyttä varmuutta. Esimerkiksi Veera ei pidä äitipuoltaan perheensä jäsenenä, vaikka tämä onkin avioitunut tytön isän kanssa. Kaisa, Riina ja Siiri kuitenkin sijoittavat isänsä vaimon, eli äitipuolensa verkostokarttaansa. Kaisa ja Riina lukevat tämän perheeseensä ja Siiri sukulaisten joukkoon kuuluvaksi. Kaisan ja Riinan isä on edelleen avioliitossa tyttöjen äitipuolen kanssa, ja myös Siirin isä ehti ennen kuolemaansa avioitua Siirin äitipuolen kanssa. Äitipuolen asema näiden tyttöjen perheverkostossa saattaa määrittyä avioliiton kautta, mutta Veeran perhetulkinnan huomioon ottaen pelkkä aviosukulaisuus ei aina takaa uusvanhemmalle paikkaa lapsen perheessä. Sen sijaan esimerkiksi Riina ja Siiri kertomuksista ilmenevä yhteinen toiminta äitipuolen ja lapsen välillä voi vaikuttaa suhteen läheisyyteen aviosukulaisuutta enemmän.

6.3.2 Kielteissävytteistä puhetta ”äitien miehistä”

Aino ja Kaisa ovat ainoat tutkimuksen lapset, jotka puhuvat äitien uusista miesystävistä tai tarkemmin sanottuna ”äitien miehistä”. Kaisan kohdalla viittaus tapahtuu hyvin lyhyesti:

H: Eli alotetaan tosiaan siitä perheestä. Ketä siihen kuuluu?

Kaisa: Noo, isä ja sitte äiti ja sitte mies on jo ja...

Kaisa ei puhu tämän enempää äitinsä ”miehestä”, eikä myöskään merkitse tätä verkostokarttaansa. Äidin miesystävään tai mieheen Kaisa ei palaa enää haastattelun aikana, enkä tiedä, voiko edes varmuudella olettaa, että Kaisa puhuu yllä *äitinsä* miehestä. Aino sen sijaan puhuu äitinsä entisistä kumppaneista, joista työllä on ikäviä kokemuksia:

Äiti tutustu sen työpaikalla yhteen [Jarkkoon], ja sitten me sen kans jonkun aikaa asuttiin mutta se niin paljon huusi ja oli vähän semmoinen, ei väkivaltainen mut se huusi tosi paljon ja... (Aino)

Aino on lisännyt Jarkon myös aikajanalleen ikävien elämäkokemusten joukkoon, mikä johtunee miehen aggressiivisesta käyttäytymisestä. Myöhemmin haastattelun aikana Ainon puhuessa omista peloistaan perhe-elämäänsä liittyen äidin entiset kumppanit ja pelko äidin mahdollisesta uudesta miesystävästä ilmenee selvästi tytön puheesta:

H: No onko sulla mitään sellasia asioita joita sä pelkää sun perhe-elämässä?

Aino: Hmm. Ehkä se jos äiti ottaa uuden miehen kotiin.

H: Okei. Minkä takia sää pelkää sitä?

Aino: Oikeastaan mä en tiää... Se on vaan niinku... Ehkä se johtuu siitä [Jarkosta].

H: Hmm. Et sulla on huonoja kokemuksia?

Aino: Niin. Ja sitten on ollu vähän yks [Samuli] ja sitten on ollu, silloin kun mää olin ihan pieni, niin on ollu muutama ja vähän kaikkea.

H: Joo, onks sulla kenestäkään niistä niinkun kivoja muistoja?

Aino: No se [Samuli] oli ihan mukava, mut sit ku se alko määräilee liikaa niin äiti heitti sen ulos. Ja sitten se joku, olikohan se [Mikko], niin se oli ihan mukava.

H: Mutta kuitenkin et toivo sitten enää että tulisi uutta miestä?

Aino: En.

Ainolla on äitinsä puolelta myös kaksi sisarpuolta ja tyttö kertoo näiden isän, eli äitinsä entisen puolison, alkoholin käytöstä, tai ennemminkin alkoholin liiallisesta käytöstä. Haastattelijan kysyessä Ainolta, huolestuttaako häntä sisarpuolten isän alkoholin käyttö, tyttö toteaa, ettei asia huolestuta häntä, koska ei tunne miestä kunnolla eikä ole juurikaan tekemisissä tämän kanssa. Lisäksi Aino luottaa äitinsä kykyihin tukea sisaruspuoliaan näiden tarvitessa apua, eikä Aino siksi tunne henkilökohtaista tarvetta kantaa näistä huolta. Kuten aikaisemmin äideistä puhuttaessa, myös tässä kohtaa luottamus äidin taitoon olla tukena ja turvana nousee Ainon haastattelussa esiin.

6.4 Suhteet sisaruksiin – arjen jakamista ja yhteistä elämänhistoriaa

Taulukon 2 mukaan jokaisella tähän tutkimukseen osallistuneella lapsella on jonkinlaisia sisarussuhteita, ovatpa ne sitten biologisia, puoli- tai uussisarussuhteita. Lapset voidaan jaotella kolmeen eri ryhmään sen mukaan, millaisia sisarussuhteita heillä on: (1) lapset, joilla on pelkästään biologisia sisaruksia, (2) lapset, joilla on biologisia ja uussisaruksia sekä (3) yksi lapsi, jolla on sekä puoli- että uussisaruksia. Niin biologisia kuin uus-

sisaruksiakin löytyy lasten verkostokartoista kaikilta tasoilta sekä verkostokartan ”ulko-puolelta”. Sisaruspuolia löytyy vain yhden lapsen verkostokartalta, ensimmäiseltä ja toiselta läheisyystasolta.

Biologisista sisaruksista lapset puhuvat sekä näiden etunimillä että siskoina ja veljinä. Puolisisaruksia, tai puolisisaria on vain Ainolla. Aino on merkinnyt sisko-puolensa verkostokarttaansa siskoina. Uussisaruksiin lapset taas viittaavat usein sisko-tai velipuolina. Uussisaruksista saatetaan myös puhua esimerkiksi ”isän uuden vaimon lapsina” (Veera) tai kuten Valteri sanoi: ”Se naisystävä [...] omistaa semmosen pojan ja sitte kaks koiraa nii...”.

Koska lapset ovat saattaneet kirjata sisaruksensa verkostokarttoihinsa nimeltä tai käyttää uussisaruksistaankin nimityksiä sisko- tai velipuoli, täytyi litteroidut tekstit lukea tarkasti löytääkseen sisaruksille nimitykset, jotka kuvaavat lasten ”todellista” suhdetta biologisiin, puoli- ja uussisaruksiinsa. Vaikka sisarukset erotellaan biologisiin, puoli- ja uussisaruksiin, eivät nämä ”nimitykset” kerro mitään siitä, kuinka läheisiä sisarukset tämän tutkimuksen lapsille ovat. Nimitykset kertovat vain, onko lapsella biologista sidettä sisaruksiinsa vai ei.

6.4.1 Biologiset sisarukset – yhdessä puuhastelua ja kinastelua

Biologisia sisaruksia on yhdeksällä tutkimukseeni osallistuneella lapsella, joista kuudella on pelkästään biologisia sisaruksia. Kaikki yhdeksän lasta, joilla on biologisia sisaruksia, Valteria lukuun ottamatta, ovat merkinneet sisaruksensa verkostokarttoihinsa (taulukko 2). Lapsista seitsemän on sijoittanut sisaruksiaan verkostokarttansa läheisimmälle tasolle, ja läheisimpien sisarusten joukosta löytyy niin pienempiä kuin myös vanhempia siskoja ja veljiä. Näiden seitsemän lapsen verkostokarttojen ensimmäiseltä tasolta löytyy yhteensä yksitoista biologista sisarusta, joista kuusi asuu yhdessä lasten kanssa, yksi asuu etävanhemman luona ja viisi on kyllin itsenäisiä asumaan omillaan. Asumisjärjestelyt eivät siis näyttäisi tähän tutkimukseen osallistuneiden lasten kohdalla vaikuttavan siihen, kuinka läheiseksi lapset sisaruksensa kokevat. Sen sijaan lapset kertovat tapaavansa muualla asuvia sisaruksiaan usein tai pitävänsä heihin yhteyttä puhelimitse tai internetin välityksellä:

No näen [isosiskoa] joka viikonloppu ja [toista isosiskoa] niinku suurin piirtein joka viikko kerran ainakin. (Emma)

[Isoveli] [e]i [asu kotona], mutta se käy tosi usein kotona. Ja sitten mä yleensä puhun puhelimesta ja facebookissa ja muissa tämmösissä välillä. (Siiri)

Ja [isosiskon] luona [käydään] sitte vaikka joka päivä. Koska se asuu täällä [samalla paikkakunnalla], nini, sillei sitte. (Moona)

Siiri kertoo myös läheisestä suhteestaan kotoa pois muuttaneeseen isoveljeensä:

Kato kun se, sillä on monta bassoa, se niinku opiskelee bassonsoittajaksi tai jotain, en tiää tarkalleen, niin niin se yleensä opettaa mua sillä bassolla soittaa ja sitten se tekee kaikkia tämmösiä, kun esimerkiksi kun mä oon menny nukkumaan, mä muistan senki jälkeen ku se oli piilottanu karkkia ja tämmöstä niinku eri paikkoihin meille kummallekin. [...] [J]a monesti muuten vaan niinku kerrotaan toisillemme jotain ja sitten yleensä aina juostaan karkkuun niinku [isoveljeä] ku se alkaa muuten kutittaa meitä. (Siiri)

Siiri on tämän tutkimuksen lapsista ainoa, joka kertoo myös keskustelewansa sisarusensa kanssa. Sisarusten välillä vaikuttaa tytön kertoman mukaan olevan lämmin ja luottamuksellinen suhde, jossa on kuitenkin mukana ripaus sisarusenkeä ja leikki-mielisyyttä. Myös Moonalla on siskoja, jotka kaikki asuvat jo itsenäisesti ja tyttö perustelee kiehtovasti kolmen sisarensa paikkaa verkostokartassaan. Ensimmäisten isosiskojen kohdalla hän kiinnittää läheisyysjaottelun perustan yhteiseen lapsuuteen:

[Isosisko 1] ja [isosisko 2] on mulle kaikista tärkeimpiä, koska ne on ollu mun kanssa sit piene-nä. (Moona)

Läheinen suhde Moonan kolmanteen isosiskoon määräytyy tytön puheessa kuitenkin hieman eri tavalla verrattuna kahteen muuhun siskoon:

Jaaa [isosisko 3] on... jotkut sanoo, et me ollaan liian samanlaisia [...] ja me riidellään aika paljon, mut kuitenkin me, seoon, se on mulle tärkeä. (Moona)

Yhdessä eletty lapsuus ja yhteinen perhehistoria lähentävät Moonaa ja tämän kahta ensin mainittua isosiskoaan, jotka Moona on sijoittanut lähimmäs itseään verkostokartassaan. Suhdetta kolmanteen sisareen, joka on merkitty hieman lähemmäs tason kaksi rajaa, sävyttävät Moonan mukaan sisarusten välillä syntyvät riidat. Tästäkin huolimatta kaikki isosiskot on merkitty verkostokartan tasolle yksi, ja Moona kertoo siskojen olevan hänelle tärkeitä.

Lapset, jotka ovat lukeneet sisaruksensa itselleen läheisemmiksi perheenjäsenikseen, kertovat paljon yhdessä vietetystä ajasta ja yhteisestä toiminnasta sisarustensa kanssa. Suosituimmaksi tekemiseksi sisarusten kanssa nousee lasten puheessa erilaisten pelien pelaaminen sekä elokuvien katselu. Heti seuraavaksi yleisin maininta sisarusten yhteydessä on sisarussuhteisiin kuuluvat riidat ja kinastelu, joita myös tämän tutkimuksen lapset kertovat käyvänsä sisarustensa kanssa – niin pienempien kuin vanhempien ja sekä siskojen että veljien kanssa. Muita sisarusten kanssa yhdessä tehtäviä aktiviteetteja ovat esimerkiksi koiran lenkkeilyttäminen, ostoksilla käynti ja kalastaminen.

[I]llalla kun mää meen kotiin niin [pikkuveli] ja minä niinku, no pelataan myös sillä wiillä ja sitten tehään kaikkia tämmösiä, joitain eri juttuja. (Siiri)

No koulussa ollaa sillee ja ollaa me silleen tosi lähheisiä, mutta ei me nyt sillee erityisemmin mitään hommailla kahestaan, että [...] Just ollaan, jotaki leffaa katotaan ja sillee. (Kaisa)

[J]os mä meen [isosiskojen luo] ni, ehkä vietämme aikaa katsomassa, katsomalla videoita, pelaamalla jotain, tai tai sitte tekemällä jotain ulkona. [...] [J]os niinku ne tulee meille nisit me pelataan Wiitä tai jotain muuta pelejä, shakkia. (Moona)

Vaikka lasten kertomukset sisaruksistaan ja suhteistaan omiin sisaruksiinsa rakentuvat pitkälti yhteisen olemisen ja tekemisen sekä riitojen kautta, Siirin puheesta kuvastuu huolenpito ja hoiva pienempää veljeänsä kohtaan, joka vieläkin suree sisarusten vuosi sitten kuollutta isää:

H: No minkälaiset asiat sua perheessä huolettaa?

Siiri: Mmm, no varmaan huolettaa se kun [pikkuveli] aina itkee tälleen iltasin iskän perään ja sitten se aina tälleen että ”eihän äiti kuole?” että kun mentäs sitten [tädin] luokse asumaan, se aina välillä itkee iltasin sitä.

H: Niin sillä on sitten ikävä ja tullu pelko siitä että äitin menettämisestä. Miltä susta itsestäsi tuntuu se?

Siiri: No en määkään haluais tälleen menettää äitiä, ku ei haluais kuitenkaan asua sen tädinkään luona.

Siiri on huolissaan pikkuveljestään ja ehkä senkin takia on itse isosiskona urhea puhuessaan isänsä kuolemasta ja pelosta, joka liittyy äidin menettämiseen. Vanhemman kuolema, joka Siirin tapauksessa on suhteellisen tuore tapahtuma, on monesti vaikea paikka koko perheelle. Tyttö kuitenkin puhuu rauhallisesti tapauksesta ja pystyy urheasti kertomaan siitä haastattelijalle. Myöhemminkin Siirin puheesta kuvastuu hänen roolinsa vanhempana sisaruksena, kun hän kertoo pitävänsä huolta pikkuveljestään heidän

kulkiessaan yhdessä kavereidensa luo. Siiri kuitenkin kertoo myös, kuinka pikkuveli ”aina tappelee tai silleen kun se tykkää painia” ja kuinka sisarusten välille syntyy myös usein sisarussuhteeseen kuuluvaa kärhämää.

Kaksi lasta on merkinnyt biologiset sisaruksensa verkostokartan tasolle kaksi. Leevi on haastattelun suhteen hyvin harvasanainen, mutta kertoo kuitenkin potkulauteilevansa niin isoveljensä kuin pikkusiskonsakin kanssa. Sekä veli että sisko löytyvät Leevin verkostokartan läheisyystasolta kaksi. Toinen sisaruksensa tasolle kaksi merkinnyt lapsi on Laura. Vaikka Lauran asuu vuoroviikoin vanhempiansa luona, näkee hän veljeänsä harvemmin kuin vanhempiaan:

H: Mmm. Joo. Mmm. Tuota, se mulla jäi kysymättä, ku sää kerroitki tuosta, ku sulla on veli nii, onko sulla veliki aina sitten sen pari viikkoa isän kanssa ja pari viikkoa äitin kanssa.

Laura: No, se oli ennen, mutta nyt ihan vasta se vaihtu, et se on neljä viikkoa.

H: Mmm.

Laura: Että ne mennee silleen ristiin, että mää oon joskus kaks viikkoa sen kanssa samassa ja joskus viikon. [...] Että nii ja nyt se lähtee [matkalle] ni ne mennee vähän sekasi, että mä en oo... oisko se ollu neljään tai viiteen viikkoon nyt en nää sitä.

Laura ei tarkemmin kerro, miksi asumisjärjestelyt ovat muuttuneet, mutta niiden seurauksena hän näkee veljeänsä epäsäännöllisemmin kuin ennen. Muutokset normaaliin arkeen voivat kasvattaa tapaamisväliä jopa useammalla viikolla, mikä voi selittää veljen sijoittumisen Lauran verkostokartan tasolle kaksi. Tyttö kuitenkin kertoo, että toisinaan hän soittaa ja laulaa yhdessä veljensä kanssa, ja muutoin he näkevät toisiaan aina ollessaan yhtä aikaa saman vanhemman luona.

Moona on ainoa lapsi, joka on merkinnyt biologisen sisaruksensa verkostokarttansa tasolle kolme. Jo se seikka, että Moona on kirjoittanut isoveljensä nimen aivan kolmannen tason uloimman reunan viereen, antaa viitteitä Moonan etäisestä suhteesta isoveljeensä:

Noooo, [isoveljen] mä pistin tonne koska, me ei voida sietää toisiamme. Yhtään. (Moona)

Vaikka Moona ja hänen isoveljensä asuvat yhdessä äitinsä kanssa, eivät he juurikaan tytön kertoman mukaan ole tekemisissä keskenään, koska he eivät tule toimeen toistensa kanssa. Kysyttäessä Moonalta, onko hän huolissaan siitä, että jotain hänelle tärkeää ihmistä satutettaisiin, nostaa hän esiin suhteensa veljeensä:

H: Joo. Entä onko sulla ollu ikinä huolta niinku siitä että sulle tärkeitä ihmistä satutettaisiin? Tai sua satutettaisiin? Onko ollu mitään sellasia väkivaltajuttuja?

Moona: No tietenki ton [isoveljen] kanssa, koska se on uhkaillu, tai uhkaili ennen aika paljon mutta.

H: Niin sua vai?

Moona: Mua, tietenki koska tota no se uhkaili yleensä että että että niinku että miten se vois murhata mut tai sitte puhkaista mun silmän tai mutta ei se sillei niinku, no tietenkin se sillee vähän pelotti, mutta ei se sit niinku mitenkään kamalaa ollu.

H: Aa. Uhkailiko se muita teidän perheessä?

Moona: Eei oikeestaan

H: Nii et se suhun niinku?

Moona: Mää olin niinku, mä oon vieläki varmaan sen öö niinku, maali. Niinku tähtäysmaali.

H: Nii se uhkaili sua?

Moona: Joo, uhkaili aika paljo sillo yhessä vaihessa, mutta ei se sit enää.

Vaikka isoveljen uhkailu kuulostaa Moonan kertomana hurjalta, toteaa tyttö myöhemmin vain, että:

[...] sit on näitä [isoveljen] ja mun välisiä [riitoja], mutta ei oo mitenkään erityisiä. [...] Se on vähän semmosta. Isoveli ja pikkusiskorakkautta. (Moona)

Moonan kertoman perusteella on selvää, miksi hän on sijoittanut veljensä verkostokarttansa tasolle kolme. Yhteisen tekemisen puuttuminen, veljen väkivallalla uhkailu ja piittaamattomuus sisartaan kohtaan ovat kasvattaneet kuilua Moonan ja hänen isoveljensä välillä.

6.4.2 ”Ne on puoliveljiä, tai ei ne oikeestaan puoliveljiäkään oo, ne on niinkun perhettä”

Kolmella lapsella on sekä biologisia sisaruksia että uussisaruksia, ja Aino on tutkimukseen osallistuneista lapsista ainoa, jolla ei ole lainkaan biologisia sisaruksia mutta jolla taas on sekä sisaruspuolia että uussisaruksia. Siispä Aino on myös tämän tutkimuksen aineistossa ainoa lapsi, jolla on puolisisaruksia tai tarkemmin sanottuna siskopuolia. Siskopuolet on merkattu Ainon verkostokarttaan siskoina ja näistä toisen Aino on merkinnyt tasolle yksi ja toisen tasolle kaksi. Molemmat siskopuolet ovat äidin puolelta, molemmat ovat myös vanhempia kuin Aino ja lisäksi molemmat asuvat jo itsenäisesti. Läheisemmän siskopuolen paikkaa verkostokartassaan Aino perustelee näin:

No ollaan me kai aina oltu [läheisiä]. Kun [siskopuoli] oli nuorempi sisko, niin se on sitten asunu kun mä olin pieni, me asuttiin [paikkakunta] silloin kun mä olin kaks, kolme niin se silloin asu kotona, että varmasti sen takia [siskopuoli on läheisin]. (Aino)

Aino kertoo siskopuolen asuneen hänen kanssaan tytön ollessa pieni, ja tuntee tämän takia siskopuolensa läheisimmäksi. Siskopuoli onkin verkostokartan perheosiossa ainoa läheisyystasolle yksi sijoitettu perheenjäsen. Aino kertoo myös kyläilevänsä kyseisen siskopuolensa luona silloin tällöin ja harmittelee samalla, ettei ehdi nähdä siskopuoltansa tarpeeksi, koska tämän aika menee usein töissä. Toisen siskopuolen paikkaa verkostokarttansa tasolla kaksi Aino ei enemmälti perustele, mutta kertoo katsovansa toisinaan elokuvia siskopuolen ja tämän lapsen kanssa sekä käyvänsä kaupassa siskopuolen lapsen kanssa. Ainon puhetta tulkiten yhdessäololla ja yhdessä tekemisellä olisi vaikutusta siskopuolisuhteen läheisyyteen, ja läheisemmän siskopuolen pienempi ikäero Ainoon voi myös vaikuttaa siskopuolten läheisempään suhteeseen.

Neljällä tähän tutkimukseen osallistuneista lapsista on uussisaruksia, ja lapsista kolme on myös merkinnyt heidät verkostokarttaansa (taulukko 2). Riina erottuu joukosta siinä mielessä, ettei hän ole tehnyt verkostokartassaan erottelua biologisen siskonsa ja uussisarustensa välillä, vaan on sijoittanut heidät kaikki verkostokarttansa tasolle yksi. Kaisa sen sijaan on erottanut biologisen sisarensa uussisaristaan merkitsemällä Riinan verkostokarttansa tasolle yksi ja uussisaret puolestaan tasolle kaksi. Aino taas on kirjannut kolme uusveljeänsä verkostokarttansa tasolle kolme. Ainoastaan Veera on jättänyt uussisaruksensa kokonaan pois verkostokartastaan, ja näin ollen voidaan tulkita, ettei Veera tunne uusveljiensä kuuluvan perheeseensä.

Kaisa ja Riina ovat siskoksia, ja toisensa lisäksi heillä on isänsä puolelta kolme nuorempaa uussisarta. Molemmat tytöt ovat merkinneet uussisaruksensa verkostokarttoihinsa. Riina on merkinnyt heidät biologisen siskonsa viereen verkostokarttansa tasolle yksi ja kertookin näkevänsä uussisaruksiaan joka toinen viikko ollessaan isänsä luona. Kaisa taas tulkitsee uussisarten kuuluvan ennemmin tasolle kaksi kuin aivan läheisempien perheenjäsenten joukkoon:

Ja ne ei oo niinku sillee biologisesti siskopuolia, [...] mutta kuitenkin niin lähheisiä sillee, että [...] sannoovat siskoksi ja sillee. (Kaisa)

Kaisa kertoo, että hänen nuoremmat uussisarensa kutsuvat häntä siskoksi, mikä voi kertoa jotain suhteen läheisyydestä uussisarten puolelta. Kaisa ei kuitenkaan puhu yhteisestä tekemisestä uussisarustensa kanssa, mihin voi osaltaan vaikuttaa uussisarten nuorempi ikä ja eri-ikäisten uussisarten mielenkiinnon kohdistuminen erilaisiin asioihin. Vanhin heistä on kuusi vuotta Kaisaa nuorempi ja nuorimman kanssa työllä on reilun kymmenen vuoden ikäero. Kaisan nuorempi sisko Riina taas on ikänsä puolesta lähempänä uussisariaan ja kertookin tekevänsä joskus jotain uussisartensa kanssa:

No emmää nyt niin niitten kanssa leiki, mutta kyllä me joskus niinku jotaki pihalla saatetaan tehdä jotaki yhdessä. (Riina)

Yhdessä puuhastelu uussisarten kanssa lisää samalla uussisarten yhdessä viettämää aikaa ja vuorovaikutusta, ja tästäkin syystä Riina on siskostaan poiketen voinut merkitä kaikki kolme uussisartansa läheisimmälle tasolle verkostokartassaan.

Ainolla on siskopuolten lisäksi kolme uusveljeä, jotka tyttö on sijoittanut verkostokarttansa perheosion tasolle kolme:

Ne on puoliveljiä, tai ei ne oikeestaan puoliveljiäkään oo, ne on niinkun perhettä. (Aino)

Yllä oleva Ainon lausahdus kiteyttää mielenkiintoisesti sen, että monella tämän tutkimuksen lapsella on *tunne* siitä, ketkä heidän perheisiinsä kuuluvat, mutta he eivät välttämättä osaa pukea sanoiksi tai perustella, miksi näin on. Uusveljien sijoittaminen kolmannelle tasolle voi selittyä Ainon sanoin sillä, ettei tyttö ole uusveljiensä kanssa paljoakaan tekemisissä, mutta voivat kuitenkin silloin tällöin esimerkiksi leipoa yhdessä. Vaikka uussisarukset eivät puuhastelekaan paljoa yhdessä, on Ainolla silti tunne siitä, että uusveljet ovat osa hänen omaa perhettään.

Veera on lapsista ainoa, joka ei lue uussisaruksiaan perheeseensä kuuluvaksi. Hän pohtii verkostokarttaansa täyttäessään, merkitsisikö uussisaruksensa perheeseensä kuuluvaksi, mutta luopuu varovaisesti ajatuksesta:

Kirjotanko mä nyt [uussisaruksia verkostokarttaan]? En varmaa. (Veera)

Aiemmin äitipuolista puhuessani totesin, ettei Veeran äitipuolta löytynyt tytön verkostokartasta. Veeran perhetulkinta rajautuukin tiukasti hänen biologisen perheensä

ympärille, mikä voi osaltaan johtua tytön etävanhemman, eli isän luona vaikuttavasta kielteisestä uusperheen ilmapiiristä:

[Välillä isälle on vähän ahistava mennä, nii. Sitä tuntuu, että ei jaksais [, koska] siellä on niitä uusia lapsia, enkä määhän osaa silleen rentoutua siellä tai sillee. [...] [O]n ne [uussisarukset] niinku jo kolme vuotta siinä ollu, mutta ei ne siltikään tunnu sillee [...] että niitten kaa vois olla sillee iha normaalisti. [...] Vaa on niinku semmone hirvee jäykkä ja jännittyny koko ajan. Nii se ei oo sitten kivaa. [...] No, isän luona [huolettaa] vähän se, että että mitä siellä tapahtuu että. Kaikkea semmosta. Ku niin ni ne tappelee välillä ja sitte sillee, tai riitelee ja sitte siinä aina vähän pelottaa, ku ei sin haluu mennä ja sitte äiti lähettää sille viestiä, että suostuuko se ja tämmöstä. [...] [Uussisarukset] niinku saattaa välillä sillee hirvee, ku toiset on hirveen paljon isompia, ni ne tappelee sillee, että on toistensa kimpussa ja sillee. [...] Niin ni se on pelottavaa sitten kattoo semmosia, ko. (Veera)

Veera kertoo, ettei mielellään mene isänsä luokse siellä vallitsevan kireän ilmapiiriin vuoksi. Kireyden vuoksi Veera ei kertomansa mukaan voi olla oma itsensä ja rentoutua isänsä luona. Tyttö kertoo jopa pelkäävänsä seurata sivusta isänsä ja uussisarustensa välisiä yhteenottoja, mikä lisää entisestään tytön epäröintiä lähteä lainkaan isänsä luon. Vaikka Veera kertoo uussisarustensa olleen osana hänen elämäänsä jo kolmen vuoden ajan, ei hän silti tunne oloansa kotoisaksi heidän seurassaan. Veeran tilanteessa olosuhteet isän luona voivat hyvinkin tulevaisuudessa etäännyttää niin Veeran ja tämän isän kuin myös Veeran ja isän uuden perheen suhteita, ellei tilanne isän kotona muutu.

6.5 Isovanhemmat, muut sukulaiset ja lemmikit osana lapsen perhettä

Vanhempien, sisarusten ja vanhempien uusien parisuhteiden kautta lasten elämään tulleiden perheenjäsenten lisäksi neljän lapsen verkostokartasta löytyy myös muita lasten omiin perheisiinsä lukeutuvia jäseniä. Valtterin ja Kaisan verkostokartoista löytyy lasten isovanhempia, Ainon verkostokartasta täti, ja Emma on lisännyt äitinsä luona asustavan perheen koiran verkostokarttansa perheosioon.

Yhdeksän lasta puhuu haastattelun aikana isovanhemmistaan. Näistä lapsista seitsemän on sijoittanut isovanhempiaan verkostokartan sukulaiset-osioon, mutta Valtteri ja Kaisa ovat lukeneet myös isovanhempiaan perheidensä jäseniksi. Valtteri on lisännyt äitinsä vanhemmat verkostokarttansa läheisimmälle tasolle äidin ja isän viereen. Valtteri puhuu haastattelun aikana myös isänsä äidistä, mutta tämä asuu kauempana kuin

pojan verkostokartasta löytyvät äidin vanhemmat. Todennäköisesti Valtteri tapaa äitinsä vanhempia useasti, minkä takia hän on myös lisännyt heidät läheisiksi perheenjäseniksi. Poika kertoo haastattelun aikana isoisästään, jonka tapana on leikinomaisesti kiusoitella Valtteria ja tämän pienempää veljeä, Leeviä:

Valtteri: Pappa tykkää meitä aina kiusata joskus.

H: Niinkö, millä tavalla se pappa kiusaa?

Valtteri: No niinku sanoo vaik että... ootappa mitä se nytten tekikään... niin kiusaa sitten niin että alkaa kutitteleen ja niin. Meijän iskäkin alkaa joskus kutittamaan.

Myös Kaisa on merkinnyt ”mummut & papat” verkostokarttaansa tasolle kaksi:

Mm. Ja sitte mummut ja papat nyt sillee. [...] Assuu tässä samassa talossa ni. [...] Ne on varmaan perhettä. (Kaisa)

[...]

H: Niin sää sannoitki tuossa, että assuuko sulla kummatkii mummut ja papat tässä vai...

Kaisa: No, toinen vaan.

H: Joo.

Kaisa: Toinen assuu sitten [tässä lähellä], että.

Kaisan haastattelusta ei selviä, kummat isovanhemmat asuvat samassa talossa Kaisan, tämän siskon ja tyttöjen äidin kanssa, mutta läheisyydellä ei näyttäisi olevan suurta merkitystä, koska kaikki isovanhemmat ovat Kaisalle tärkeitä perheenjäseniä. Kaisa kuitenkin hieman epäröi isovanhempiensa sijoittamista verkostokarttaansa toteamalla, että ”[n]e on varmaan perhettä”. Muuten Kaisa ei puhu isovanhemmistaan tai siitä, onko heillä yhteistä toimintaa tai miten usein hän heitä näkee. Isovanhemmat ovat kuitenkin löytäneet Kaisan tulkitsemana paikkansa tytön perheenjäseninä, joten tytön voisi ajatella olevan tiiviissäkin kanssakäynnissä isovanhempiensa kanssa.

Kolmen lapsen verkostokartasta löytyy täti. Siiri ja Laura ovat sijoittaneet tätinsä verkostokartan sukulaiset-osioon. Sen sijaan Ainon isän sisko eli tytön kummitäti löytyy Ainon verkostokartan perheosion tasolta kolme. Kummitäti juolahtaa tytön mieleen hieman myöhemmin haastattelun aikana, mutta saa kuitenkin paikan Ainon perheestä:

H: No entäs sitten jos ajatellaan tollasia juhlapäiviä niinkun synttärät, nimipäivät tai joulut tai muut niin mitenkäs sää niitä vietät, kenen kanssa?

Aino: No mää aina joka toinen, joka toisen joulun isällä, olin nytten viime vuonna isällä. Ja synttärät me vietetään aina mun... ai niin mulla on kummitätikin, mä unohdin kokonaan sen...

(jatkuu)

(jatkuu)

H: No sä voit kuule vielä sen kummitädin pistää sinne, ei tässä.

Aino: Se on niinkun mun isän puolelta täti. Niin niin tuota että se [Anita] niinku, sillä on hevosia, tai sillä on nyten yks hevonen, kun se on vähän huonossa kunnossa mutta niin, siis niinku se on ruumillisesti vähän huonossa kunnossa, mutta muuten se on ratsastanu lapsesta lähtien ja se on opettanu muakin ratsastamaan kun mä olin pieni.

H: Jep. Niin sä oot sit joskus hänen luonaan synttäreitä viettämässä?

Aino: Niin, siellä me yleensä kun siellä on tosi iso tila.

Kummitäti on ollut osa Ainon elämää jo siitä lähtien, kun tyttö oli pieni. Kenties siksi Aino lukee hänet perheeseen kuuluvaksi jäseneksi. Aktiivinen kanssakäyminen kummityttäreensä kanssa on pitänyt kummitädin osana Ainon elämää, ja on edelleen niin läheinen, että tyttö tulkitsee hänet omaan perheeseensä kuuluvaksi.

Reilulla puolella tähän tutkimukseen osallistuneella lapsella on lemmikkejä, mutta heistä vain yksi, Emma, on lisännyt koiransa verkostokarttansa perheosion tasolle kolme. Emma ei sen enempää puhu koirastaan, mutta lukee tämän kuitenkin kuuluvaksi omaan perheeseensä. Sen sijaan kaksi lasta puhuvat suhteestaan perheen lemmikkeihin:

H: Tämmönen kysymys, että kuka lohdutta sua sitte ku sä oot surullinen? Onks...

Moona: Äiti tai [koira], tai [kissa]. Yleensä se on [koira]. Niinku aina [se] tulee sillei. Se aistii, jos mä oon surullinen tai ilonen se aina tulee siihen ja tititiit.

H: Joo. Se tuntee sut hyvin sitte että joo.

Moona: Tai ainakin mä luulen niin, koska se. Esim. jos mä oon todella surullinen ni se tututut tulee siihen puskii ja se halua et mä aina rapsutan sitä. Ja sit ku mä rapsutan sitä ni tulee vähän parempi olo.

H: Tuota, onko sulla siihen koiraan liittyviä tämmösiä velvollisuuksia, että käytäksää ulkona ja ruokitko ja...

Laura: No, mää enemmän silloin ku me saatiin se, nii käyti ulkona ja koulutin, mutta en mää nyt oo, ku mä oon kaks viikkoo pois sieltä iskän luota, ni sekkään ei se meidän koira enää tottele mua [naurahtaa] paljoa, ku se on jo unohtanu ni...

H: Nii, nii joo se...

Laura: ...silloin se totteli tosi hyvin, ennen ko iska muutti ja sitte ku se koira oli niinku aluksi niinku liikku myös tänne äitille, että mä olin niinku koko ajan sen kanssa...

H: Joo.

Laura: ...niin ni silloinki se totteli ja oli silleen nii läheinen niinku, mutta sitte ko se siirty sillee, et se oli vaan iskällä, ni sitte se ei enää niinku... on se ilonen silleen ku mää meen sinne, mutta ei se silleen niinku tunne, että mää oon niinku tavallaan isäntä, että mä käsken sitä...

H: Niin, totta. Nii, että ko koiralla eikö sillä piä olla tämmönen joku, joka on...

Laura: Nii.

H: Joo. Niin ni se nyt sitte ei enää niin tottele.

Laura: Niin, kyllä se vähän tottelee, mutta ei paljoa.

Ylemmässä sitaatissa Moona kertoo perheen koiran useimmiten lohduttavan tyttöä, kun hän on surullinen. Vaikka Moona ei olekaan merkinnyt karvaista ystäväänsä perheensä jäseneksi, on koira silti tärkeä tytölle saaden hänet paremmalle tuulelle, jos jokin asia on

vinossa. Laura taas kertoo alempana, kuinka vanhempien ero on vaikuttanut tytön suhteeseen isän mukana pois muuttaneeseen perheen koiraan. Ennen vanhempien eroa Laura on kertomansa mukaan viettänyt paljon aikaa perheen koiran kanssa, mutta on isän poismuuton jälkeen nähnyt koiraa harvemmin. Tämän takia Laura tuntee, ettei koira enää tunnista häntä laumaansa kuuluvaksi, eikä tämän takia enää tottelekaan tyttöä.

Siiri on merkannut lemmikkihamsterinsa omalle aikajanelle, ja kertoo lemmikin saamisen olleen mukava tapahtuma. Samoihin aikoihin, kun Siiri sai hamsterinsa, hänen isänsä menehtyi. Hamsterista on tullut Siirille tärkeä, ja tytölle lemmikki liittyy asioihin, jotka tekevät hänet perheessään onnelliseksi:

H: [M]itkä asiat tässä sun nykyisessä perheessä tekee sut onnelliseksi?

Siiri: [E]ttä kun kaikki tykkää [hamsterista], ettei oo mitään sitä vastaan.

Myös Aino liittää eläimet niihin asioihin, jotka tekevät hänet perheessään onnelliseksi.

6.6 ”...ku tuntee, että välitetään ja sillee. Nii se on niinku ihanaa.”

Lapsilta kysyttiin, mikä heidän omassa perheessään tekee heidät onnelliseksi tai mikä omassa perheessä on mukavinta. Kysymykseen annettujen vastausten kautta voidaan selvittää, mitä lapset perheissään arvostavat. Ainoastaan Leevi ei osannut vastata tähän kysymykseen, ja Valtterin haastattelusta kysymys oli unohtunut kokonaan, joten poikien osalta kysymykseen ei saada vastausta. Muutoin lapset osasivat selkeästi ilmaista, mikä omassa perheessä on heidän omasta mielestään mukavinta.

Taulukkoon 6 olen koonnut lasten ilmauksia asioista, jotka tekevät heidät onnellisiksi omassa perheissään. Lasten kertomukset kytkeytyvät hyvin pitkälti perheen myönteiseen ilmapiiriin sekä perheenjäsenten yhdessäoloon ja yhdessä tekemiseen. Kuusi lasta kertoo tulevansa onnelliseksi siitä, että perheessä vallitsee turvallinen ja myönteinen ilmapiiri. Perheen myönteistä ilmapiiriä synnyttävät lasten mukaan muun muassa perheenjäsenten toisiaan kohtaan osoittama huolenpito ja välittäminen, huumori sekä perheenjäsenten oikeudenmukainen kohtelu. Lisäksi kolme lasta puhuu siitä,

TAULUKKO 6. Mikä tekee lapset omissa perheissään onnelliseksi?

Yläkategoria (ilmausten määrä)	Alakategoria	Aineistositaatit
Perheen myönteinen ilmapiiri (7)	Tunne siitä, että välitetään	Ja sitte niinku, ku tuntee sen, että niinku välitetään ja sillee. Nii se on niinku ihanaa. Tai sillee. (Veera)
	Huumori	Kaikki kiva ja hauska ja kaikki semmoset asiat mitkä saa hymyilemään. Hupsut ja hassut jutut. (Moona)
	Iloisuus/kiltteys toisia kohtaan	No tietenkin kaikki kiltteys ja iloisuus ja semmonen niinku. (Moona)
	Ollaan mukavia toisille	No, se että ollaan mukavia toisillee [...]. (Laura)
	Lemmikki/lemmikit	[Se tekee onnelliseksi] että kun kaikki tykkää [hamsterista], ettei oo mitään sitä vastaan. (Siiri) [J]a sitten eläimet [tekee onnelliseksi]. (Aino)
	Siskon tyttö	No [siskon tyttö] tuo hymyn mun huulelle [...] ainakin [...]. (Emma)
Yhdessä oleminen ja tekeminen (6)	Yhdessäolo	No just se perheen yhdessäolo [...]. (Siiri) No, se vaan ku saa niinku olla mun siskojen ja veljien ja niiden kanssa. (Veera) No, olla vaan niitten kanssa. (Riina) Varmaan se että äiti ja minä saadaan asua kahdestaan [...]. (Aino)
	Yhdessä tekeminen	[...] ja [se tekee onnelliseksi, kun] tehhään asioita yhdessä. (Laura)
	”Kaikki tavallinen”	Mm, emmä nyt tiää [mikä tekee perheessä onnelliseksi]. Kaikki ihan semmonen tavallinen. (Kaisa)
Toimijuus (2)	Toimijuus	Ja ehkä se vapaus, mulla on niinku aika vapaat kädet omaan elämään.[...] (Aino)
	Osallisuus	Ja sitte [se on mukavaa, kun] saa sanoa aina oman mielipiteen. (Veera)

kuinka joku yksittäinen perheenjäsen tekee heidät onnelliseksi. Siiri ja Aino mainitsevat perheen lemmikeiden saavan heidät hyvälle tuulelle. Moona kertoo, kuinka myös

hassuttelu ja hupsuttelu kuuluvat tärkeänä osana perhe-elämään. Yhdessäolon ja yhdessä tekemisen tärkeydestä puhuu myös kuusi lasta. Näistä lapsista Kaisa ehkä hieman epäselvästikin ilmaisee arvostavansa perheessään ”kaikkea tavallista”, jonka voi tulkita tarkoittavan esimerkiksi perheen arkea ja yhdessäoloa. Lisäksi Aino kertoo äidin kanssa asumisen ja äidin kanssa yhdessä vietetyn ajan olevan omassa perheessä se iloisin juttu. Ottaen huomioon Ainin kielteiset kokemukset äitinsä entisistä miesystävistä, joita kuvailin tulostuluvussa kuusi, ei ole yllättävää, että äidin kanssa kahdestaan oleminen tekee Ainin onnelliseksi.

Aino kertoo olevansa onnellinen saadessaan ”vapaat kädet omaan elämään”, jonka arvelin liittyvän osaltaan lapsen toimijuuteen ja kuulluksi tulemiseen. Myös tämä vapauden tunne voi liittyä äidin entisiin miesystäviin, ja Aino on onnellinen, kun hänen ja hänen äitinsä elämässä ei ole aggressiivista miestä tai perhesuhteita mahdollisesti hier-tävää ”ulkopuolista”. Kenties Aino viittaa vapaudella myös siihen, ettei tarvitse muita vanhempia kuin äitinsä opastamaan ja kasvattamaan häntä. Ainin lisäksi myös Veera arvostaa kuulluksi tuleamista ja osallistumista perheen asioihin.

7 LAPSEN KÄSITYS OMASTA PERHEESTÄÄN

Toinen tutkimuskysymykseni liittyi vanhempiensa eron kokeneiden lasten perhetulkintoihin. Tässä luvussa keskitynkkin tarkastelemaan, kuinka lapsen perhe eron jälkeen rakentuu lapsen näkökulmasta ja miltä lasten tulevaisuuden perheet näyttävät. Vaikka oman perheen rakentaminen erilaisine perhesuhteineen saattaa lapsista tuntua toisinaan hieman pulmalliseltakin, syntyy lopputuloksena lasten näkökulmasta rakentuneita perheitä.

Haastattelun aikana lapset täyttivät sosiaalista verkostokarttaansa, jonka ”oma perhe” -osioon he merkitsivät, kenet he lukevat omiin perheisiinsä kuuluviksi perheenjäseniksi. Lähes jokainen lapsi on antanut biologisille vanhemmilleen ja sisaruksilleen aseman oman perheensä jäsenenä, ja lapset eroavatkin toisistaan enemmän sen suhteen ajatellaanko uusvanhempien, vanhempien uusien kumppaneiden tai uussisarusten kuuluvan omaan perheeseen vai ei. Tämä ajattelutapa jakaa tutkimukseni lapset kahteen toisistaan eroavaan joukkoon. Aineistosta esiin nousevat vahvimmin ne lapset ($n = 7$), jotka rakentavat tai rajaavat oman ihmissuhteista koostuvan perheensä vahvasti biologisten sidosten kautta. Osa näistä lapsista jättää ”uudet perheenjäsenet” tyystin vaille perheenjäsenten tai sukulaisten asemaa. Toisen joukon taas muodostavat ne lapset ($n = 3$), jotka pitävät perheenään biologisten perheenjäsentensä lisäksi myös vanhempien kautta lasten elämään tulleita uusia ihmissuhteita, kuten uusvanhempia, sisaruspuolia ja/tai uussisaria. (Taulukko 7.)

TAULUKKO 7. Lasten erilaiset tavat rajata oma eron jälkeinen perheensä, kun huomi-
oon otetaan erottelu biologisten perheenjäsenten ja ei-biologisten uus-
perhesuhteiden välillä.

YLÄKATEGORIA	ALAKATEGORIA	LAPSET
Biologiset perheenjäsenet muodostavat lapsen perheen ytimen	Lapsen elämässä ei ole uusvanhempia, vanhempien uusia kumppaneita tai puoli- tai uussisaruksia.	Laura Moona
	Vanhempien uusia kumppaneita tai näiden lapsia ei lueta osaksi perhettä tai sosiaalista verkostoa.	Emma Valtteri* Leevi Veera
	Uudet perheenjäsenet luetaan sukulaisiin, mutta ei omaan perheeseen kuuluviksi.	Siiri
Sekä biologiset että uusperheenjäsenet lukeutuvat lapsen perheeseen	Biologiset perheenjäsenet tulkitaan läheisemmiksi kuin uudet perheenjäsenet.	Kaisa Aino
	Kaikki perheenjäsenet ovat yhtä läheisiä.	Riina

*)Valtteri ei ollut lisännyt biologisia sisarusiaan verkostokarttaansa, mutta koska Valtterin perheosio muodostuu biologisista vanhemmista ja isovanhemmista, olen tulkinnut hänet kuuluvaksi niiden lasten joukkoon, jotka rakentavat perheensä vahvasti biologisten sidosten kautta.

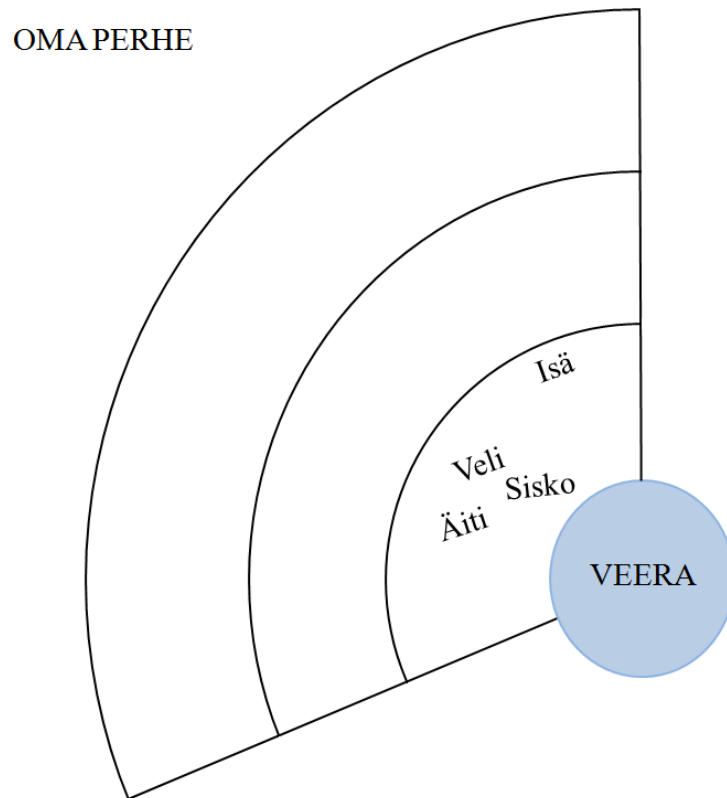
Kun lasten perhesuhteita tarkastellaan lähemmin ja selvitetään, mille läheisyystasoille lapset ovat perheenjäsenensä sijoittaneet, saadaan kahden toisistaan eroavan perhetulkinnan (biologisuutta korostavan perhetulkinnan ja joustavan perhetulkinnan) sisälle uusia ulottuvuuksia. Niiden lasten joukosta, jotka käsittävät perheensä hyvin vahvasti biologisten perheenjäsenten muodostamaksi kokonaisuudeksi voidaan erottaa toisistaan ensinnäkin ne lapset, joiden elämään ei tiettävästi ole vanhempien eron seurauksena astunut uusia aikuisia tai lapsia. Toiseksi lasten joukosta erottuu ryhmä, joiden verkostokartoista vanhempien uudet kumppanit ja näiden lapset on jätetty kenties tietoisesti pois. Kolmantena lasten joukosta erottuu Siiri, joka on lisännyt äitipuolensa verkostokarttansa ”sukulaiset”-osioon. Vastaavasti lapset, jotka ovat lukeneet omaan perheeseensä kuuluvaksi biologisten perheenjäsentensä lisäksi myös uusperheenjäsenet, voidaan erottaa

toisistaan sen mukaan, kuinka läheisenä lapsen suhde biologisiin ja ei-biologisiin perheenjäseniin ilmenee. Tässä joukossa on lapsia, jotka kokevat biologiset perheenjäsenensä itselleen läheisemmiksi kuin ei-biologiset uusperheenjäsenet sekä yksi lapsi, joka kokee kaikki perheenjäsenensä, biologisiin sidoksiin katsomatta, itselleen läheisiksi. Tämän oman, laajan ja joustavan perhetulkintansa kanssa lasten joukosta erottuu Riina, joka ei ole tehnyt verkostokarttaansa erottelua biologisten ja ei-biologisten perheenjäsenten välillä.

7.1 Biologinen perhe on ”ykkönen”

Seitsemän lasta kuvaa perheensä vahvasti biologisten perheenjäsenten muodostamaksi kokonaisuudeksi (taulukko 7), kun huomioon otetaan perheiden ihmissuhteet. Lauran ja Moonan tapauksessa oman perheen rajaaminen biologisten sidosten kautta voidaan perustella uusien mahdollisten perheenjäsenten puuttumisella. Siiri taas eroaa muista biologisia siteitä perheen käsitteellistämisen taustalla korostavista lapsista siten, että tyttö löysi äitipuolelleen paikan verkostokartan ”sukulaiset”-osiosta, ensimmäiseltä tasolta. Äitipuoli ei siis aivan saa Siiriltä perheenjäsenen asemaa, mutta tyttö kokee edesmenneen isänsä vaimon kaikesta huolimatta läheiseksi sukulaiseksi.

Neljä tähän tutkimukseen osallistunutta lasta rajaavat oman eron jälkeisen perheensä tiukasti käsittämään vain omat biologisen perheensä jäsenet (taulukko 7). Biologisuus näiden lasten perhetulkintoissa korostuu entisestään, kun lapset ovat päättäneet jättää vanhempien uudet kumppanit ja/tai näiden lapset koko sosiaalisen verkostonsa ulkopuolelle. Kuviosta 3 löytyy Veeran verkostokartan ”oma perhe” -osio, josta löytyvät Veeran biologiset vanhemmat sekä sisarukset. Emman, Valtterin ja Leevin perhetulkinnat muistuttavat läheisesti Veeran tulkintaa omasta perheestään. Ensi näkemältä näiden neljän lapsen verkostokartat eivät anna viitteitä siitä, että lapset olisivat eroperheen lapsia, kun lasten perhetulkintoissa biologinen perhe korostuu oman perheen ytimenä. Mielenkiintoista on, ettei näitä neljää lasta tai heidän perhesuhteitaan tunnu kuitenkaan yhdistävän mikään yksittäinen ja selkeä tekijä, jonka avulla lasten perhetulkinnat voitaisiin yhdistää toisiinsa.

KUVIO 3. Veeran verkostokartan ”oma perhe” -osio.

Kaikki neljä vahvasti biologisten sidosten kautta perheensä rakentavaa lasta puhuvat läheisistä väleistä äiteihinsä, vaikka Emma eroaakin kolmesta muusta lapsesta siinä mielessä, että äiti on Emman etävanhempi. Emma, Valtteri ja Leevi puhuvat myös isistään myönteiseen sävyyn, mutta Veera kertoo pelkäävänsä mennä isänsä luo isän ja uussisarusten välille syntyvien kahakoiden vuoksi. Veeran haluttomuus mennä isänsä luo voi jo itsessään kasvattaa kuilua tytön ja tämän isän ”uuden perheen” välillä, eikä tyttö siksi tunne näitä omaan perheeseensä kuuluvaksi. Muut kolme lasta kuitenkin kertovat tapaavansa etävanhempaansa säännöllisesti; Emma käy äitinsä luona joka toinen viikonloppu ja Valtteri ja Leevi näkevät isänsä viikonloppuisin ja joskus jopa arkipäivinä.

Emman, Valtterin, Leevin ja Veeran suhteet heidän biologisiin vanhempiinsa, tai ainakin toiseen biologiseen vanhempaan, vaikuttaisivat lasten kertomusten perusteella läheisiltä ja toimivilta. Vastaavasti lapset puhuvat vain lyhyelti isän uudesta kumppa-

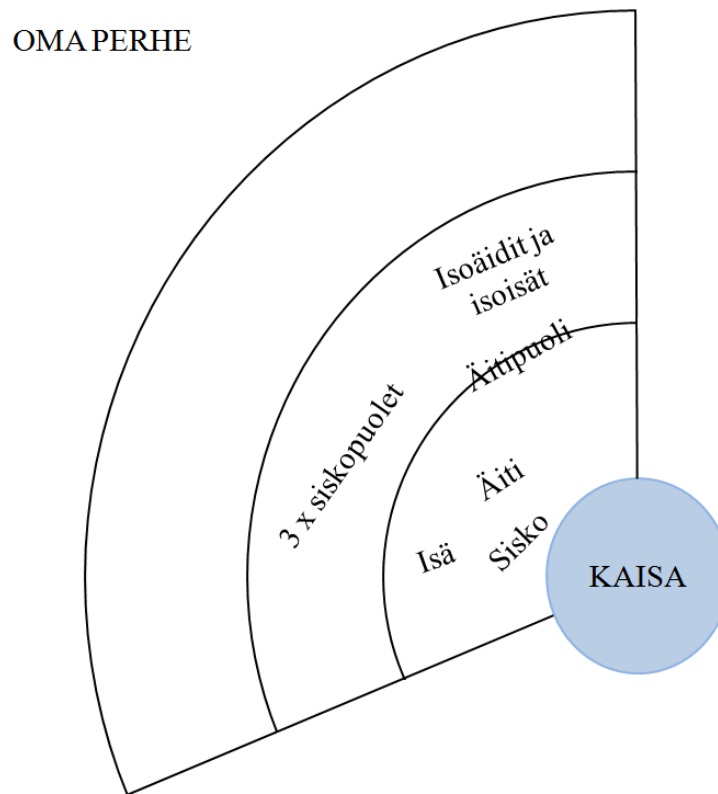
nista tai tämän lapsista. Useimmiten viittaus isän uuteen kumppaniin ja/tai uuden kumppanin lapsiin tapahtuu lasten puhuessa isästään, ja monesti isän uusi vaimo tai naisystävä mainitaan kuin ohimennen. Neljästä lapsesta vain Veera kertoo isänsä olevan naimisissa tytön äitipuolen kanssa. Voihan olla, etteivät lapset ole kunnolla tutustuneet isiensä uusiin kumppaneihin ja näiden lapsiin, eivätkä siksi ole liittäneet heitä (vielä) perheisiinsä kuuluviksi. Syitä voi olla toki muitakin, mutta lapset Veeraa lukuun ottamatta eivät puheessaan tuo esiin tarkempaa syytä, mikä tarkentaisi heidän suhdettaan isän uuteen kumppanin ja/tai tämän lapsiin. Vahvat, läheiset ja toimivat siteen omiin biologisiin perheenjäseniin tai vahva käsitys biologisesta ydinperheestä ”oikeanlaisena” perheenä voi myös vaikuttaa näiden lasten perhetulkintoihin.

7.2 Joustava käsitys omasta perheestä

Taulukon 7 mukaan kolme tähän tutkimukseen osallistunutta lasta muodostaa oman perheensä pitämään sisällään niin lapsen biologiset perheenjäsenet kuin myös toisen vanhemman uuden kumppanin ja/tai tämän lapset. Oman perheen rajat joustavasti tulkitseviin lapsiin kuuluvat siskokset Kaisa ja Riina, joiden verkostokartoista löytyy äitipuoli ja äitipuolen lapset, eli tyttöjen uussisarukset. Ainon verkostokartasta taas löytyvät niin biologiset vanhemmat kuin tytön siskopuolet, uusveljet ja kummitäti. Kaisan ja Riinan verkostokarttojen joustavuuteen perhesuhteiden osalta voi vaikuttaa tyttöjen vanhempien tekemä sopimus vuoroasumisesta, jonka ansiosta tytöt viettävät äitinsä ja isänsä luona yhtä paljon aikaa. Asuessaan joka toisen viikon isänsä luona tytöt viettävät enemmän aikaa myös äitipuolensa ja uussisartensa kanssa, jolloin he myös oppivat varmasti tuntemaan uudet perheenjäsenensä paremmin.

Aino ja Kaisa eroavat Riinasta siten, että vaikka molempien tyttöjen verkostokarttojen ”oma perhe” -osiosta löytyvät sekä biologiset että ei-biologiset perheenjäsenet, on biologiset perheenjäsenet kuitenkin sijoitettu tärkeämpinä perhesuhteina uusperheenjäseniä lähemmäs lasta itseään. Kaisan verkostokartassa (kuvio 4) erottelu on selkeämpi kuin Ainolla (kuvio 5). Kaisa on sijoittanut biologiset vanhempansa sekä siskonsa läheisyystasolle yksi, eli lähimmäs itseään. Äitipuolensa Kaisa on taas sijoittanut tasojen yksi ja kaksi väliin ja ”siskopuolet” eli uussisaret löytyvät tasolta kaksi. Uusperheen-

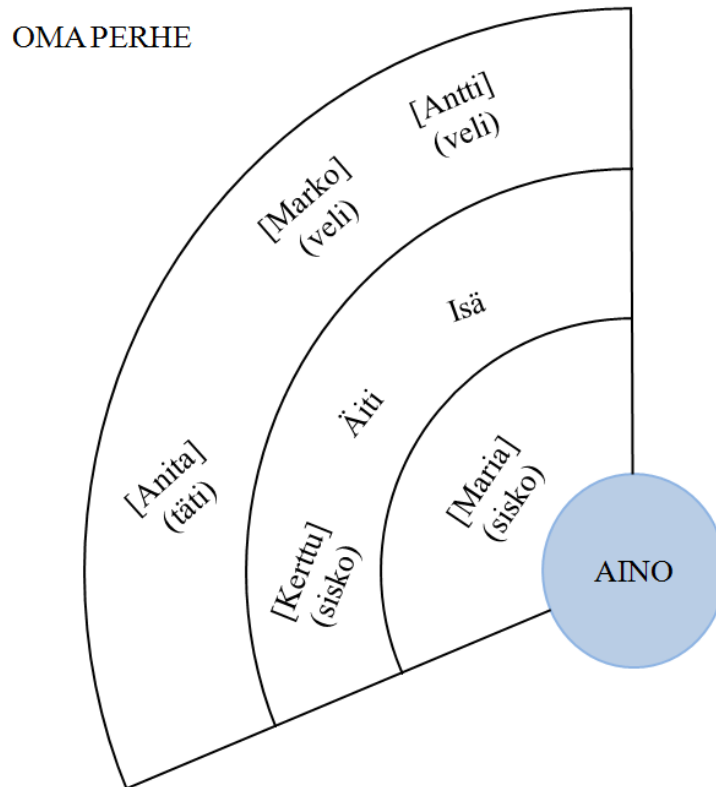
jäsenet ovat osa Kaisan perhettä, mutta eivät tytön mielestä kenties niin läheisiä kuin biologisella sidoksella Kaisaan kiinnitetyt perheenjäsenet.

KUVIO 4. Kaisan verkostokartan ”oma perhe” -osio.

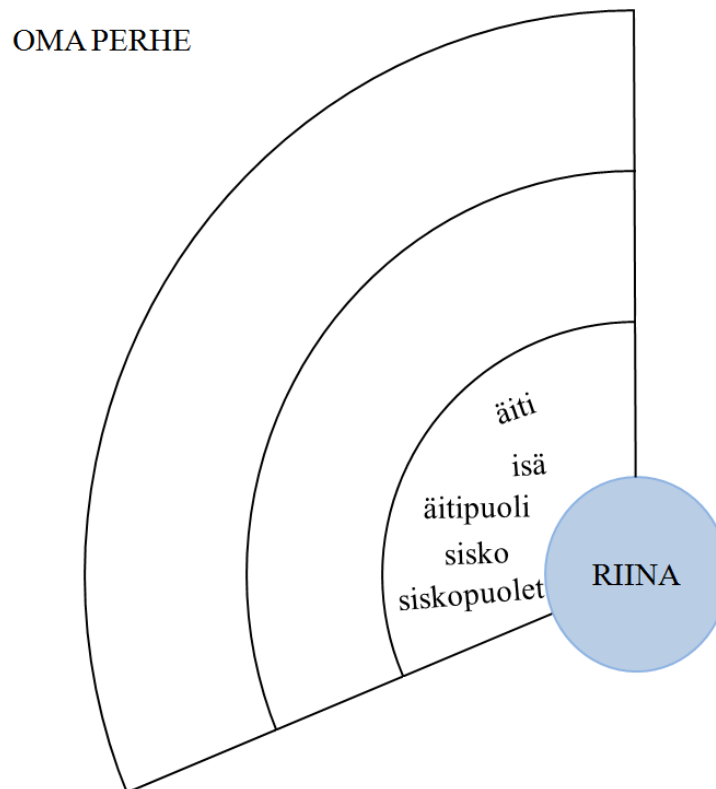
Aino on jättänyt isänsä uuden naisystävän kokonaan pois verkostokartaltaan, mutta pitänyt kuitenkin uusveljensä kartalla ja perheeseensä kuuluvana. Aino on merkinnyt itselleen tärkeimmäksi perheenjäseneksi toisen siskopuolensa, ja heti seuraavalta tasolta löytyvät vanhemmat ja toinen siskopuoli. Uusveljet sen sijaan ovat löytäneet paikkansa perheosion uloimmalta tasolta. Aino on merkinnyt verkostokarttansa ”oma perhe” -osioon kaikki sisaruksensa nimeltä, ja kirjoittanut nimien alle ”sisko” ja ”veli” selventämään, keitä nimet kartassa tarkoittavat. Verkostokartan alle Aino on tehnyt vielä tarkennukset nimityksiin liittyen, nimittäin ”siskot” ovat tytön siskopuolia ja ”veljet” puolestaan uusveljiä isän puolelta. Jo kuitenkin se, että Aino on kirjannut etunimien alle nimitykset ”sisko” ja ”veli” kertoo kenties jotain siitä, kuinka tärkeitä puolisiskot ja

uusveljet hänelle ovat. Ainin mukaan ”oikeanlaisilla” nimityksillä ei ole niin väliä, koska siskopuolet ja uusveljet ovat hänelle perhettä.

KUVIO 5. Ainin verkostokartan ”oma perhe” -osio.

Riina on ainoana lapsena selkeästi tulkinnut biologiset ja ei-biologiset perheenjäsenensä hänelle yhtä tärkeiksi ja läheisiksi perheenjäseniksi (kuvio 6). Riina ei siis tee erottelua biologisten perheenjäsenten ja uusperheenjäsentensä välillä. Riinan ja Kaisan perhetulkintoja vertailemalla voi todeta, etteivät saman perheen lapset koe tai rakenna perhesuhteitaan välttämättä samalla tavalla. Riina pitää uusperheenjäseniään yhtä läheisinä ja yhtä vahvasti omaan perheeseensä kuuluvina kuin biologisia perheenjäseniään, mutta Kaisa tekee hienoisen erottelun sen mukaan, ovatko perheenjäsenet häneen yhteydessä biologisin sidoksin vai eivät.

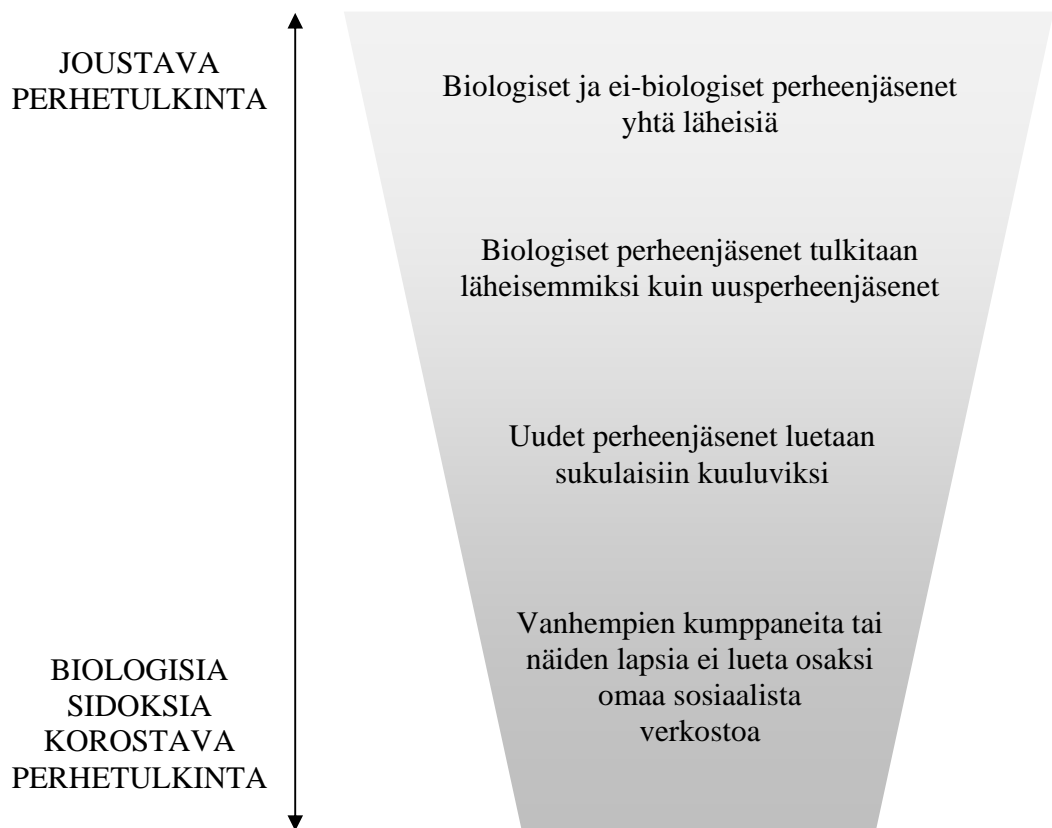

KUVIO 6. Riinan verkostokartan ”oma perhe” -osio.

Tutkimuksessa mukana olleiden sisarusten, Valtterin ja Leevin sekä Kaisan ja Riinan perhetulkintojen eroavaisuuksia ja yhteneväisyyksiä on mielenkiintoista tarkastella. Aineiston perusteella sisarusten verkostokartat voivat olla toisistaan poikkeavia niin verkostokartoissa esiintyvien perheenjäsenten kuin myös perheenjäsenten läheisyysjaottelun osalta. Ensinnäkin Valtteri on merkinnyt isovanhempansa perheeseensä kuuluvaksi, mutta jättänyt sisaruksensa verkostokartastaan pois, kun veljen tulkinta omasta perheestään on päinvastainen. Toisaalta Kaisan ja Riinan verkostokartoista taas löytyvät samat perhesuhteet, mutta tytöt eroavat toisistaan sen mukaan, kuinka läheisiksi he tietyt perheensä jäsenet kokevat. Kaisa on tehnyt läheisyserottelua biologisten ja uusperheenjäsenten välillä, kun taas nuorempi Riina on merkinnyt kaikki perheensä jäsenet itselleen yhtä läheisiksi ja tärkeiksi.

7.3 Lasten erilaiset tavat käsittää oma, eron jälkeinen perheensä

Kuten lasten verkostokarttoja tutkimalla huomasimme, lapset määrittävät perheensä monin eri tavoin ja hyvin yksilöllisin keinoin. Kuvioon 7 olen koonnut tässä tutkimuksessa esiin nousseet lasten tavat rajata oma perheensä ensinnäkin hieman suppeammin pitämään sisällään vain biologiset perheenjäsenet (biologisia sidoksia korostava perhetulkinta) ja toiseksi jonkin verran laajemmin sisällyttämään perheeseensä sekä biologiset että ei-biologiset perheenjäsenet (joustava perhetulkinta).

KUVIO 7. Lasten perhetulkinnat, kun tarkastelun kohteena ovat erityisesti lasten perheiden biologiset ja ei-biologiset ihmissuhteet.

On haastavaa yrittää tiiviisti kuvata eroperheiden lasten moninaisia perhesuhteita yksinkertaistamatta niitä liikaa. Kuviota 7 muodostaessani keskityin tarkastelemaan ja vertailemaan vain lasten verkostokartoista löytyviä (ja puuttuvia) suhteita heidän

sisaruksiinsa, vanhempinsa ja vanhempinsa uusiin kumppaneihin. Toisin sanoen jätin kuviota kootessani ”huomion ulkopuolelle” muutamien lasten tulkinnat heidän perheisiinsä lukeutuvista isovanhemmista (Kaisa ja Valtteri), koirasta (Emma) ja kummitädistä (Aino), jotka olisivat tuoneet täysin uuden ulottuvuuden lasten perhetulkintoihin. Päätinkin Smartin ja kollegoiden (2001) tutkimustulosten innoittamana selvittää, kuinka biologiset ja ei-biologiset ihmissuhteet lasten perheisiin sijoittuivat. Keskittymällä biologisuuden jaottelemien perheenjäsenten väliseen erotteluun lasten perhetulkintoissa pääsin tarkastelemaan ensinnäkin, lukeutuvatko biologiset perheenjäsenet *aina* lasten perheisiin ja toiseksi kokevatko lapset ei-biologiset uusperheenjäsenet omaan perheeseen kuuluvaksi.

Biologialla näyttäisi olevan tietynlainen painoarvo lasten perhetulkintoissa, kun tarkastellaan lukeutuvatko lasten perheisiin ensisijaisesti vain biologiset vanhemmat ja sisarukset vai onko mukaan otettu myös vanhempien uusia kumppaneita ja/tai heidän lapsiaan. Verisidoksen vahva voima pitää biologiset perheenjäsenet osana lasten perhettä, vaikka suhde biologiseen perheenjäseneseen olisikin etäinen tai jopa kielteinen. Näyttäisikin siltä, että biologisten perhesuhteiden kohdalla suhteen toimivuus vaikuttaa *vain* siihen, kuinka läheiseksi lapsi perheenjäsenensä kokee, mutta suhteen huono laatu ei tiputa biologista perheenjäsentä pois lapsen perheestä. Etäinen suhde uuteen perheenjäseneseen taas voi johtaa siihen, ettei lapsi pidä tätä lainkaan omaan perheeseensä kuuluvana jäsenenä. Toisaalta lasten perhetulkintoihin voi vaikuttaa myös yhdessä eletyn elämän ja kiintymyssuhteen synnyttämä vahva side, joka pitää biologiset perheenjäsenet osana lapsen perhettä.

Joustavasti perheensä muodostavat lapset ovat eittämättä hyvissä väleissä uusien perheenjäsentensä kanssa. Äitipuolien ja uussisarusten kanssa saatetaan puuhastella jotain, ja vielä voimakkaammin perheyden tunteeseen näyttäisi lasten osalta vaikuttavan yhteisen arjen jakaminen ja säännöllinen tapaaminen tai eläminen yhdessä perheenjäsenten kanssa. Lisäksi lapsen suhde siihen vanhempaan, tässä tapauksessa isään, jonka kautta uudet perheenjäsenet lapsen elämään tulevat voi vaikuttaa siihen, millaiseksi lapsen suhde uusvanhempaan tai uussisaruksiin muodostuu. Esimerkiksi Veeran kohdalla huomasimme viime luvussa, kuinka tytön etäinen suhde isäänsä ja isän arveluttava käyttäytyminen saa tytön pelkäämään isänsä luo menemistä. Kun Veera

välttelee isänsä luo menemistä, myös tapaamiset uusien perheenjäsenten kanssa harvenevat, jolloin tyttö ei ehkä tunne uusia perheenjäseniä niin voimakkaasti osaksi elämäänsä tai omaan perheeseensä kuuluvaksi.

7.4 Ydinperheen ympärille rakentuva tulevaisuuden perhe

Lasten käsityksiä siitä, millainen (oikeanlaisen) perheen lasten näkökulmasta tulisi olla, voidaan selvittää tarkastelemalla, millaisen perheen lapset kertovat aikuisina haluavansa. Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että kaikki tähän tutkimukseen osallistuneet lapset kertovat haluavansa aikuisena oman perheen. Lapset ja heidän toiveensa tulevaisuuden perheistään kuitenkin eroavat sen mukaan, mainitsevatko he haluavansa aviopuolison tai kumppanin ja lapsia; toiset lapset ilmaisevat selkeästi kumppanin ja/tai lasten olevan osa tulevaisuuden perheitään. Toiset kuitenkin kuvaavat tulevan perheensä hieman epä-määräisemmin ja Lauralla on omanlaisensa lähestymistapa tulevaisuudenperheensä kuvaamiseen. Laura ei nimittäin niinkään ilmaise, montako lasta haluaa tai haluaako naimisiin, vaan puhuu siitä, millainen tunnelma hänen haaveiden perheessään vallitsee.

Seitsemän lapsista kertoo kumppanin tai puolison kuuluvan tulevaisuuden perheeseensä. Kolme näistä tarkentaa kumppanin olevan aviopuoliso:

[S]itten aviomies ja sitten me ollaan naimisissa ja tällain. (Emma)

No...jos mä rakastun niin mä [..] meen vaikka naimisiin [...]. (Valtteri)

No mä haluaisin ehkä niinku [...] [a]viomiehen. (Veera)

Kun Emma, Valtteri ja Veera kertovat yllä avioliiton kuuluvan tulevaisuuden suunnitelmiinsa, Siiri, Aino, Kaisa ja Moona puhuvat aviopuolison sijaan tulevaisuuden perheeseensä kuuluvasta ”miehestä”. Nimityksestä on vaikea tulkita, tarkoittavatko tytöt aviomiestä, avomiestä vai miesystävää. Selvää kuitenkin on, että näiden seitsemän lapsen tulevaisuudensuunnitelmiin ja -perheeseen kuuluu jonkinlainen puoliso.

Myös omat lapset kuuluvat monen tulevaisuudensuunnitelmiin, kun seitsemän lasta kertoo haluavansa lapsia omaan perheeseensä. Yleisin lapsitoiveluku on kaksi lasta

tai enemmän (Emma, Siiri, Kaisa, Veera ja Moona). Aino kertoo lapsen ehkä kuuluvan tulevaisuuden perheeseensä, ja Leevi myöntää haluavansa tulla aikuisena itsekin isäksi.

[A]inakin kaks tai kolme lasta [...]. (Emma)

[S]itten ehkä lapsi mutta en oo ihan varma. Että ei sitä välttämättä. (Aino)

No mä haluaisin ehkä niinku kaks lasta ja sillee. (Veera)

Lemmikit kuuluvat tulevaisuudessa kahden lapsen, Veeran ja Moonan, perhekokoonpanoon. Veera ei tarkalleen osaa kertoa, mikä lemmikki on kyseessä, mutta Moona sen sijaan tietää jo, mitä lemmikkejä tytön tulevaisuuden perheeseen kuuluu:

H: Tämmönen, että minkälaisen perheen sinä haluaisit isona?

Moona: Mä haluan semmosen miehen joka asuu maalla.

H: Mm.

Moona: No jos [Moonan koira] elää sillo, mä haluan toisen koiran, myös.

H: Mm. Jees.

Moona: Sit mä haluan paljon ihania pikkuisia kissanpentuja. Semmonen ehkä isompi vahtikoira. Jajajaja, sitte tota, mmm, ehkä poni, kaks lasta, kaks, eiku yks poika ja yks tyttö.

H: Mm.

Moona: Ja sit mä halun tietenki asuu maalla. Missä se poni voi elää.

Lapset Moona mainitsee kuin ohimennen, joten eläimet tuntuvat olevan Moonalle tärkeä tulevaisuuden haave. Miehen tulee Moonan toiveiden mukaan asua maalla, jotta heidän lemmikkinsä saavat parhaan mahdollisen elinympäristön. Viimeisin tytön kommentti kuitenkin jättää epäselväksi sen, asuvatko Moona ja Moonan tuleva mies tytön suunnitelmien mukaan yhdessä. Asumisjärjestelyjä ei kenties vielä tässä vaiheessa olekaan tärkeää tietää. Koska Moona puhuu aviomiehen sijaan miehestä, kenties he eivät ole aviopuolisoita. Tällä tyttö saattaa viestiä, ettei avioliitto ole se kaikkein tärkein juttu perheessä.

Riina kertoo oman perheen kuuluvan tulevaisuudensuunnitelmiinsa, muttei osaa oikein vielä kertoa, millaisen perheen hän isona haluaa:

H: Millaisen perheen sinä ite haluat isona?

Riina: En ainakaa kovin isoa. Hmm.

H: Tarkotiks sää. Minkä takia sää et haluais isoa perhettä?

Riina: Hmm. No emmä oikein tiä.

H: Mmm. Mutta haluaisit kuitenkin perheen. Ymmärsinkö mä oikein?

Riina: Joo.

Riina kertoo haluavansa pienen perheen. Tästä toiveesta ei kuitenkaan voi päätellä sen enempää siitä, ketä Riinan tulevaisuuden perheeseen kuuluu. On myös vaikea sanoa, tarkoittaako pieni perhe Riinan näkökulmasta suurperheen (monilapsisen perheen) vai uusperheen vastakohtaa. Kaikesta huolimatta tyttö kertoo kuitenkin haluavansa jonkinlaisen perheen isona, vaikkei sitä tarkkaan osaisi vielä tässä iässä kuvaillakaan. Myös Riinan sisko Kaisa epäröi vastauksensa suhteen ensi alkuun, mutta haastattelijan esittämän lisäkysymyksen jälkeen tulevan perheen kokoonpanokin alkaa muodostua:

H: Eli minkälaisen perheen sää ite haluat isona, aikuisena?

Kaisa: No en kai määhän tiä. Jotaki. No, jonku... jonkulaisen perheen. Että jotaki läheisiä ihmisiä siinä.

H: Mmm. Miten sää aattelet niitä lähheisiä ihmisiä, ketä sää voisit aatella, että ne ois, jotka kuulus siihen sun perheeseen?

Kaisa: No varmaan joku, tyyliin joku mies ja sitte jotakin, joskus jotaki lapsia ja. Sitte varmaan sisko kuuluis sillee jotenki silleen perheeseen vähä niinku ja.

H: Mmm. Joo.

Kaisa: Nii. Sillee.

Kaisa on ainoa lapsi, joka kuvailee tulevaisuuden perheensä muodostuvan hänelle läheisistä ihmisistä. Miehen ja lasten lisäksi tyttö mainitsee siskonsa kuuluvan jotenkin hänen tulevaisuuden perheeseensä, mikä heijastanee siskosten läheistä suhdetta. Toive siitä, että Kaisan perhe tulisi olemaan perhesuhteiltaan läheinen, kertoo jotain siitä, mikä tytölle perheessä on tärkeää; sen sijaan, että Kaisalla olisi ehdotonta toivetta lapsien määrästä tai tulevasta miehestään, tyttö toivoo tulevaisuuden perheensä olevan yhtenäinen ja läheinen suhteiltaan.

Laura kertoo kiehtovasti ja omalla tavallaan tulevaisuuden perheestään. Muista lapsista poiketen Laura kuvailee kokoonpanon sijaan tulevaisuuden perheensä keskinäistä ilmapiiriä ja vuorovaikutusta:

H: Eli minkälaisen perheen sää ite haluat sitte aikuisena?

Laura: No, semmosen mukavan.

H: Mmm.

Laura: Että ei ois mittään riitoja ja sitte että kummiski ois riitoja, että uskaltais riidellä.

H: Mmm.

Laura: Ja että niinku ei tarviis pelätä kettään ja olla oma ittesä aina.

H: Mmm. Mm tarkotatko sä tuolla, ku sä sanoit, ettei ois riitoja, mutta sitte kuitenkin vois olla semmosia, että ikkään ku uskalletaan näyttää niitä tunteita...

Laura: Nii?

H: Tarkotatko sää sitte, että semmosia niinkö että semmosia isoja, vakavia riitoja ei olis?

Laura: No voihan niitäki olla, mutta että ei koko ajan riidel... riitele. Että välillä niitä pittääki olla ja vois olla pari semmosta isoaki, mutta kummiski, ettei mee liian isoksi ja sitte että ei tuu liikaa.

Lauralle tärkeää on että perheenjäsenet tulevat toimeen keskenään, ovat avoimia toisilleen ja osaavat riidellä rakentavasti. Realistinen tulevaisuudenkuva pitää sisällään perheenjäsenten välisiä jännitteitä, jotka Lauran mukaan kuuluvat perheen vuorovaikutukseen. Kypsä vastaus tulevan perheen tunnelmaa koskien kertoo, että kenties Laura haluaa tulevaisuudessa välttää nykyisessä perheessään käydyt perheenjäsenten väliset ristiriidat, joita vanhempien välille syntyi eroprosessin aikana.

TAULUKKO 8. Yhteenveto lasten tulevaisuuden perheiden rakenteesta

Perhekoonpano	Lapset
Mies ja nainen	Valtteri
Mies, nainen ja lapsi/lapset	Emma Siiri Aino
Mies, nainen, lapset ja lemmikit	Veera Moona
Mies, nainen, lapset ja sisko	Kaisa
”Perhe”	Riina Laura Leevi

Kuten taulukko 8 osoittaa, lasten tulevaisuuden perhekoonpanot ovat yhtä yksilöllisesti kuvailtuja kuin lasten nykyiset perheet. Mutta kuten lasten näkökulmasta rakentuvat omat, tämänhetkiset perheet myös tulevaisuuden perheet rakentuvat vahvasti ydinperheen ympärille, kun mies ja nainen, ja kenties yksi lapsi tai useampi, muodostavat lasten näkökulmasta ytimen, jonka ympärille perhe monine ihmissuhteineen rakentuu. Tällainen perhetulkinta osoittaa, että lasten perhekäsitykset ovat tietyllä tapaa sitoutuneita kulttuurissamme vaikuttavaan perinteiseen perhekäsitykseen, jonka mukaan perheen keskeisimmän osan muodostavat mies ja nainen (lapsineen).

8 VANHEMPIEN ERO LASTEN ELÄMÄN AIKAJANALLA

Tässä luvussa keskityn kolmannen tutkimuskysymyksen mukaisesti kuvailemaan lasten kertomuksia vanhempiensa erosta ja siihen liittyvistä muutoksista lasten elämässä. Erityisesti huomio kiinnittyy lasten erokokemuksiin ja ensinnäkin siihen, kokevatko lapset vanhempiensa eron kielteisenä vai myönteisenä tapahtumana elämässään. Toiseksi lapsille annetaan mahdollisuus kertoa, miltä vanhempien ero tuntui eron hetkellä ja kuunnellaan myös, miten lapset puhuvat vanhempiensa erosta nyt, vuosia myöhemmin. Eron jälkeisiä muutoksia lasten elämään selvitetään tarkastelemalla muun muassa asumisjärjestelyihin liittyviä muutoksia. Mielenkiinto kiinnittyy myös esimerkiksi siihen, miten lapset ovat suhtautuneet uusiin asumisjärjestelyihin, missä lapset viettävät juhlia ja eroavatko äidin ja isän asettamat säännöt toisistaan eri kodeissa.

Lasten aikajanoilta löytyy monenlaisia mukavia ja myös hieman ikävämpiä kokemuksia. Monella lapsella mukavien kokemusten joukosta löytyvät koulun tai päiväkodin aloittaminen sekä lemmikkien saaminen. Myös monenmoiset matkat, reissut ja lomat ovat jääneet lapsille mieleen mukavina kokemuksina. Lisäksi erilaiset ihmissuhteisiin liittyvät kokemukset, kuten esimerkiksi siskon raskaus, pikkuveljen syntymä, isän avioituminen ja uusien kavereiden saaminen kuuluvat lasten elämän aikana tapahtuneisiin myönteisiin kokemuksiin. Vanhempien ero löytyy kielteisenä kokemuksena monen lapsen aikajanalta, kun seitsemän lasta kymmenestä on sijoittanut vanhempiensa eron oman elämänsä aikajanelle merkittävänä tapahtumana. Ero ei

kuitenkaan ole ainoa lasten kokema ikävä tapahtuma, vaan vanhempien eron lisäksi ikävinä kokemuksina lasten aikajanoille ovat piirtyneet sukulaisten kuolemat, erilaiset lapsille itselleen tapahtuneet tapaturmat ja muuttaminen sekä erilaiset ihmissuhteisiin liittyvät ikävät kokemukset. Lisäksi kolme lasta on jättänyt vanhempiensa eron kokonaan merkitsemättä elämänsä aikajanelle.

8.1 ”En mäa sillain muista mitään, mutta mäa muistan, kun mäa olin hirveen surullinen”

Viidellä lapsella vanhempien erosta on kulunut neljä vuotta tai kauemmin (taulukko 1). Lauran vanhempien ero on tytön haastattelun mukaan tapahtunut lähiaikoina, Valterin ja Leevin vanhempien eroajankohta ei haastattelusta selviä ja Kaisan ja Riinan vanhemmat ovat eronneet kaksi kertaa, joista ensimmäisen kerran viisi vuotta takaperin:

[M]utta nii ni emmä tiiä. Siis sehä oli silleen, että eka ne eros joskus, varmaa joku viis vuotta sitte ja sitte ne taas palas yhteen ja sitte ne taas eros ja se oli silleen aika vaikeeta. (Kaisa)

Kysyttäessä lapsilta, minkälaisia ajatuksia vanhempien ero heissä herättää, moni kertoo eron olleen ikävä tai vaikea kokemus, jonka myös Kaisan kertomus yllä osoittaa. Kaisan ja Riinan tapauksessa vanhempien eroaminen, yhteen palaaminen ja uudelleeneroaminen on voinut olla tytöille erityisen haastavaa aikaa. Muutama lapsista kertoo myös olleensa surullinen vanhempiensa erotessa:

H: Minkälaisia ajatuksia sulla oli siitä äitin ja isän erosta?

Emma: No ei kovin mittään. Että kyllähän se vähän niinku suru oli niinku surullinen juttu että ne eroo mutta ei kai se, ei sille vaan voi mittään. Että ei se enää sillai, niinku häiritse.

H: Minkä ikäinen sä muuten olit sillon kun sun vanhempas eros?

Aino: Taisin olla kaks vuotta sillon.

H: Niin sää et... muistat sää siitä mitään?

Aino: En mäa sillain muista mitään mutta mäa muistan kun mäa olin hirveen surullinen.

Mm. Ku mun vanhe... vanhemmat eros ni sillo se oli vähän ikävää ja sillee. (Veera)

Lapset puhuvat vanhempiensa erosta menneessä muodossa, ja muutama lapsi toteaa, ettei vanhempien erossa oleminen enää häiritse heitä (Emma) tai että eron jälkeinen elämä tuntuu ”tavalliselta elämältä” (Laura). Kaisa myös toteaa, ettei pysty enää kuvitte-

lemaan vanhempiaan yhdessä. Moona kertoo suhtautuneensa vanhempiensa eroon muista poikkeavasti sanoen, että hänelle vanhempien ero oli ihan samantekevää.

Vanhempien riitely ennen eroa ja eroprosessin aikana nousee vahvasti esiin lasten kertomuksista vanhempiensa eroon liittyen. Monesti lapset arvelevatkin juuri vanhempien ristiriitojen olleen syynä eroon:

Valtteri: Niinku sitte äiti ei niinku halua, nii ennää ismän kans olla, ku niillä tuli riita, ku mä olin vielä pikkunen.

H: Mmm.

Valtteri: Niillä tuli riita ja sitte erosivat.

H: Mikä siinä oli, ku sä oot laittanu sen tuonne ikävien puolelle. Niin mikä siinä oli kaikista kurjinta?

Veera: Noku mää olin silloin siellä niitten kaa, ku ne siellä huus ja sillee.

H: Mmm.

Veera: Emmä oikein muista, mutta. Kaikkea. Mutta oli se pelottavaa.

Öö, [äiti ja isä] kyl riiteli aika paljon. Ei ne sillei niinku oikeestaan mitään muuta tehnykään ku riiteli. [...] Ja minä muistan, kun [vanhempien ero] tapahtui. Koska me olimme ruokapöydässä. Iskä tulee kotiin, ni äiti ja iskä kinastelee, äiti sanoo: Mä en enää kestä, tätä. Ja sitte, ja sit ehkä, ehkä ehkä ehkä, ehkä puol vuotta myöhemmin äiti ja iskä eros. (Moona)

Vanhempien erossa raskainta on lasten näkökulmasta olla vanhempien välisten ristiriitojen todistajina ja vierestä seuraajina. Lisäksi lapsille voi olla vaikeaa seurata vierestä avioliittonsa päättymistä surevaa vanhempaa, mistä Laurakin puhuu:

Laura: No, aluksi se oli silleen, ku ne ku vaan paljon riiteli, äiti ja isi [...]. Ja sitte isi sano, että hänpä muuttaa ja sitte muutti tuohon nii sitte aluksi se oli silleen, että mä olin vähän niinku helpottunu, että ne ei enää riidelly, ja sitte että mä sain niinku paremmin niinku tavallaan niinku tuntea ne. Että ollaan niinku pari viikkoa vaan ismän kanssa ja pari viikkoa vaan äitin kanssa. Mutta sitte siitä kummiski tuli niinku huonoja ajatuksia, ku äiti oli paljon niinku itki ja oli surulline ja niinku iska oli lähteny ja...

H: Mmm.

Laura: Ja sitte. No niin, sit se oli mulle vähä vaikeeta, ku piti niinku melkein koko ajan lähtee niinku muuttamaan toiseen asuntoon.

H: Mmm. Mmm. Nii se vaatii varmaan sitte kaikilta semmosta soppeutumista siinä...

Laura: Nii.

H: ...et siinä mennee aikaa. Minkälainen sulla nyt on sitten mieli?

Laura: No, ihan kiva, ku nyt on niinku iska iha vasta niinku haki sen avioeron ja sitte äitiki on vähä rauhottunu sen jälkee ja sitte...

H: Mmm.

Laura: ...niinku nyt tää on niinku jo iha mä oon tottunu siihen jo ja että tää on niinku tavallista elämää.

H: Hmm. Nii justiisa, että alkaa sillai palaset loksahellee paikallee ja.

Laura: Nii.

Laura kertoo, kuinka vanhempien ero oli toisaalta myönteinen muutos. Sen lisäksi, että vanhempien väliset ristiriidat vähenivät, tyttö sai viettää molempien vanhempiansa kanssa yhtä paljon aikaa ja sai samalla mahdollisuuden kehittää suhdettaan kumpaankin vanhempansa. Vaikka Laura näkikin vanhempien asumuseron mukanaan tuoman myönteisen puolen, oli muutos Lauran äidille vaikeampi käsitellä. Laura kertookin myötätunnosta äitiään kohtaan, joka suri päättynyttä avioliittoaan. Tämän lisäksi tyttö kertoo muuttamisen kahden talouden välillä olleen vaikeaa. Lauran on voinut olla vaikeaa jättää sureva äitinsä *yksin* tytön lähtiessä isänsä luo. Hän kuitenkin kertoo myös, että pahimman yli on nyt päästy ja että vanhempien eron jälkeen elämä alkaa taas tuntua tavalliselta. Myös muutama muu lapsi kertoo, että vanhempien eron aiheuttama suru on helpottunut ja että tilanne ja vanhempien välit ovat parantuneet. Kaisa kuitenkin kertoo, että vanhempien ero on tytlle edelleen vaikea paikka. Vaikka Kaisa sanoo, ettei voi kuvitella enää vanhempiaan yhdessä, myöntää hän, että eron läpikäymiseen tarvitaan kuitenkin oma aikansa. Kaisan vanhempien ero, yhteen palaaminen ja sitä seurannut ”toinen” ero ovat voineet tehdä tytön elämän viimeisestä viidestä vuodesta tunteiden vuoristorataa, ja tilanteen läpikäyminen ja sopeutuminen voi viedä vielä aikaa.

Moona kertoo, kuinka hänestä alkoi vanhempiansa riitojen helpotuttua tuntua siltä, että vanhempien ero johtuisi hänestä itsestään:

H: Joo. Olikse sun mielestä hyvä asia että tuli se ero sit just että ne riidat loppu sit, vai että?

Moona: No tavallaan se oli aika, hyvä ajatus, mut sitte, sitte myöhemmi se alko tuntuu sillee että, nyt se on mun vika koska äiti ja isä eros, mutta...

H: Aaa.

Moona: ... ei se sit ollukkaan.

H: Selitettiinkä sulle, että se ei oo? Joo. Niijust. Koska eihän se koskaan oo, lasten vika.

Moona: Nii. Mä en tajuu. Must joskus tuntuu vaan siltä, että se on mun vika, vaikka se ei ookaan. Ja se on ärsyttävää. Koska luulen että se on mun vika, mutta se ei ole.

H: Ja kuitenkin tiedät samalla, että..

Moona: ...niin, että ei ole mun vika, mutta silti se tuntuu siltä. Se on todella mietityttää.

Asia todella askarruttaa Moonaa, ja tyttö tuntuu vieläkin pohtivan, onko vanhempien ero tosiaan voinut johtua hänestä. Jopa haastattelija pyrkii painottamaan Moonalle, ettei vanhempien ero ole koskaan lasten syytä. Moona tuntuu ymmärtävän asian, mutta pohtii silti, voisiko hän olla syy vanhempiansa eroon. Kenties vanhemmat eivät ole istuutuneet alas lasten kanssa keskustelemaan eroon johtaneista syistä, ja siksi Moona ajattelee olevansa vanhempiansa eron syynä. Moonan haastattelusta löytyy kuitenkin myös kohta,

missä tyttö kertoo vanhempiensa eron tulleen hänelle yllätyksenä monista riidoista huolimatta:

H: Oliko siinä sitä ennen mitään semmosta just, että niinkun, osaitko sä aavistaa, että siinä niinku saattas olla?

Moona: En. Mä en tajunnu mitään.

H: Ei ollu mitään riitoja tai mitään semmosta?

Moona: No ne riiteli oikeestaan vähä koko ajan.

H: Niijust.

Moona: Ainaku iskä tuli kotiin ni.

H: Joo.

Moona: Mm. Mutta se oli ihan semmosta arkipäivää et mä olin ihan tottunu siihen ja. Eli sillä ei ollu yhtään mitään väliä.

Ehkä vanhempien jo kauan ennen eroa jatkuneet riidat olivat Moonalle jo niin arkinen vuorovaikutuksen muoto vanhempien välillä, ettei tyttö osaa yhdistää esimerkiksi vanhempien kommunikoinnin sujumattomuutta yhdeksi vanhempien eroon johtaneeksi syyksi. Vanhempien olisikin hyvä jutella lapselle erosta ja kenties eroon johtaneista syistä, ettei lapsi suuren elämänmuutoksen lisäksi syyttäisi enää itseään muutoksen aiheuttajaksi.

Lapset kertovat, kuinka vanhempien erolla on ollut vaikutuksensa myös lasten sosiaaliseen verkostoon ja suhteisiin. Esimerkiksi Emma tuntee, että hänen vanhempansa tykkäsivät työstä enemmän ennen eroaan, kun koko perhe asui vielä yhdessä. Lisäksi Emma kertoo muuttuneensa myös itse, koska on omasta mielestään nykyisin herkempi suuttumaan ja haastamaan riitaa siskonsa kanssa. Ainin aikajanelta taas löytyy ikävien kokemusten joukosta äidin entinen miesystävä [Jarkko], josta puhuttiin jo tulosluvussa kuusi. Aikaisemmin kerroin myös Lauran koirasta, joka isän luo muutettuaan ei ole enää Lauran mukaan kokenut tyttöä laumaansa kuuluvaksi, eikä enää tottele tyttöä.

8.2 Elämää eroperheen lapsena kahdessa kodissa ja eroa seuranneet muutokset

Muutamit lasten aikajanelleen merkitsemät mukavat ja ikävät kokemukset voidaan liittää jollakin tapaa vanhempien eroon. Toisin sanoen vanhempien ero on ollut vaikuttimena tapahtumien ja lasten kokemusten kulkuun. Vaikka lapset olisivatkin kokeneet itse eron kielteisenä kokemuksena, joidenkin lasten kohdalla erolla on ollut välillisesti

myös myönteisiä seurauksia lasten elämään. Lapset puhuvat eron jälkeisistä asumisjärjestelyiden muuttumisesta ja sen seurauksena mahdollisesti vaihtuneesta koulusta, uusista kavereista, uudelleen muovautuneista tavoista viettää juhlia ja kahden kodin säännöistä sekä näiden muutosten hyvistä ja huonoista puolista. Edellä mainittujen muutosten lisäksi Veera kertoo, kuinka vanhempien ero on muuttanut hänen mielialaansa, ja kuinka elämä ennen eroa oli onnellisempaa.

Vanhempien eroa seurannut muutto, koulun vaihtaminen sekä uusien kavereiden saaminen muuton ja uuden koulun myötä nousevat joidenkin lasten aikajanoista ja kertomuksista esiin myönteisinä kokemuksina:

H: [N]oissa mukavissa sulla on uusia kavereita ja yläasteelle meno. Niin, onko tuo uusia kavereita, niin saitko sää niitä tuon yläasteelle menon myötä vai?
 Riina: No, senki kautta, mutta just tuo ko assuu nyt sitte niinku puoliksi [toisella paikkakunnalla] nii. Sieltä on sitte saanu uusia kavereita.
 H: Niin, aivan totta joo. Niin sää tarkoitat, just ko on aina sen yhen viikon tässä ja...
 Riina: Nii.

Eron jälkeinen muutto ja uuteen kouluun meneminen liittyvät myös lasten aikajanoilleen merkitsemiin ikävämpiin kokemuksiin, kuten Laura alla kertoo:

Ja sitte. No niin, sit se oli mulle vähä vaikeeta, ku piti niinku melkein koko ajan lähtee niinku muuttamaan toiseen asuntoon. (Laura)

Myös Emma kertoo kaihoisasti, kuinka hän olisi halunnut ottaa itselleen tärkeän leikkimökin mukaan entisestä kotipihastaan, mutta jonka perhe joutui muuton yhteydessä kuitenkin jättämään taakseen.

Veera kertoo vanhempien eron vaikuttaneen hänen omaan mielialaansa, kun tyttö muistelee elämänsä ennen eroa olleensa iloista ja huoletonta:

H: Tuota, jos sää aattelet, entiä muistaksää nyt sitte sinne, ku, sillo ku teillä on isä asunu tai on äiti ja isä ja te ootte asunu yhdessä, nii. Muistaks sää sinne, että mitkä on silloin oli niitä kivoja juttuja?
 Veera: No silloin vaan niinku kaikki oleminen oli hirvveen kivvaa. Ja sillee. Ku ei niinku tajunnu esim., ku mun äiti oli sillo hirveen semmone onneton ja semmone nii. Ei niinku semmosia juttuja tajunnu, ni oli hirveen ilonen.
 H: Mmm.
 Veera: Ja semmone.
 H: Niin tarkoitatko sää just, että ko sillo on ollu niin paljo pienempi ni sitte ei oo huomannu semmosia, että jos on vaikka vanhemmilla ollukki paha mieli tai...
 Veera: Nii. Mut se on ollu niinku kiva. Sillee.

Veera oli viisivuotias, kun hänen vanhempansa erosivat. Nuoren ikänsä takia tyttö ei kenties vielä silloin huomannut eron vaikutuksia esimerkiksi äitinsä mielialaan. Sittenkin kymmenvuotiaan Veeran ja hänen ihmissuhteidensa välille on kehittynyt entistä voimakkaampi vastavuoroinen vuorovaikutus, ja tarkkaavaisena tyttönä Veera on nyt jälkepäin ymmärtänyt, että hänen äitinsä on ollut eron jälkeen onneton ja surullinen. Emme voi tietää, onko toisten tunteiden huomioimattomuus Veeran kohdalla ollut tietoista vai tiedostamatonta. Tunteiden sivuuttaminen on esimerkiksi voinut olla tytölle keino selvitä vanhempiensa riitojen tai eron aiheuttamasta mielipahasta ja muutoksesta. Vielä nytkin tyttö tuntuu kaipaavan niitä ”onnellisia” aikoja, kun elämä oli huoletonta ja kepeää.

Vanhempien eron ja muuton seurauksena juhlapäivien vietto harvoin tapahtuu enää koko perheen kesken. Osa lapsista kertoo viettävänsä esimerkiksi joulua vuorottain äitinsä ja isänsä luona, kun toisten mukaan juhlienviettopaikka riippuu pitkälti siitä, kumman luona lapsi juhlapäivänä on. Moni lapsi myös kertoo viettävänsä juhlaa ”oman perheensä” kanssa. Usein omalla perheellä viitataan joihinkin oman perheen jäseniin, muttei kuitenkaan käsittämään kaikkia perheenjäseniä. Esimerkiksi Leevi tarkentaa viettävänsä joulua oman perheensä, eli äidin, isoveljensä ja pikkusiskonsa kanssa. Myös sukulaisia ja kavereita kutsutaan usein viettämään juhlaa perheen kanssa.

Juhlien lisäksi äitien ja isien asettamat erilaiset säännöt nousevat esiin lasten kertomuksista. Moni kertoo äidin luona olevan enemmän sääntöjä, kun taas toisinaan isät pitävät rennompaa linjaa sääntöjen suhteen:

No, no ehkä iskällä vähän rennommat säännöt, että sillonki ku ne asu yhdessä ni äiti oli tarkempi asioista ja iskä ois antanu niinku vähän joustaa. Että iskällä mä saan olla tietokonneella paljon enemmän että kaks tuntia tai vähän yli ja sitte äiti yrittää pittää sen yhdessä tai kahessa tunnissa päivässä. Ja sitte iska antaa ehkä mennä pihalle pitemmäksi aikaa. Ja sitte äiti ehkä niinku arvostaa enemmän sitä mun seuraa ja haluaa että mä tuun aikasemmin kottii ja että joskus se sanoo, että että vaikka että ei aloteta kattomaan mittään ohjelmaa, jos et tuu kaheksalta tai silleen. [...] Ja iska sanoo, että oo yheksään ja katotaan että katotaanko. (Laura)

Voisi sanoa, että lasten kertomukset vanhempien yhtenevistä ja eroavista säännöistä menevät suunnilleen tasan. Puolet lapsista siis kertoo sääntöjen noudattavan samaa linjaa niin äidin kuin isänkin luona, ja toinen puoli kertoo sääntöjen eri kodeissa eroavan toisistaan.

8.3 ”[Toivon], että mun isän ja äitin välit paranis”

Lapsille annettiin mahdollisuus esittää kolme toivomusta nykyiseen perheeseensä liittyen. En nähnyt aiheelliseksi alkaa erotella toiveita sen mukaan, missä järjestyksessä lapset ne kertoivat senkin takia, koska osa lapsista esitti vain yhden tai kaksi toivetta. Luokiteltuani lasten toiveet kolmeen ryhmään, jokaisessa oli sisällöllisesti samankaltaisia toiveita, joista suurin osa liittyi perhesuhteisiin sekä perheen taloudellisen tilanteen parantumiseen. Liitteestä 3 löytyy löydettyihin luokkiin johtanut analyysi ja luokittelu.

Eniten toiveita lapset esittivät perhesuhteisiinsa liittyen (13), ja tarkemmin eritellen nämä toiveet koskivat niin vanhempia (4), koko perhettä (4) kuin myös yksittäisiä perheenjäseniä (4) ja uusperheen tunnelmaa (1). Vanhempiinsa liittyen lapset toivoivat sitä, että äidin ja isän välit paranisivat tai että äiti ja isä muuttaisivat takaisin yhteiseen kotiin:

H: Jos sää saisit esittää kolme toivomusta, liittyen tähän sun perheeseen niin mitä sää toivoisit?

Valtteri: No sitä että, äiti ja isä ois taas yhdessä ja ne ei niinku nii, tai isä myis sen asunnon pois ja ois niinku kivempi asua niinku perheenä yhdessä, että niin käyä tuolla mökillä niinku koko perheen kanssa. Sitten ois kiva jos äiti ja isä niinku sopsis sitä, että ottais aina hoitajan ku niillä on reenit. Ja sitten, ei muuta.

Valtterin kaksi toivetta liittyvät pojan vanhempiin ja keskimmäinen koskee enemmän koko perhettä ja koko perheen yhdessä viettämää aikaa. Myös Moona toivoo, että perheenjäsenet voisivat viettää enemmän aikaa yhdessä ja että perheenjäsenet voisivat elää sovinnossa. Veeran toive koko perheeseen liittyen poikkeaa hieman edellisistä. Tyttö nimittäin toivoo, ettei häntä ”aina” harmittaisi kaikki asiat omassa perheessään. Tämä yhdistyy myös tytön toiveeseen isän uusperheeseen liittyen, kun Veera toivoo, että isän luokse meneminen muuttuisi mukavammaksi ja että isän uuden perheen ilmapiiri paranisi.

Yksittäisistä perheenjäsenistä toiveita esitettiin veljiin ja äiteihin liittyen:

Ja [toivon], että mun isovelji ois kotona enemmän. (Laura)

Äiti ei niinku, siis sillain, ehkä niinku... Siis ei se niinku suutu kovin helposti mutta sillai niinku [toivon], että se joskus vähän kuuntelis kun mä eka sanon jotakin ja sitten vasta niinku toimis. [...] Ja sitten ehkä, varmaan se niinku alkais enemmän huolehtia omista asioistaan. (Aino)

Siiri toivoo pikkuveljensä rauhoittuvan ja lopettavan kiusaamisen, Laura taas toivoo iso-veljen käyvän kotona enemmän. Myös Aino toivoo, että äiti kuuntelisi häntä enemmän ja tämä toive äitiin liittyen voidaan yhdistää lapsen haluun lisätä omaa toimijuuttaan ja osallisuuttaan perheessä.

Perhesuhteiden lisäksi kolme lasta toivoo muutosta perheensä taloudelliseen tilanteeseen. Emma kertoo, ettei raha olisi pahitteeksi esimerkiksi uusien vaatteiden hankkimista varten. Aino taas toivoo perheensä voittavan lotossa. Lapsista ainoastaan Siiri esittää yhdeksi toiveekseen lemmikin saamisen, kun tyttö kertoo haluavansa pienen koiranpennun. Yksi Moonan toiveista taas liittyy ennemminkin elämänfilosofiaan tytön toivoessa, ”että mentäs täysillä eteenpäin elämässä”.

9 TULOSTEN YHTEENVETO JA POHDINTA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli keskittyä kuuntelemaan vanhempiensa eron kokeneiden suomalaisten lasten kuvauksia ja kertomuksia omista perheistään ja perhesuhteistaan. Lisäksi tutkimusmielenkiinnon kohteena olivat lasten perhetulkinnat. Tavoitteena oli tarkastella, erosivatko lasten perhetulkinnat toisistaan, mihin tulkinnat mahdollisesti perustuivat ja lukeutuivatko sekä biologiset että ei-biologiset perheenjäsenet lasten perheisiin. Myös lasten kertomuksia, tunteita ja toiveita niin vanhempien eroon kuin eron jälkeisiin muutoksiin ja perheeseen liittyen kuunneltiin ja kuvailtiin. Eron jälkeisiä perhesuhteita ja eroon liittyviä muutoksia lasten elämässä tutkittiin lasten teemahaastatteluiden lisäksi sosiaalisin verkostokartoin sekä aikajanoin.

9.1 Lasten monitahoiset perhesuhteet

Kuten monessa aiemmassa tutkimuksessa, myös tässä lapset kertoivat omista perhesuhteistaan yksilöllisin keinoin ja omakohtaisiin, niin myönteisiin kuin kielteisiin kokemuksiin pohjautuen (ks. Allatt 1996; Bridges ym. 2007; Kelly 2003; Moxnes 2003; Ritala-Koskinen 2001; Smart 2006). Moninaisuutta lasten perhetulkintoihin synnyttivät ensinnäkin lasten verkostokarttoihinsa merkitsemät perhesuhteet ja toiseksi suhteiden sijoittuminen eri läheisyystasoille. Kysymykset siitä, miksi tietyt suhteet ovat lapsille tärkeämpiä kuin toiset, saattoivat olla osalle tämän tutkimuksen lapsista vaikeita.

Lapselle suhteen läheisyyden määrittelyn pukeminen sanoiksi voi olla haastavaa, ja toisinaan lasten puheessa kuvastui *tunne* siitä, että tietty suhde lukeutui osaksi lapsen perhettä tai oli lapselle läheinen. Myös Broberg (2010, 229) puhuu perheyden rakentumisesta perhetunteeksi, joka pitää sisällään tietynlaisen yhteenkuuluvuuden tunteen ja yhteisen toimintakulttuurin säännöt. Tämä perhetunne voi vaikuttaa lasten perhetulkintojen taustalla myös tässä tutkimuksessa.

Silvan ja Smartin (1999) mukaan perheenjäsenten välistä suhdetta ei enää nykyaikana määritä pelkkä biologinen sidos tai asuminen samassa taloudessa. Heidän mukaansa subjektiivisen merkityksen korostumisen myötä perheenjäseniksi luetaan myös ei-biologisin sidoksin toisiinsa liitetyt tai muualla asuvat perheenjäsenet. Tämä tuli esiin myös tässä tutkimuksessa siten, että lapset lukivat perheisiinsä kuuluviksi useimmiten niin lähellä kuin kauempana elävät biologiset vanhempansa ja sisaruksensa, ja toisinaan omaan perheeseen liitettiin myös sisaruspuolia, uussisarusia ja/tai vanhempien uusia kumppaneita tai puolisoita. Lisäksi joidenkin lasten isovanhemmilla, muilla sukulaisilla ja lemmikeillä oli erityinen asema lapsen perheen jäsenenä (ks. Ritala-Koskinen 2001). Kun jokainen saa *itse* määrittellä oman perheensä, voidaan perheeseen liittää kuuluvaksi myös muita kuin biologisin sidoksin toisiinsa kiinnitettyjä perheenjäseniä (Jallinoja 2000; Moore & Beazley 1996).

Lasten täyttämät verkostokartat olivat jokaisen lapsen kohdalla oman näköisiänsä kokonaisuuksia: Yhtäältä lapset saattoivat pitää biologisia vanhempiansa itselleen läheisimpinä perheenjäseninä kun taas toisille lapsille esimerkiksi sisarus saattoi olla tärkein jäsen perheessä. Ei-biologisten perheenjäsenten, kuten vanhempien uusien kumppaneiden tai puolisoitten ja uussisarusten paikat lasten verkostokartoissa vaihtelivat lapsen perheeseen kuulumattomista jäsenistä läheisimmiksi perheenjäseniksi. Yhdessäolo ja yhteinen tekeminen, lapsen huomioon ottaminen ja lapsesta välittäminen näyttivät vaikuttavan voimakkaimmin siihen, kuinka läheisiksi lapset perheenjäsenensä tulkitsivat. Myös muutamat aikaisemmat tutkimukset ovat havainneet, että lapset arvos tavat perhesuhteissaan verisiteen tai laillisten siteiden sijaan rakkautta, huolenpitoa ja sitoutumista, ja perheeseen luetaan usein kuuluvaksi ne läheissuhteet, joita lapset arvos tavat (ks. Smart ym. 2001; Mason & Tipper 2008).

Kaikki lasten elossa olevat vanhemmat oli merkitty verkostokarttoihin osaksi lasten perheitä. Vaikka niin äitejä kuin isiäkin löytyi lasten verkostokarttojen läheisimmiltä ja kauemmilta kehiltä, olivat äidit tässä tutkimuksessa hieman isiä läheisempiä lapsille. Saman tuloksen saivat niin Sobolewski ja Amato (2007) kuin myös Ritala-Koskinen (2001) tutkimuksissaan. Lasten kuvaukset äideistään olivat perusvireeltään myönteisiä ja äitien kanssa puuhailtiin paljon muun muassa arkiaskareiden parissa (ks. Ritala-Koskinen 2001). Lisäksi luottamus äiteihin nousi esiin monen lapsen puheessa, ja lapset kertoivat voivansa usein jutella äitiensä kanssa saaden äideiltään myös lohdutusta vaikeina aikoina (ks. Smart ym. 2001; Ritala-Koskinen 2001). Myös Furman ja Buhmester (1985) havaitsivat tutkimuksessaan lapsi-äitisuhteen rakentuvan toveruuden ja tyytyväisyyden tuntemuksille. Vaikka lapset tässä tutkimuksessa puhuivat myös äitien kanssa syntyvistä ristiriitaisuuksista ja erimielisyyksistä, voidaan ne tulkita merkeiksi läheisestä ja vastavuoroisesta suhteesta. Lasten suhdetta äiteihinsä pidetäänkin Finchin (1986, 224) mukaan usein erityisimpänä ja läheisimpänä. Lisäksi äiti-lapsisuhte kytkeytyy monesti emotionaalisen turvallisuuden tunteeseen (Cummings ym. 2006), ja suhteeseen panostaminen on Millerin ja kollegoiden (2009) mukaan lapselle tärkeä selviytymiskeino vanhempiensa eroon sopeutumiseksi.

Äitien läheisyys lasten tulkitsemana voi Sobolewskin ja Amaton (2007) mukaan liittyä huoltajuus- tai tapaamissopimuksiin sekä äitien lähivanhemmuuteen eron jälkeen. Tilastojen perusteella suomalaiset äidit ovat isiä useammin eron jälkeen lasten lähivanhempia (SVT 2011a), ja tässäkin tutkimuksessa äidit muodostivat lähivanhempien enemmistön viettäen muualla asuvia isiä enemmän aikaa lastensa kanssa. Yli puolet lapsista kertoi kuitenkin myös suhteensa etä-isään olevan läheinen ja yhteistoiminnallinen. Näyttääkin siltä, että etävanhemmuudesta huolimatta lapsi voi mieltää muualla asuvan vanhempansa perheeseensä kuuluvaksi ja itselleen läheiseksi perheenjäseneksi (ks. Jallinoja 2000). Tämä vahvistaa myös Hokkasen (2005, 113) tekemän huomion siitä, että uskomukset lähivanhemman läheisyydestä ja etävanhemman etäisyydestä voivat toisinaan olla harhaanjohtavia.

Tässä tutkimuksessa lapset mielsivät muualla asuvan biologisen isänsä perheeseensä kuuluvaksi, tapasivat he sitten isäänsä viikoittain tai vain yleisimpinä juhlapyhinä. Säännöllisellä tapaamisella ei näyttänyt suoranaisesti olevan vaikutusta

myöskään lasten tulkintoihin siitä, kuinka läheiseksi he isänsä kokivat, kun esimerkiksi tutkimuksen ainoa ensisijaisesti isänsä luona asunut lapsi ei kokenut isäänsä itselleen tärkeimmäksi perheenjäseneksi (vrt. Jallinoja 2000, 194–195). Tapaamistiheyden sijaan monet isänsä itselleen tärkeiksi ja läheisiksi kokevat lapset puhuivat isän kanssa yhdessä vietetystä ajasta ja yhteisestä tekemisestä, kun taas isänsä loitommalle sijoittaneiden lasten kertomuksia sävyttivät enemmän isien mielenkiinnon tai kiintymyksen osoittamisen puute tai jopa suoranainen piittaamattomuus lastaan kohtaan. Ritala-Koskinen (2001, 133) huomauttaakin, että etävanhemman huomion ja kiinnostuksen puute lasta kohtaan voi johtaa muualla asuvan vanhemman ja lapsen suhteen etääntymiseen – niin fyysisellä kuin tunnetasolla.

Lapset olivat suhteellisen harvasanaisia vanhempiansa uusien kumppaneiden suhteen, vaikka aikaisemmissa tutkimuksissa lasten on huomattu puhuvan vanhempiansa uusista kumppaneista niin myönteiseen (ks. esim. Moxnes 2003; Ritala-Koskinen 2001; Smart ym. 2001) kuin kielteiseenkin (ks. esim. Flowerdew & Neale 2003; Moxnes 2003) sävyyn. Suurin osa tämän tutkimuksen lapsista päätti jättää isiensä uudet kumppanit perheensä ulkopuolelle ja moni tyytyi vain toteamaan, että isällä oli uusi vaimo ja tyttöystävä (ks. Smart ym. 2001). Äitipuoli kuitenkin löytyi kolmen lapsen verkostokartasta – kahdessa tapauksessa perheeseen ja yhdessä sukulaisten joukkoon kuuluvana. Lapset eivät liiemmästi perustelleet äitipuolensa paikkaa verkostokartassaan tai osana perhettään. Esimerkiksi äitipuolen juridinen asema lapsen isän vaimona ei kaikissa tapauksissa automaattisesti vaikuttanut äitipuolen lukeutumiseen lapsen perheeseen. Sen sijaan yhteisen ajan viettämisen, yhteisen toiminnan ja lapsi-äitipuolisuhteen laadun voisi todeta vaikuttavan lasten tulkintoihin äitipuolestaan oman perheensä jäsenenä.

Tutkimukseen osallistuneilla lapsilla oli monenlaisia sisarusuhteita, jotka jakautuivat niin verkostokarttoihin ja niiden eri läheisyystasoille kuin verkostokarttojen ulkopuolellekin. Sisarussuhteet ovatkin usein moninaisia ja eroavat toisistaan läheisyyden, yhteisen toiminnan ja vuorovaikutuksen suhteen (Dunn 1993; Chamberlain 1999; Furman & Buhrmester 1985). Tässä tutkimuksessa lapsilla oli sekä biologisia että puoli- ja uussisaruksia ja tavallista oli myös, että lapsilla oli sisarusia kahdesta eri kategoriasta (ks. Ritala-Koskinen 2001). Biologisista sisarusista suurin osa löytyi lasten verkostokartoista. Asumisjärjestelyt eivät tässä tutkimuksessa vaikuttaneet merkittävästi lasten

tulkintoihin biologisten sisarussuhteiden läheisyydestä, kun myös muualla asuviin sisaruksiin pidettiin tiiviisti yhteyttä (vrt. Ritala-Koskinen 2001). Kuten äitienkin kohdalla, sisarussuhteet olivat tutkimukseen osallistuneiden lasten mukaan sekoitus läheisyyttä, yhteistä aikaa ja tekemistä sekä riitoja ja kinastelua. Lisäksi joidenkin lasten kertomuksista kuvastui vanhemman sisaruksen huolenpito ja vastuu nuoremmasta sisaruksestaan (Ks. Buhrmester & Furman 1990).

Yhdellä tämän tutkimuksen lapsista oli puolisisaruksia. Suhtautuminen sisarpuoliin oli myönteistä ja heistä puhuttiin siskoina (ks. Ritala-Koskinen 2001). Yhdessä vietetty lapsuus sekä yhdessäolo ja yhteinen tekeminen näyttivät vaikuttavan sisaruspuolien läheiseen suhteeseen. Myös Ritala-Koskisen (2001) tutkimuksessa rakkaus, helliminen ja yhteinen tekeminen nousivat esiin sisaruspuolisuhteen tunne- ja toimintaperustana. Uussisarusten kohdalla osa lapsista taas empi, lukeako vai ei näitä omaan perheeseen kuuluvaksi. Uussisarussuhteissa merkittäväntä näyttäisi olevan yhdessä vietetty aika sekä toisinaan myös yhteinen tekeminen, jotka myös Jallinoja (2000) nostaa esille uussisarussuhteiden perustana. Lisäksi lapsen hyvä suhde siihen vanhempaan, jonka kautta uussisarukset ovat lapsen elämään tulleet voi vaikuttaa myönteisesti lapsen ja uussisarusten suhteeseen. Päinvastoin jos suhde vanhempaan on huono tai etäinen, voi kynnys vanhemman ”uuteen” perheeseen tutustumiseen myös kasvaa.

Tämän tutkimuksen lapset kertoivat arvostavansa omissa perheissään perheen myönteistä ilmapiiriä, kuten huumoria, toisten huomioon ottamista ja toisista perheenjäsenistä välittämistä. Myös aikaisemmissa tutkimuksissa lasten on todettu arvostavan vastavuoroista kunnioitusta, luottamusta (Smart ym. 2001, 59) sekä tuen antamista ja saamista (Moore & Beazley 1996, 70). Lisäksi yksittäiset perheenjäsenet saattoivat tässä tutkimuksessa lasten sanojen mukaan tehdä heidät onnellisiksi. Lapset kertoivat arvostavansa myös omaa toimijuutta perheissään; kuulluksi tuleminen ja mahdollisuus osallistua perhettä ja itseään koskevaan päätöksentekoon oli toisille lapsille tärkeää. Lapset kertoivat myös arvostavansa perheissään yhdessäoloa ja yhdessä tekemistä, joiden perusteella lapset usein myös määrittivät perhesuhteitaan ja niiden läheisyyttä. Perustellessaan läheisiä perhesuhteitaan yhdessä oleminen ja tekeminen nousivat ykkösenä esiin monen lapsen puheessa ja monen perhesuhteen kohdalla. Myös Jallinoja (2000, 194–195) toteaa, että lapsen näkökulmasta oikea perhe voi esimerkiksi viettää

riittävästi aikaa yhdessä, jolloin perhe rakentuu perheenjäsenten keskinäisessä kanssakäymisessä.

9.2 Lasten biologisia sidoksia korostavat ja joustavat perhetulkinnat

Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta biologinen perhe muodosti kaikkien tämän tutkimuksen lasten perhetulkintojen perustan, jota joko täydennettiin tai jätettiin täydentämättä uusilla perheenjäsenillä, sukulaisilla tai lemmikeillä. Hetherington (2003) toteaaakin biologisten suhteiden korostuvan tärkeinä suhteina eron jälkeisissä perheissä. Tämän tutkimuksen perustella vaikuttaisikin siltä, että lapsen näkökulmasta suhteen laatu ei niinkään vaikuta biologisten perheenjäsenten asemaan lapsen perheessä, kun taas ei-biologisten perheenjäsenten kohdalla suhteen toimivuus on merkittävämpi tekijä lapsen pohtiessa, lukeako elämäänsä astunutta uutta ihmistä perheensä jäseneksi vai ei. Tämä tulkinta vaatii kuitenkin hieman lisäselvittelyä.

Biologiset perheenjäsenet näyttivät usein kuuluvan lasten perheisiin siitäkin huolimatta, että lapsen suhde kyseiseen perheenjäseneen – useimmiten isään tai veljeen – olisi lapsen kertoman mukaan ollut etäinen tai jopa kielteinen. Jallinoja (2000, 194–195) arvioi, että lasten perhemäärittysten taustalla vaikuttaisi lapsen käsitys ”oikeasta perheestä”. Esimerkiksi isän sijoittumiseen lapsen perheeseen, huolimatta isän etäisestä suhteestaan lapseensa, voi olla syynä ”oikeanlaisen” perhekäsityksen synnyttämä tunne pitää verisiteen yhdistämät perheenjäsenet omaan perheeseen kuuluvana. Pienperheen vahvalla asemalla nykykulttuurissamme voi olla vaikutuksensa lasten näkemyksiin oikeanlaisesta perheestä. Aina pelkkä biologinen sidos ei kuitenkaan takaa *läheistä* suhdetta lapseen, vaan läheisen suhteen ylläpitämiseksi vaaditaan muutakin. Jotta perhesuhde lukeutuisi lapsen läheisimpien suhteiden joukkoon, täytyy suhteessa Smartin ja muiden (2001, 57) mukaan olla verisidoksen lisäksi läsnä muitakin suhteen laatuun ja läheisyyteen vaikuttavia tekijöitä, kuten rakkautta, huolenpitoa ja vastavuoroista kunnioitusta.

Kun biologisten perhesuhteiden kohdalla suhteen laadulla ei näyttänyt olevan merkitystä sille, lukeeko lapsi omat, ”oikeat” (Smart ym. 2001, 47) biologiset perheen-

jäsenensä perheeseensä kuuluvaksi vai ei, ei-biologisten ja uusien perhesuhteiden osalta tilanne oli tässä tutkimuksessa päinvastainen. Näyttääkin siltä, että vanhempien uusien kumppaneiden tai puolisoitten ja näiden lasten on muilla tavoin saavutettava paikkansa lapsen perheen jäsenenä. Lisäksi huono tai etäinen suhde lapseen voi varmemmin jättää ei-biologisten sidosten lapsen yhteydessä olevan uuden perheenjäsenen vaille perheenjäsenen statusta. Myös näissä suhteissa suhteen laatu, yhdessäolo ja yhteinen tekeminen painottuivat perhesuhteen perustana lasten näkökulmasta.

Kun Smart kollegoineen (2001) puhui suljetuista ja avoimista perheenrajoista, tämän tutkimusaineiston perusteella lasten perhetulkinnolle saatiin samansuuntaiset perhetulkintakehykset: biologisia sidoksia korostava perhetulkinta ja joustava perhetulkinta. Nimensä mukaisesti ensimmäisen perhetulkinnan mukaan perheensä käsitteellistävät lapset sisällyttivät perheisiinsä hyvin pitkälti vain biologisten sitein heihin kiinnittyvät perheenjäsenet, kun taas jälkimmäisen perhetulkinnan tehneiden lasten perheisiin kuuluivat myös ei-biologisten ”uusperheenjäsenet”. Smart ja muut (2001) kuitenkin huomauttavat, ettei ero suljettujen ja avoimien perherajojen välillä ole selväpiirteinen, mikä tuli ilmi myös tässä tutkimuksessa.

Lasten perhetulkintojen jakaminen pelkästään kahteen kategoriaan voi tuntua yksinkertaistavalta, kun lasten perhetulkintoja tarkastellaan lähemmin. Huomion ulkopuolelle jätettiin ne lapset, jotka korostivat perhetulkinnossaan biologisia sidoksia, mutta joilla ei ollut ”uusia” mahdollisia perheenjäseniä elämässään. Muutoin biologisia sidoksia korostavien perhetulkintoin perheensä käsittävät lapset jakautuivat sellaisiin, jotka eivät lainkaan lukeneet uusia mahdollisia perheenjäseniä omaan sosiaaliseen verkostoonsa kuuluvaksi ja toiseksi niihin, jotka eivät pitäneet näitä perheensä jäseninä mutta jotka mielsivät heidät sukulaisikseen. Joustavien perhetulkintoin perheensä rakentaneet lapset taas erosivat toisistaan sen suhteen, kuinka läheisiksi lapset uusperheenjäsenensä kokivat. Toiset kokivat biologiset perheenjäsenensä uusperhejäseniään läheisemmiksi (ks. myös Ritala-Koskinen 2001, 157), kun taas toiset eivät tehneet jaottelua biologisten ja ei-biologisten perheenjäsenten suhteen, vaan kokivat kaikki itselleen yhtä läheisiksi ja tärkeiksi. Yhteisen arjen jakaminen, säännöllinen tapaaminen ja yhteinen tekeminen uusperheenjäsenten kanssa voivat vaikuttaa lapsen kokemukseen uusien perheenjäsenten läheisyydestä. Lisäksi joustamiskyvyn on todettu olevan yksi merkittä-

vimmistä eroon sopeutumiseen vaikuttavista tekijöistä (Chen & George 2005; Masten ym. 1990), ja joustavuutta tarvitaan esimerkiksi lasten määritellesä eron jälkeisiä perhesuhteitaan. Rigg ja Pryor (2007) korostavatkin, että kun perheen rajoja ei määritellä liian tarkkaan, voi sopeutuminen perhe-elämän muutoksiin onnistua jouhevammin.

9.3 Vanhempien eroa seuranneet kielteiset ja myönteiset muutokset

Lasten aikajanoilta löytyi yksilöllisten kokemusten muovaamia myönteisiä ja kielteisiä elämäkokemuksia. Suurin osa tutkimuksen lapsista oli merkinnyt vanhempinsa eron oman elämänsä aikajanelle ikävänä ja surullisena kokemuksena. Myös Bagshaw (2007) löysi tutkimuksessaan samansuuntaisia tuloksia todeten, että lapset voivat joskus voimakkaastikin surra vanhempinsa eroa. Kellyn (2003) mukaan kaksi ensimmäistä vanhempien eron jälkeistä vuotta ovat monelle lapselle stressaavinta aikaa, joten tämän tutkimuksen lapset olivat ehtineet jo jonkinasteisesti tottua vanhempinsa eron jälkeisiin muutoksiin, kun monen lapsen kohdalla vanhempien erosta oli kulunut aikaa yli kaksi vuotta. Muutama tähän tutkimukseen osallistunut lapsi kertoikin, että eron jälkeinen elämä tuntuu jo tavalliselta tai ettei vanhempien ero enää häirinnyt heitä.

Ikävän vanhempien erosta teki lasten mukaan vanhempien toistuvien risti-riitojen kuunteleminen ja todistaminen (ks. Moxnes 2003; Smart ym. 2001, 64). Vaikka moni tämän tutkimuksen lapsista merkitsikin vanhempinsa eron aikajanelleen merkittävänä ja ikävänä elämäntapahtumana, kolme lasta jätti eron merkitsemättä aikajanelleen. Lisäksi yksi tutkimuksen lapsista suhtautui vanhempinsa eroon muita välinpitämättömämmin, ja kertoi vanhempinsa jatkuvasta riitelystä muodostuneen hänelle arkipäivää. Wadsby ja Svedin (1994) arvelevat, että jos lapsi tiedostaa tulevan eron, on eroon sopeutuminen ja sen hyväksyminen lapselle tällöin nopeampaa. Välinpitämättömästi vanhempinsa eroon suhtautunut lapsi oli kenties jo niin tottunut vanhempinsa riitoihin ”normaalina” kommunikointimuotona, että syytti lopulta itseään vanhempinsa erosta. Wadsby ja Svedin (1994) korostavat myös, että yksi tärkeä tekijä lapsen eroon sopeutumisen kannalta on puhuminen erosta vanhemman kanssa (ks. myös Miller ym. 2009). Lapselle olisikin tärkeää kertoa, ettei tämä koskaan ole syynä vanhempinsa eroon.

Toiset lapset kokivat vanhempiensa eroa mahdollisesti seuraavan muuton kielteisenä tapahtumana, mutta toiset taas saattoivat pitää muuttoa myönteisenä muutoksena (ks. Linnavuori 2007; Smart ym. 2001). Matkaaminen kahden kodin välillä voi toisinaan tuntua raskaalta, mutta osalle lapsista asumisjärjestelyiden muutokset ja muuttaminen toiselle paikkakunnalle olivat myönteisiä muutoksia, kun lapset kertovat löytäneensä uusia ystäviä uudesta koulusta tai saaneensa eron jälkeen mahdollisuuden viettää aikaa molempien vanhempiensa kanssa luoden uudenlaista suhdetta vanhempiinsa. Myös Smartin ja kollegoiden (2001) tutkimuksessa lapset kertoivat tullessa tietoisemmiksi kiintymyssuhteestaan vanhempiinsa haluten eron jälkeen sitoutua vanhempisuhteilleen uudella tavalla. Myös muissa tutkimuksissa on havaittu, että kielteisten kokemusten sijaan tai lisäksi vanhempien erolla voi olla myös myönteisiä seurauksia (ks. esim. Amato ym. 1995; Flowerdew & Neale 2003; Hetherington 2003; Kowaleski-Jones & Dunifon 2004).

Muutosta seuranneiden uusien kaverisuhteiden luomisen lisäksi eron jälkeisinä myönteisinä muutoksina joidenkin lasten kertomuksissa nousivat esiin ensinnäkin vanhempien ristiriitojen väheneminen, mikä voidaan tulkita lapsen hyvinvoinnin ja emotionaalisen turvallisuuden kannalta myönteiseksi eron muutokseksi (Amato ym. 1995; Cummings ym. 2006). Toiseksi lapsen yhtäläinen mahdollisuus kehittää suhdetta molempiin vanhempiinsa (ks. Neale & Flowerdew 2007) voidaan yhtä lailla nähdä eron myönteisenä seurauksena. Linnavuori (2007) löysi tutkimuksessaan samansuuntaisia tuloksia, kun lapset kertoivat molempien vanhempien kanssa vietetyn yhteisen ajan kuuluvan vuoroasumisen parhaisiin puoliin. Lasten erilaiset tavat kokea ja suhtautua muun muassa vanhempiensa eroa seuraaviin elämänmuutoksiin voivat myös korostaa lasten välisiä geneettisiä eroja ja yksilöllisyyttä (O'Connor ym. 2003). Osaltaan joustavan muutokseen sopeutumisen voidaan ajatella riippuvan lapsesta itsestään ja lapsen henkilökohtaisista resursseista (Kelly & Emery 2003), mutta toisaalta tilanteeseen vaikuttavat myös muut tekijät, kuten esimerkiksi perheenjäsenten välinen vuorovaikutus ja uuden asuinpaikan ympäristö ihmissuhdeverkostoineen.

Tämän tutkimuksen lapset eivät kertoneet viettävänsä juhliaan enää entisen tapaan sekä isän että äidin kanssa yhtä aikaa. Lisäksi lapset kertoivat viettävänsä juhlia yleensä vuorotellen vanhempien luona tai siellä kodissa, missä juhlapäivän aikana

sattuvat olemaan. Smart kollegoineen (2001) huomauttaakin, että eron jälkeen lapsi harvoin viettää aikaansa sekä äitinsä että isänsä kanssa, ja heidän tutkimuksessaan lapset kertoivat sopeutumisen kahden kodin sääntöihin ja tapoihin olevan toisinaan hämmentävää. Myös tässä tutkimuksessa noin puolet lapsista kertoi kahden kodin eroihin kuuluvan äitien ja isien asettamat erilaiset säännöt. Lapset kuitenkin tuntuivat pitävän asumisjärjestelyjä tyydyttävinä. (Ks. Smart ym. 2001.)

Lasten toiveet nykyperheidensä suhteen liittyivät niin lasten perhesuhteisiin, taloudellisen tilanteen parantumiseen kuin myös uusien lemmikkien saamiseen. Perhesuhteisiin liittyviä toiveita lapset esittivät niin vanhempiin, koko perheeseen, yksittäisiin perheenjäseniin kuin myös uusperheen tunnelmaan liittyen. Moni tämän tutkimuksen lapsista toivoi, että vanhempien välit paranisivat tai että vanhemmat palaisivat yhteen (ks. Linnavuori 2007). Useimmiten eron jälkeen lapsi tapaakin vain toista vanhempaansa kerrallaan, ja sopeutuminen siihen, ettei koko perhe enää vietä aikaa yhdessä, voi viedä aikaa (Linnavuori 2007, 102). Koko perhettä koskevat toiveet liittyivät perheiden runsaampaan yhdessäoloon ja sovinnolliseen elämiseen yhdessä.

Bagshaw (2007) huomauttaa, että eron kielteisiin vaikutuksiin tarraaminen on kapea-alainen lähestymistapa. Vanhempien eron mahdollisista kielteisistä vaikutuksista huolimatta eroperheiden lasten on kuitenkin usein todettu sopeutuvan hyvin eron jälkeisiin muutoksiin. Lasten sopeuduttua vanhempien eroa seuraaviin muutoksiin, elämä usein palautuu tavalliseksi arjeksi ja toisinaan lapsi voi huomata eron tuoneen myös myönteisiä muutoksia omaan elämään. (Ks. Amato ym. 1995; Flowerdew & Neale 2003; Hetherington 2003; Kowaleski-Jones & Dunifon 2004; Kelly 2003.) Myös jotkut tämän tutkimuksen lapset kertoivat, ettei vanhempien ero enää häirinnyt heitä tai että elämä tuntui jo tavalliselta, kun taas toisille ero oli edelleen arka paikka. Tärkeintä onkin huomata ja tiedostaa lasten toisistaan eriävät, yksilölliset kokemukset eroperheen lapsina (Kelly 2003), eikä olettaa, että sama ilmiö on kokemuksena kaikille yksilöille samanlainen. Tilanteet, aika ja ihmiset elävät ja muuttuvat niin toistensa kuin itsen ja muun ympäristön kanssa käytävässä vuorovaikutuksessa.

9.4 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi

Validiutta ja reliabiliutta usein pidetään tutkimuksen luotettavuuden arvioinnin kulmakivinä. Käsitteiden soveltaminen laadulliseen tutkimukseen ei kuitenkaan aina onnistu samoin kriteerein kuin määrällisen tutkimuksen kohdalla (Anttila 1996, 407), koska kyseiset käsitteet ovat syntyneet arvioimaan ensisijaisesti määrällistä tutkimusta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 136). Esimerkiksi reliabiliuden osalta tutkittavien ominaisuuksien muuttuminen, haastavuus tehdä yhdenmukaisia tulkintoja aineistosta tai ihmisen käyttäytymisen tilannesidonnaisuus tekevät perinteisen reliabiliuden käsitteen soveltamisen laadullisen tutkimuksen luotettavuuden kriteerinä jopa kyseenalaiseksi (Hirsjärvi & Hurme 2001, 186). Laadullisessa tutkimuksessa ”tutkija on tutkimuksensa keskeinen työväline”, jolloin tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa kohteena on koko tutkimusprosessi aina aineistonkeruusta johtopäätösten tekemiseen saakka (Eskola & Suoranta 1999, 211).

Tämän tutkimuksen aineisto on kerätty osana Jyväskylän yliopiston Perhetutkimuskeskuksen tutkimusprojektia, ja tässä tutkimuksessa mukana olleet haastattelut toteutettiin kolmen eri haastattelijan toimesta. Jo se seikka, että haastattelihoita on enemmän kuin yksi, vaikuttaa myönteisesti tutkimuksen luotettavuuteen: Ensinnäkin useampi kuin yksi havainnoija tai haastattelija varmistaa osaltaan tutkimuksen objektiivisuutta (Eskola & Suoranta 1999, 214). Toiseksi osassa haastatteluista haastattelijana oli mies ja toisessa osassa nainen, joten se pienentäneekin ainakin osittain mahdollisuutta haastattelijan sukupuolen vaikutuksesta haastattelujen kulkuun tai sisältöön. Lisäksi tutkimusmenetelmällistä triangulaatiota, eli erilaisten menetelmien yhdistämistä validiteetin lisäämiseksi (Tuomi & Sarajärvi 2009, 143) on tässä tutkimuksessa vahvistettu tutkimalla lasten perhesuhteita lasten haastatteluiden lisäksi visuaalisin verkostokartoin ja aikajanojin.

Notko ja muut (2012) ovat artikkelissaan arvioineet EMSE-tutkimusprojektin aineistonkeruuseen liittyviä haasteita, jotka tätä tutkimusta arvioitaessa on hyvä nostaa esiin. Ensinnäkin keskeisintä lasten kanssa tehtävässä tutkimuksessa on lasten oikeuksien ja hyvinvoinnin takaaminen, jotka pyrittiin varmistamaan tutkimusprojektissa haastatteluteemojen etukäteisvalinnoilla ja haastattelurunkojen huolellisella suunnittelul-

la. Toiseksi lasten ollessa tutkimuksen kohteina myös tutkimuksen eettisiä kysymyksiä on pohdittava tarkasti. Kotona tapahtuviin haastatteluihin liittyy aina muiden perheenjäsenten läsnäolon aiheuttamat haasteet, kuten haastattelun luotettavuuden tai anonyymiteettisuojan rikkoutuminen. Haastattelujen tapahtuessa kotona, on myös tarpeen pohtia, mitä kotona tapahtuu haastattelun jälkeen. EMSE-tutkimusprojektin haastatteluja tehtäessä lapsille annettiin haastattelun jälkeen mahdollisuus kertoa tuntemuksistaan haastattelun suhteen. Haastavimpiin tilanteisiin lukeutuivat haastattelujen aikana tutkittavissa heränneet voimakkaat tunnereaktiot. Myös yksi oman tutkimukseni lapsista puhkesi itkuun kesken haastattelun. Tällaisiin tilanteisiin haastattelijat olivat varautuneet jo etukäteen, ja lapselta tuli tilanteessa varmistaa tämän vapaaehtoisuus ja halukkuus jatkaa haastattelua. (Notko ym. 2012.)

Tätä tutkimusta varten analysoin yhteensä kymmenen lapsen haastattelua, verkostokarttaa ja aikajanaa. Määrällisesti aineiston riittävyttä voidaan pitää tyydyttävänä, koska tietyt teemat alkoivat toistua aineistossa. Teemojen toistuminen antoi aineiston kuvailun lisäksi mahdollisuuden vertailla, erotella ja luokitella aineistosta esiin nousseita teemoja. Lisäksi tutkimustulokset kuvastavat juuri tähän tutkimukseen haastateltujen kymmenen lapsen ajatuksia, kokemuksia ja käsityksiä perhesuhteistaan ja vanhempiansa erosta. Muutamit seikat, kuten sukupuolten välisten eroavaisuuksien vertailu jäi toteutumatta, mutta toisaalta sukupuolierojen merkitys ei joka ilmiön, kokemuksen tai käsityksen kohdalla ole samalla lailla painottunut. Toki tulevia tutkimuksia ajatellen voisi aineisto koostua puoliksi tyttöjen ja puoliksi poikien haastatteluista, jotta sukupuolivertailu mahdollistuisi. Lisäksi tässä tutkimuksessa oli esimerkiksi mukana vain yksi lapsi, jonka äiti oli isän sijaan etävanhempi. Tämä hankaloitti vertailujen tekemistä, kun pystyin perustelemaan tulkintojani esimerkiksi lapsen ja etä-äidin tai lähi-isän suhteesta vain yhden lapsen kokemuksiin nojaten.

Perhesuhteita tutkittaessa tutkimustulokset riippuvat Sevónin ja Notkon (2008, 22) mukaan pitkälti siitä, kenen näkökulmasta kokemuksia tarkastellaan ja kenen ääntä kuullaan. Tätä tutkimusta tehdessäni en ole peitellyt lasten äänen kuulemisen ja näkökulmien korostamisen tärkeyttä, vaan lasten kuuleminen on ollut mukana yhtenä tämän tutkimuksen tärkeimmistä tavoitteista. Lasten ollessa tutkimuskohteina ja tutkimusaineiston tuottajina, on tutkijan kuitenkin oltava huolellinen tulkitessaan lasten kerto-

muksia ja tehdessään johtopäätöksiä lasten puheen pohjalta. Lasten haastatteluaineistoja analysoidessani olin tietoinen omien sekä tutkittavien lasten käsitteistön yhteensovittamisesta (ks. Hirsjärvi & Hurme 2001, 189).

Olen tätä tutkimusta tehdessäni pyrkinyt vahvistamaan tutkimuksen uskottavuutta punnitsemalla, vastaavatko oma tutkijan näkökulmasta tehty käsitteellistäminen ja tulkinta tutkittavien käsityksiä (Eskola & Suoranta 1999, 212). Tässä tutkimuksessa tulkintasäännöt on nimenomaistettu (Eskola & Suoranta 1999, 217) antamalla lukijalle tutkijan tekemien tulkintojen lisäksi tutkittavien itsensä antamia autenttisia aineistokatkelmia, joiden pohjalta lukija itse voi tehdä omia tutkijan tulkintojen kanssa yhteneviä tai niistä poikkeavia johtopäätöksiä lasten kertomuksista. Hirsjärven ja Hurmeen (2001, 186) mukaan täydellistä intersubjektiivisuutta ei laadullisessa tutkimuksessa voida saavuttaa, vaan jokainen yksilö tekee omiin kokemuksiinsa nojautuen oman tulkintansa tietyistä kohteista. Hirsjärven ja Hurmeen (2001) sanoin toisten ymmärtäminen onnistuu kuitenkin parhaiten silloin, kun tutkimuksessa käytetyt käsitteet selitetään tarkasti. Pyrinkin analysoimaan aineistoa askel askeleelta niin, että analyysin avoimuus ja selkeys välittyi tutkijan lisäksi myös lukijalle. Lisäksi pyrin perustelemaan esimerkiksi analyysimenetelmän valintaa tai tekemiäni tulkintoja avoimesti.

Tuomi ja Sarajärvi (2009, 140) puhuvat tutkijan sitoutumisesta tutkimuksen tekemiseen, ja usein tutkijan vaikutus koko tutkimuksen kulkuun vaikuttaa jo ennen kuin tutkimusta aletaan edes konkreettisesti tehdä. Tutkijan aiemmat käsitykset, kokemukset ja oletukset voivat vaikuttaa niin tutkimuksen suunnitteluun, etenemiseen kuin toteutukseenkin. Tämä tutkimusprosessi eteni alusta loppuun aineiston ehdoilla, ja tutkimuskysymyksetkin muovautuivat valmiin haastattelurungon mukaan. Vaikka minulla on omakohtaisia kokemuksia vanhempieni erosta ja eroperheen lapsena elämisestä, pyrin omien kokemusteni ja näkemysteni sijaan keskittymään aiempien tutkimustulosten ja teorioiden sekä tämän tutkimusaineiston vuoropuheluun pysytellen itse mahdollisimman ”objektiivisena” ja luotettavana aineiston tarkkailijana, välittäjänä ja tulkitsijana. Omat kokemukseni vaikuttivat kenties kuitenkin päätökseeni keskittyä vanhempien eroon liittyvien kielteisten seurausten lisäksi vahvasti myös myönteisten muutosten tarkasteluun, koska molempien huomioon ottaminen on perhesuhteita tutkittaessa tärkeää.

Sevón ja Notkokin (2008, 18) huomauttavat, että perhesuhteiden tutkiminen ambivalenssin kautta mahdollistaa perhesuhteiden myönteisten ja kielteisten puolten tutkimisen ja samalla perhesuhteita pystytään ymmärtämään paremmin.

9.5 Jatkotutkimusehdotuksia

Perheet ja perhesuhteet ovat dynaamisen tai muuttuvan luoteensa ja moninaisuutensa takia jatkuvan mielenkiinnon kohteena niin tutkijoiden kuin myös niin sanottujen maallikkojen keskuudessa. Niin perheiden sisällä kuin myös perheiden välillä syntyvät muutokset luovat toistuvasti uusia perhetutkimuksen ulottuvuuksia ja innostavat tutkijoita kehittämään uudenlaisia menetelmiä perhesuhteiden ja perheiden tutkimiseksi. Lasten perhesuhteita on kuitenkin tutkittu vasta suhteellisen lyhyen aikaa. Uusien tutkimusten kautta lapset antavat meille jatkuvasti uutta tietoa omasta maailmastaan, kompetenssistaan ja näkökulmistaan. Lasten hyvinvointi on tärkeä tutkimuksen kohde etenkin aikana, jolloin perhemuotojen moninaistuminen synnyttää uudenlaisia perhesuhteiden ulottuvuuksia, joita lapset ja aikuisetkin omalta kohdaltaan niin tulkitsevat, käsitteellistävät, rakentavat ja neuvottelevat kuin myös uudelleenrakentavat ja -neuvottelevat.

Jatkotutkimuksia ajatellen haastattelurunko olisi hyvä rakentaa erityisesti erolasten tutkimista varten. Oma tutkimukseni on osa laajempaa projektia, ja muodostin tutkimuskysymykseni jo kerätyn aineiston haastattelurungon pohjalta. Vaikka vastaukset tutkimuskysymyksiini löytyivät aineistosta, toisinaan mieleeni nousi ”miksi” tai ”miten” kysymyksiä, joihin olisin kenties löytänyt vastaukset, jos olisin kerännyt aineiston spesifisti tutkimuskysymyksiäni vastaavasti. Tällöin lapsia voisi pyytää tarkentamaan vastauksiaan tai kertoa jostain teemoista syvällisemmin. Näin saataisiin myös kenties vastaukset kysymyksiin, jotka tässä tutkimuksessa jäivät pohdinnan asteelle, kuten mikä esimerkiksi äitipuolen ja lapsen suhteessa vaikuttaa merkittävimmin suhteen läheisyyteen tai millaisia käsityksiä lapsilla on ”oikeanlaisesta” perheestä vanhempiensa eron jälkeen. Verkostokartta ja aikajana vaikuttivat kuitenkin toimivilta tutkimusmetodeilta, kun tutkimusta tehdään lasten kanssa. Ne toimivat visuaalisena ”apuna” niin haastattelutilanteessa kuin analyysivaiheessakin.

Herkistymällä lasten kertomuksille ja kuunnellen heidän kertomuksiaan voimme ymmärtää lasten maailmaa lapsuuden näkökulmasta käsin. Lapset arvostavat perhe-elämää ja perhesuhteita myös eron jälkeen, ja yhdessä olo sekä lapsen tunne siitä, että häntä rakastetaan ja että hänestä pidetään huolta kulminoituvat lapsen näkökulmasta arvokkaimpiin asioihin omassa perheessä. Perhesuhteiden tarjoama tuki, lämpö ja ymmärrys ovat tärkeitä tekijöitä lapsen sopeutuessa vanhempien eron jälkeisiin muutoksiin. Sekä perheiden auttamiseen ja tukemiseen että läheisten perhesuhteiden ylläpitämiseen tulisi panostaa niin yhteiskunnan kuin perheiden tasolla. Jotta perheitä osattaisiin tukea oikeilla menetelmillä, on tulevissa tutkimuksissa tärkeää keskittyä näiden menetelmien kartoittamiseen ja toimivuuden vahvistamiseen. Yhdyn Rigglin ja Pryorin (2007) näkemykseen siitä, että lapsia kuuntelemalla saavutamme ymmärrystä siitä, kuinka voimme tukea ja kannustaa heitä läpi perhe-elämän muutosten. Kuulluksi tuleminen ja perhe-elämään osallistuminen oman toimijuuden kautta tulisi olla jokaisen lapsen perusoikeus.

LÄHTEET

- Alanen, L. 2005. Women's studies/childhood studies: parallels, links and perspectives. Teoksessa J. Mason & T. Fattore (toim.) *Children taken seriously: In theory, policy and practice*. London: Jessica Kingsley Publishers, 31–45.
- Alanen, L. 2009. Johdatus lapsuudentutkimukseen. Teoksessa L. Alanen & K. Karila (toim.) *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Tampere: Vastapaino, 9–30.
- Alanen, L. & Karila, K. (toim.) 2009. *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, M. 2005. Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa J. Ruusuvoori ja L. Tiittula (toim.) *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 145–162.
- Alasuutari, M. 2009. Kasvatusinstituutiot lapsuuden rakentajina. Teoksessa L. Alanen & K. Karila (toim.) *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Tampere: Vastapaino, 54–69.
- Allatt, P. 1996. Conceptualizing parenting from the standpoint of children: Relationship and transition in the life course. Teoksessa J. Brannen & M. O'Brien (toim.) *Children in families: Research and policy*. London: Falmer Press, 130–144.
- Allen, S. M. & Hawkins, A. J. 1999. Maternal gatekeeping: Mother's beliefs and behaviors that inhibit greater father involvement in family work. *Journal of Marriage and Family* 61 (1), 199–212.
- Amato, P. R. & Ochiltree, G. 1987. Interviewing children about their families: A note on data quality. *Journal of Marriage and the Family* 49 (3), 669–675.
- Amato, P. R., Spencer Loomis, L. & Booth, A. 1995. Parental divorce, marital conflict, and offspring well-being during early adulthood. *Social Forces* 73 (3), 895–915.
- Amato, P. R. & Cheadle, J. E. 2008. Parental divorce and children's behavior problems: A comparison of adopted and biological children. *Social Forces* 86 (3), 1139–1161.
- Bagshaw, D. 2007. Reshaping responses to children when parents are separating: Hearing children's voices in the transition. *Australian social work* 60 (4), 450–465.

- Beck, U. & Beck-Gernsheim, E. 1995. *The normal chaos of love*. Käänt. M. Ritter & J. Wiebel. Cambridge: Polity Press.
- Beck-Gernsheim, E. 2002. *Reinventing the family: In search of new lifestyles*. Käänt. Patrick Camiller. Cambridge: Polity Press.
- Bengtson, V. L., Biblarz, T. J. & Roberts, E.L. 2003. *How families still matter: A longitudinal study of youth in two generations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blaskó, Z. & Herche, V. 2010. *FAMILYPLATFORM Existential field 5: Patterns and trends of family management in the European Union*. Working report. Viitattu: 11.4.2012 <http://hdl.handle.net/2003/27695>
- Brannen, J. & O'Brien M. 1996. Introduction. Teoksessa J. Brannen & M. O'Brien (toim.) *Children in families: Research and policy*. London: Falmer Press, 1–12.
- Bridges, L. J., Roe, A. E. C., Dunn, J. & O'Connor, T. G. 2007. Children's perspectives on their relationships with grandparents following parental separation: A longitudinal study. *Social Development* 16 (3), 539–554.
- Broberg, M. 2010. *Uusperheen voimavarat ja lasten hyvinvointi*. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 52/2010. Helsinki: Väestöliitto.
- Buhrmester, D. & Furman, W. 1990. Perceptions of sibling relationship during middle childhood and adolescence. *Child Development* 61, 1387–1398.
- Castrén, A.-M. 2009. *Onko perhettä eron jälkeen? Eroperhe, etäperhe, uusperhe*. Helsinki: Hakapaino.
- Chamberlain, M. 1999. Brothers and sisters, uncles and aunts: A lateral perspective on Caribbean families. Teoksessa E. B. Silva & C. Smart (toim.) *The new family?* Lontoo: Sage. 129–142.
- Chen, J.-D. & George, R. A. 2005. Cultivating resilience in children from divorced families. *The Family Journal* 13 (4), 452–455.
- Cherlin, A. J. 2005. American marriage in the early twenty-first century. *The Future of Children* 15 (2), 33–55.
- Corsaro, W. A. 2005. *The sociology of childhood*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.
- Cousins, W. & Milner, S. 2007. Small voices: Children's rights and representation in social work research. *Social Work Education* 26 (5), 447–457.
- Cummings, E. M., Schermerhorn, A. C., Davies, P. T., Goeke-Morey, M. C. & Cummings, J. S. 2006. *Interparental discord and child adjustment: Prospective*

- investigations of emotional security as an explanatory mechanism. *Child Development* 77 (1), 132–152.
- DeGenova, M. K., Stinnett, N. & Stinnett, N. 2011. *Intimate relationships, marriages and families*. New York: McGraw Hill.
- Dunn, J. 1993. Young children's close relationships. *Beyond attachment*. Individual differences and development series, vol. 4. London: Sage.
- Eder, D. & Fingerson, L. 2001. Interviewing children and adolescents. Teoksessa J. F. Gubrium & J. A. Holstein (toim.) *Handbook of interview research*. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc. Viitattu: 14.3.2012
<http://srmo.sagepub.com.ezproxy.jyu.fi/view/handbook-of-interview-research/d13.xml>
- Eskola, J & Suoranta, J. 1999. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Fetterolf, J. C. & Eagly, A. H. 2011. Do young women expect gender equality in their future lives? An answer from a possible selves experiment. *Sex Roles* 65, 83–93.
- Finch, J. 1986. *Family obligations and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Finch, J. 2007. Displaying families. *Sociology* 41 (1), 65–81.
- Flowerdew, J. & Neale, B. 2003. Trying to stay apace. Children with multiple challenges in their post-divorce family lives. *Childhood* 10 (2), 147–160.
- Forssén, K., Haataja, A. & Hakovirta, M. 2009. Yksinhuoltajien asema suomalaisessa hyvinvointivaltiossa. Teoksessa K. Forssén, A. Haataja ja M. Hakovirta (toim.) *Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 50/2009*. Helsinki: Väestöliitto, 9–18.
- Furman, W. & Buhrmester, D. 1985. Children's perceptions of the personal relationships in their social networks. *Developmental Psychology* 21 (6), 1016–1024.
- Gabb, J. 2010. Home truths: Ethical issues in family research. *Qualitative Research* 10, 461–478.
- Giddens, A. 1991. *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press.
- Gittins, D. 1986. *The family in question: Changing households and familiar ideologies*. Basingstoke: Macmillian.

- Greig, A., Taylor, J. & MacKay, T. 2007. Theory for research and practice with children. Teoksessa Greig, A., Taylor, J., and MacKay, T. (toim.) *Doing Research with Children*. London: SAGE Publications Ltd. Viitattu: 16.3.2012 <http://www.srmo.sagepub.com/view/doing-research-with-children/n2.xml>
- Grönfors, M. 1985. *Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät*. Juva: WSOY.
- Haataja, A. 2009. Kuka on yksinhuoltaja? Yksinhuoltajien määrä ja profiili eri aineistojen valossa. Teoksessa K. Forssén, A. Haataja ja M. Hakovirta (toim.) *Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 50/2009*. Helsinki: Väestöliitto, 46–62.
- Hetherington, E. M. 2003. Social support and the adjustment of children in divorce and remarried families. *Childhood* 10 (2), 217–236.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2006. *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.
- Hokkanen, T. 2002. “Sitä eletään sitä eronneen perheen elämää”: Lasten ja vanhempien väliset suhteet. Teoksessa A. Rönkä & U. Kinnunen (toim.) *Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen*. Jyväskylä: PS-kustannus, 119–140.
- Hokkanen, T. 2005. Äitinä ja isänä eron jälkeen. Yhteishuoltajavanhemmuus arjen kokemuksena. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research*. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- HTL 361/1983. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Oikeusministeriö. Viitattu: 1.8.2012 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>
- Huttunen, J. 2001. *Isänä olemisen uudet suunnat: hoiva-isiä, etä-isiä ja ero-isiä*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Irwin, S. 1999. Resourcing the family: Gendered claims and issues of explanation. Teoksessa E. B. Silva & C. Smart (toim.) *The new family?* Lontoo: Sage. 31–45.
- Jallinoja, R. 2000. *Perheen aika*. Helsinki: Otava.
- Jallinoja, R. 2006. *Perheen vastaisuus: Familistista käännettä jäljittämässä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, K. & Kuronen, M. (toim.) 2011. *Research on families and family policies in Europe – Major trends*. FAMILYPLATFORM: Families in Europe Volume 1.

- U. Uhlenborff, M. Rupp & M. Euteneuer (toim.) Wellbeing of Families in Future Europe – Challenges for research and policy, 13–118.
- Kagan, C. & Lewis, S. 1996. Families with parents who have multiple commitments. Teoksessa M. Moore, J. Sixsmith & K. Knowles (toim.) Children's reflections on family life. London: Falmer Press, 29–51.
- Kelly, J. B. 2003. Changing perspectives on children's adjustment following divorce: A view from the United States. *Childhood* 10, 237–254.
- Kelly, J. B. & Emery, R. E. 2003. Children's adjustment following divorce: Risk and resilience perspectives. *Family Relations* 52 (4), 352–362.
- Kinnunen, U. & Mauno, S. 2002. Työ ja perhe-elämä vanhempien ja lasten näkökulmasta. Teoksessa A. Rönkä & U. Kinnunen (toim.) Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Jyväskylä: PS-kustannus, 99–118.
- Kowaleski-Jones, L. & Dunifon, R. 2004. Children's home environments: Understanding the role of family structure changes. *Journal of Family Issues* 25 (1), 3–28.
- Kuronen, M. 2003. Eronnut perhe? Teoksessa H. Forsberg ja R. Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 103–120.
- Kuronen, M. & Hokkanen, T. 2008. Vanhemmuuspuhe ja sukupuolen tutkimisen vaikeus. Teoksessa E. Sevón ja M. Notko (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Gaudeamus, 27–42.
- Lewis, A. 2010. Silence in the context of 'child voice'. *Children & Society* 24, 14–23.
- Linnavuori, H. 2007. Lasten kokemuksia vuoroasumisesta. Jyväskylä studies in education, psychology and social research. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- Mason, J. & Tipper, B. 2008. Being related: How children define and create kinship. *Childhood* 15 (4), 441–460.
- Masten, A. S., Best, K. M. & Garmezy, N. 1990. Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome adversity. *Development and Psychopathology* 2 (4), 425–444.
- May, V. 2011. Introducing a sociology of personal life. Teoksessa V. May (toim.) *Sociology of personal life*. New York: Palgrave MacMillan, 1–10.

- Miettinen, A. & Rotkirch, A. 2008. Milloin on lapsen aika? Lastenhankinnan toiveet ja esteet. Väestötutkimuslaitoksen katsauksia E 34. Helsinki: Väestöliitto.
- Miller, P. A., Kliwer, W. & Partch, J. 2009. Socialization of children's recall and use of strategies for coping with interparental conflict. *Journal of Child and Family Studies* 19, 429–443.
- Moore, M. & Beazley, S. 1996. Split family life. Teoksessa M. Moore, J. Sixsmith & K. Knowles (toim.) *Children's reflections on family life*. London: Falmer Press, 66–80.
- Moore, M., Sixsmith, J. & Knowles, K. 1996. Introduction. Teoksessa M. Moore, J. Sixsmith & K. Knowles (toim.) *Children's reflections on family life*. London: Falmer Press, 1–11.
- Morgan, D. H. J. 1996. *Family connections: An introduction to family studies*. Cambridge: Polity Press.
- Morgan, D. H. J. 2011. *Rethinking family practices*. London: Palgrave Macmillan.
- Moxnes, K. 2003. Risk factors in divorce: Perceptions by the children involved. *Childhood* 10 (2), 131–146.
- Mykkänen & Huttunen 2008. Isäksi tulon tunteet. Teoksessa E. Sevón ja M. Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Gaudeamus, 169–185.
- Neale, B. & Flowerdew, J. 2007. New structures, new agency: The dynamics of child-parent relationships after divorce. *International Journal of Children's Rights* 15, 25–42.
- Notko, M., Jokinen, K., Kuronen, M., Pirskanen, H., Malinen, K. & Harju-Veijola, M. 2012. Encountering ethics in studying challenging family relations. *Families, Relationships and Societies: An International Journal of Research and Debate*. Hyväksytty julkaistavaksi.
- Nousiainen, K. 2004. *Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja*. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.
- Nurmi, J.-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2006. *Ihmisen psykologinen kehitys*. WSOY.
- O'Connor, T. G., Caspi, A., DeFries, J. C. & Plomin, R. 2003. Genotype – environment interaction in children's adjustment to parental separation. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 44 (6), 849–856.

- OECD 2011. Doing better for families. OECD Publishing. Viitattu: 3.4.2012
<http://dx.doi.org/10.1787/9789264098732-en>
- Paajanen, P. 2007. Perhebarometri 2007. Mikä on minun perheeni? Suomalaisten käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997. Väestöntutkimuslaitos, Katsauksia E 30/2007. Helsinki: Väestöliitto.
- Patton, M. Q. 2002. Qualitative research & evaluation methods. Thousand Oaks (CA): Sage.
- Pietiläinen, M. & Nikander, T. 2011. Lapsiperheiden määrä pienin vuosikymmeniin, Tilastokeskuksen artikkeli. Viitattu: 31.7.2012
http://www.stat.fi/tup/vl2010/art_2011-08-16_001.html
- Pulkkinen, L. 2002. Koti, koulu ja yksityinen elämänpiiri hyvän elämän ankkureina. Teoksessa A. Rönkä & U. Kinnunen (toim.) Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Jyväskylä: PS-kustannus, 14–29.
- Rigg, A. & Pryor, J. 2007. Children's perceptions of families: What do they really think? Children & Society 21, 17–30.
- Ritala-Koskinen, A. 2001. Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001. Sosiaalityön väitöskirja. Helsinki: Väestöliitto.
- Rönkä, A. & Kinnunen, U. 2002. Johdanto. Teoksessa A. Rönkä & U. Kinnunen (toim.) Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Jyväskylä: PS-kustannus, 4–11.
- Santala, L. 2009. Miten vanhemmat järjestävät lapsen huollon ja asumisen eron jälkeen? Teoksessa K. Forssén, A. Haataja ja M. Hakovirta (toim.) Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 50/2009. Helsinki: Väestöliitto, 136–153.
- Sevón, E. & Notko, M. 2008. Perhesuhteiden omalakisuus. Teoksessa E. Sevón ja M. Notko (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Gaudeamus, 13–26.
- Sheridan, J., Chamberlain, K. & Dupuis, A. 2011. Timelining: visualizing experience. Qualitative Research 11 (5), 552–569.
- Silva, E. B. & Smart, C. 1999. The 'new' practices and politics of family life. Teoksessa E. B. Silva & C. Smart (toim.) The new family? Lontoo: Sage, 1–12.
- Smart, C. 1999. The "new" parenthood: Fathers and mothers after divorce. Teoksessa E. B. Silva & C. Smart (toim.) The new family? Lontoo: Sage, 100–114.

- Smart, C. 2003. Introduction: New perspectives on childhood and divorce. *Childhood* 10 (2), 123–129.
- Smart, C. 2006. Children's narratives of post-divorce family life: From individual experience to an ethical disposition. *The Sociological Review* 54 (1), 155–170.
- Smart, C. 2011a. Children's personal lives. *Teoksessa V. May (toim.) Sociology of personal life*. New York: Palgrave MacMillan, 98–108.
- Smart, C. 2011b. Close relationships and personal life. *Teoksessa V. May (toim.) Sociology of personal life*. New York: Palgrave MacMillan, 35–47.
- Smart, C. & Neale, B. 1999. *Family fragments?* Cambridge: Polity Press.
- Smart, C., Neale, B. & Wade, A. 2001. *The changing experience of childhood*. Cambridge: Polity Press.
- Sobolewski, J. M. & Amato, P. R. 2007. Parents' discord and divorce, parent-child relationships and subjective well-being in early adulthood: Is feeling close to two parents always better than feeling close to one? *Social Forces* 85 (3), 1105–1124.
- Sosweb. 2012a. Sosiaalityön työmenetelmät: Aikajanoja. Viitattu: 28.5.2012
<http://www.helsinki.fi/sosiaalityo/tietoa/sosweb/sivut/aikajana.htm>
- Sosweb. 2012b. Sosiaalityön työmenetelmät: Verkostokartta. Viitattu: 28.5.2012
<http://www.helsinki.fi/sosiaalityo/tietoa/sosweb/sivut/verkostokartta.htm>
- Suomalainen lapsi 2007. Helsinki: Tilastokeskus.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) 2011a. Perheet [verkkojulkaisu].
ISSN=1798-3215. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu: 20.6.2012
http://www.stat.fi/til/perh/2011/perh_2011_2012-05-25_tie_001_fi.html
- Suomen virallinen tilasto (SVT) 2011b. Siviilisäädyn muutokset [verkkojulkaisu].
ISSN=1797-6413. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu: 20.6.2012
http://www.stat.fi/til/ssaaty/2011/ssaaty_2011_2012-04-20_tie_001_fi.html
- Suomen virallinen tilasto (SVT) 2011c. Siviilisäädyn muutokset [verkkojulkaisu].
ISSN=1797-6413. Liitekuvio 1. Ensiavioitujan ja ensisynnyttäjän keski-ikä 1982–2011 . Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu: 20.6.2012
http://www.stat.fi/til/ssaaty/2011/ssaaty_2011_2012-04-20_kuv_001_fi.html
- Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen E. & Saari, S. 1994. *Laadullisen tutkimuksen työtapoja*. Helsinki: Kirjayhtymä.

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). 2011. Lapsen elatus ja huolto. Tilastoraportti 12/2012. Suomen virallinen tilasto. Viitattu: 31.7.2012
http://www.thl.fi/tilastoliite/tilastoraportit/2012/Tr12_12.pdf
- Tipper, B. 2011. Pets and personal life. Teoksessa V. May (toim.) *Sociology of personal life*. New York: Palgrave MacMillan, 85–97.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Jyväskylä: Gummeruksen Kirjapaino Oy.
- UNICEF. 2012. Convention on the rights of the child. Viitattu: 16.6.2012
<http://www.unicef.org/crc/>
- Wadsby, M. & Svedin, C. G. 1994. Parental divorce: From the children's viewpoint. *Nordic Journal of Psychiatry* 48, 107–116.
- Wallerstein, J. & Lewis, J. M. 2007. Disparate parenting and step-parenting with siblings in the post-divorce family: Report from a 10-year longitudinal study. *Journal of Family Studies* 13 (2), 224–235.

LIITTEET

Liite 1. Lasten teemahaastattelurunko

SV= Sosiaalinen verkosto, haastattelija kysyy verkostokartalle merkityistä ihmisistä

AJ= Aikajana, haastattelija kysyy muutoksista

Lapsen perhe ja perhesuhteet

1. Aloitetaan sinun perheestäsi. Keitä siihen kuuluu?
 - Ensimmäisen kysymyksen jälkeen haastattelija ohjeistaa lapsen tekemään sosiaalisen verkoston karttaa (SV).
2. Mihin laittaisit heidät tässä verkostokartassa ja miksi? Kerro näistä perheenjäsenistä (Lapsi tekee samalla verkostokarttaa)
3. Keitä muita tärkeitä ihmisiä sinulla on? Mihin laittaisit heidät verkostokartassa ja miksi? Kerro näistä ihmisistä.
4. Mitä sinulle tärkeitä muutoksia teidän perheessänne on tapahtunut?
 - Haastattelija ohjeistaa lapsen tekemään aikajanan.
 - Kysymyksen jälkeen haastattelija sijoittaa lapsen kanssa perhesuhteissa tapahtuneet **tärkeät** muutokset aikajanalalle (AJ).

Arki ja rutiinit

5. Miten vietät aikaa eri perheenjäsenten /tärkeiden ihmisten kanssa? (SV)
6. Minkä verran vietät aikaa yksin päivä aikana? Onko se sinun mielestäsi sopivasti, liikaa vai liian vähän?
7. Keiden kanssa vietät juhlapäiviä, esimerkiksi syntymäpäiviä, joulua, yms.?

Lasten kasvatus, toimijuus, osallisuus

8. Mitkä ovat tärkeimmät sinuun liittyvät säännöt perheessäsi?
9. Asettavatko eri aikuiset erilaisia sääntöjä? (SV)
10. Ovatko säännöt sama kaikille perheen lapsille? (SV)
11. Voitko vaikuttaa perheessäsi itseäsi koskeviin asioihin? Miten?
12. Millaisia asioita eri perheenjäsenet / muut tärkeät ihmiset opettavat sinulle?

Perheen tunnelma ja tunnesuhteet

13. Mitkä asiat ovat perheessäsi mukavia? Muutos? (AJ)
14. Mitkä asiat ovat perheessäsi ikäviä? Muutos? (AJ)
15. Minkälaiset asiat perheessäsi huolettavat sinua? Muutos? (AJ)
16. Minkälaiset asiat perheessäsi pelottavat sinua? Muutos? (AJ)
17. Onko sinulla /onko sinulla ollut huoli jonkun tärkeän ihmisen päihteidenkäytöstä, eli juomisesta, lääkkeiden käytöstä tai huumeidenkäytöstä? Muutos? (SV, AJ)
18. Onko sinulla huoli, että jotakuta tärkeää ihmistä tai sinua satutetaan? (Esim. lyödään tai tönitään). Kerro siitä. (AJ)
19. Kuka lohduttaa sinua, kun olet surullinen? Lohduttavatko eri perheenjäsenet eri tavalla?
20. Millaisia riidat perheessänne ovat? Mitä niissä tapahtuu? (Esim. huudetaanko, satutetaanko jotakuta) (AJ)
21. Miten riita päättyy? Millaista perheessä on riidan jälkeen? (AJ)
22. Koetko, että sinusta tykätään perheessäsi? Muutos? (AJ)
23. Miten teidän perheessä näytetään toisesta tykkääminen? Muutos? (SV, AJ)
24. Huolehditko sinä jostakusta perheenjäsenestä? Miten?

Tulevaisuus

25. Millaisen perheen sinä haluat isona /aikuisena?
(Millainen äiti tai isä sinä haluaisit olla isona /aikuisena? Jatkokys. tarvittaessa)
26. Jos saisit esittää kolme toivomusta liittyen perheeseesi /muihin tärkeisiin ihmisiin, mitä ne olisivat?
27. Mitkä asiat perheessäsi tekevät sinut onnelliseksi?

Liite 2. Taulukko lasten perhesuhteiden sijoittumisesta verkostokartan läheisyystasolle

TAULUKKO 3. Yhteenveto tähän tutkimukseen osallistuneiden lasten läheissuhteista (n = 10). f-sarakkeessa olevat luvut kertovat, kuinka monen lapsen verkostokartasta, tietyltä tasolta kyseinen perhesuhde löytyy.

HUOM! Tässä taulukossa ei ole otettu huomioon esimerkiksi sisarusten lukumäärää. Esimerkiksi, jos lapsi on kirjannut kaksi sisartaan samalle tasolle, on tähän taulukkaan kirjattu ne vain ”yhdeksi” sisareksi merkiksi siitä, että sisaruksesta on maininta kyseisessä osiossa. Taulukossa ei myöskään ole keskitytty esimerkiksi sisarusten sukupuoliin. Tarkoituksena on vain kartoittaa, kuinka läheiset suhteet tasolle sijoittuvat. Läheissuhteet, jotka oli merkattu tasoja erottavien viivojen päälle, tulkittiin kuuluvaksi läheisemmälle tasolle.

	OMA PERHE		
		f	
TASO I	Äiti	8	
	Isä	6	
	Biologinen sisarus	6	
	Äitipuoli	2	
	Sisaruspuoli	1	
	Uussisarus	1	
	Isoäiti	1	
	Isoisä	1	

	TYHJÄT	0	
TASO II	Äiti	2	
	Isä	2	
	Biologinen sisarus	2	
	Sisaruspuoli	1	
	Uussisarus	1	
	Isoäiti	1	
	Isoisä	1	

	TYHJÄT	5	
TASO III	Isä	1	
	Biologinen sisarus	1	
	Sisaruspuoli	1	
	Täti	1	
	Koira	1	

TYHJÄT	7		

Liite 3. Esimerkkianalyysi lasten toiveista oman perheen suhteen

1. TOIVE

Enemmän rahaa (Emma)	Talous
Rauhallisempi pikkuveli (Siiri)	Perhesuhteet Veli
Lottovoitto (Aino)	Talous
Vanhempien paremmat välit (Laura)	Perhesuhteet Vanhemmat
Vanhemmat jälleen yhdessä (Valtteri)	Perhesuhteet Vanhemmat
Vanhempien paremmat välit (Veera)	Perhesuhteet Vanhemmat
Sopuisaa eloa (Moona)	Perhesuhteet Perhe

2. TOIVE

Koira (Siiri)	Lemmikki
Äiti kuuntelisi (Aino)	Perhesuhteet Äiti
Isoveli kotona enemmän (Laura)	Perhesuhteet Veli
Asuminen koko perheenä yhdessä (Valtteri)	Perhesuhteet Perhe
Isän luona olisi mukavampaa (Veera)	Perhesuhteet Uusperhe
Enemmän yhdessäoloa (Moona)	Perhesuhteet Perhe

3. TOIVE

Äiti alkaisi huolehtia omista asioistaan (Aino)	Perhesuhteet Äiti
Enemmän rahaa (Laura)	Talous
Vanhemmat palkkaisivat hoitajan (Valtteri)	Perhesuhteet Vanhemmat
Ettei perhe harmittaisi (Veera)	Perhesuhteet Perhe
Elämässä täysillä eteenpäin (Moona)	Elämän filosofia

YHTEENVETO LASTEN TOIVEISTA PERHEESEEN LIITTYEN

1. Perhesuhteet (13)
 - Vanhemmat (4)
 - Koko perhe (4)
 - Äiti/Veli (4)
 - Uusperhe (1)
2. Talous (3)
3. Lemmikki (1)
 - Elämän filosofia (1)